

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

3

2010

ISSN 2233-1778

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драгољуб Мирјанић

*Овај број часописа Грађа о прошлости Босне
штампан је уз финансијску помоћ
Министарства науке и технологије Републике Српске*

УДК 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ОДЈЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

3
2010

РЕДАКЦИЈА

Андрија Веселиновић, Раде Михаљчић,
Татјана Суботин-Голубовић, Ђуро Тошић, Марко Шуица

УРЕДНИК

Раде Михаљчић

Бања Лука
2010

CDU 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA RÉPUBLIQUE DE SRPSKA
DÉPARTEMENT DES SCIENCES SOCIALES

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

3
2010

RÉDACTION

Andrija Veselinović, Rade Mihaljčić,
Tatjana Subotin-Golubović, Đuro Tošić, Marko Šuica

RÉDACTEUR
Rade Mihaljčić

Banja Luka
2010

САДРЖАЈ

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Невен Исаиловић, <i>Повеља бана Павла Шубића и његових синова кнезу Хрватину Стјепанићу</i>	11
Дејан Јечменица, <i>Стонска повеља бана Стефана II Котроманића</i>	29
Дејан Јечменица, <i>Повеља и писмо бана Твртка Општини дубровачкој о разрешењу рачуна Климе Држића и Бисте Бунића</i>	47
Сима Ћирковић, <i>Писмо Радоње Куделиновића Дубровнику о заоставштини требињског свештеника</i>	63
Павле Драгичевић, <i>Повеља краља Твртка I којом укида трг соли у Суторини</i>	69
Раде Михаљчић, <i>Писмо Дубровчана краљу Остоји о царинама на Љутој и Леденицама</i>	81
Тамара Вуковић, <i>Писмо Дубровачке општине кнезу Павлу Раденовићу</i>	87
Павле Драгичевић, <i>Четири писма о ратницима заробљеним у Косовској бици</i>	97
Борис Бабић, <i>Два писма Дубровчана војводи Сандаљу Хранићу</i>	111
Раде Поповић, <i>Писмо Дубровчана војводи Сандаљу Хранићу</i>	117
Раде Михаљчић, <i>Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима</i>	125
Аранђел Смиљанић, <i>Дубровачко писмо кнезу Петру Павловићу и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском и властели стонској</i>	137
Аранђел Смиљанић, <i>Дубровачко писмо жупану Радосаву Главићу и Радовцу крстјанину</i>	147
Срђан Рудић, <i>Три потврде кнеза Влатка Поповића о примању дохотка од заоставштине кнеза Браила Тезаловића у Дубровнику</i>	153

Регистар	163
Упутство за издавање текстова	173
Списак скраћеница	175

TABLE DES MATIÈRES

MATÉRIEL DIPLOMATIQUE

Neven Isailović, <i>Charte du ban Pavle Šubić et de ses fils adressée au knez Hrvartin Stjepanić</i>	11
Dejan Ječmenica, <i>Charte de Ston du ban Stefan II Kotromanić</i>	29
Dejan Ječmenica, <i>Charte et lettre du ban Tvrtko à la Commune de Dubrovnik portant solde des comptes de Klime Držić et de Biste Bunić</i>	47
Sima Ćirković , <i>Lettre de Radonja Kudelinović à Dubrovnik concernant l'héritage d'un prêtre de Trebinje</i>	63
Pavle Dragičević, <i>Charte du roi Tvrtko Ier par laquelle il supprime un lieu de vente du sel à Sutorina</i>	69
Rade Mihaljčić, <i>Lettre des Ragusains au roi Ostoja concernant les droits de douane à Ljuta et Ledenice</i>	81
Tamara Vuković, <i>Lettre de la Commune de Dubrovnik au knez Pavle Radenović</i>	87
Pavle Dragičević, <i>Quatre lettres concernant des soldats faits prisonniers lors de la bataille de Kosovo</i>	97
Boris Babić, <i>Deux lettres des Ragusains adressées au voïvode Sandalj Hranić</i>	111
Rade Popović, <i>Lettre des Ragusains au voïvlode Sandalj Hranić</i>	117
Rade Mihaljčić, <i>Charte du roi Ostoja portant nouvelle confirmation des privilèges des Ragusains</i>	125
Arandel Smiljanić, <i>Lettre des Ragusains au knez Petar Pavlović et lettre du joupan Đurađ au knez et aux nobles de Ston</i>	137
Arandel Smiljanić, <i>Lettre de Dubrovnik au joupan Radosav Glavić et à Radovac le krstjanin</i>	147
Srđan Rudić, <i>Trois confirmations du knez Vlatko Popović concernant le versement du revenu provenant du patrimoine du knez Brailo Tezalović à Dubrovnik</i>	153

Registre.....	163
Directives pour l'édition des textes	173
Liste des abréviations	175

ДИПЛОМАТИЧКА
ГРАЂА

Невен Исаиловић

ПОВЕЉА БАНА ПАВЛА ШУБИЋА И ЊЕГОВИХ СИНОВА КНЕЗУ ХРВАТИНУ СТЈЕПАНИЋУ

Скрадин, 1305, фебруар 21.

Павле I Шубић, бан Хрвата и господин све Босне, заједно са синовима Младеном II, босанским баном, Јурјем II, сплитским кнезом, Павлом II, трогирским кнезом и Гргуром II, шибенским кнезом, издаје повељу којом даје *вјеру господску* кнезу Доњих Краја Босне Хрватину, обећавајући њему и његовим синовима пријатељство, безбедност личности и поседа, као и помоћ у случају да буду нападнути. Ова исправа представља потврду двеју повеља (из 1301. и 1304. године) раније издатих од стране бана Павла, његове браће и синова кнезу Хрватину Стјепанићу и његовим сродницима. Измењени односи, како на војно-политичком плану, тако и у хијерархији унутар породице Шубића Брибирских, диктирали су издавање толиког броја исправа сличног садржаја. Последња од њих – из фебруара 1305. – која се анализира у овом раду, гарантује највеће повластице Хрватину и његовој породици.

Pavle Ier Subić, ban des Croates et seigneur de toute la Bosnie, avec ses fils Mladen II, ban de Bosnie, Juraj II, knez de Split, Pavle II, knez de Trogir et Grigor II, knez de Šibenik, délivre une charte par laquelle il donne sa parole de seigneur au knez des Donji Kraji de Bosnie, Hrvatin, en lui promettant, ainsi qu'à ses fils, amitié, sécurité de leur personne et possessions, ainsi qu'une assistance au cas où ils seraient attaqués. Ce document représente une confirmation de deux chartes (de 1301 et 1304) précédemment délivrées par le ban Pavle, ses frères et ses fils au knez Hrvatin Stjepanić et ses parents. La délivrance d'un grand nombre de documents de contenu semblable résulte de la modification des rapports, tant sur le plan militaire et politique, qu'au sein de la hiérarchie à l'intérieur de la famille des Šubić Bribirski. Le dernier de ces documents – daté de février 1305 – ici analysé, garantit les plus grands privilèges à Hrvatin et à sa famille.

Опис повеље и ранија издања

Анализирана повеља доскора је сматрана изгубљеном, као и многе друге исправе пореклом из архива породице Баћањи у Керменду. Дигитализацијом инвентара Мађарског државног архива (Magyar Ors-

zágos Levéltár) утврђено је да је известан број кермендских докумената сачуван у Будимпешти. Повеља бана Павла Шубића Брибирског и његових синова кнезу Хрватину Стјепанићу из 1305, налази се под сигнатуром DL 99882, док судбина оригинала претходних двеју повеља истих ауктора и дестинатара није позната. У инвентару стоји да се ради о оригиналу са два висећа печата. Дата је и стара сигнатура (Acta Antiqua, MISC 5 6 111). Погрешан датум – 8. фебруар, последица је нестручног тумачења датације.

Ниједан досадашњи издавач текста анализиране повеље није донео њен снимак, па ни Лајош Талоци, који је 1906. објавио фотографије ћирилских докумената из Керменда у Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву. До снимка исправе дошли смо наруџбином из Мађарског државног архива. Документ је написан на пергаменту, дужине око 20,5 (од чега на плику отпада 2–2,5 цм), а ширине око 33 цм, те има облик положеног правоугаоника. Од накнадних ознака, на предњој страни налазе се два модерна печата (штамбиља), од којих један означава сигнатуру, а други установу у којој се исправа чува. На полеђини се налази стара сигнатура из Керменда – *Miscell(anea) N. 111 Al(marium) 5 Lad(ula) 6*, запис *P(aul)i Horvatino gratia 1305*. (Павлова *милост* Хрватину 1305), као и осам штамбиља (седам архива Баћањија и један са ознаком Државног архива).

Текст се налази на глаткој страни, исписан је читком готицом и прилично лепо уклопљен у 18 редова. Са изузетком мањих оштећења на прегибима пергамента, исправа је добро очувана и у потпуности читљива. Интерпункција постоји, али она не одговара у потпуности данашњој. Осим првог слова N, које је нешто више и стилизованије, остала слова немају посебних украса. Лична имена, топоними (изузев Доњих Краја, које је писар очито сматрао неформалним називом) и поједине титуле доследно су исписивани великим почетним словом.

Најзначајнији подаци до којих се дошло поновним открићем анализиране исправе везани су за досад непознате печате Шубића Брибирских. Први издавачи – Фердо Шишић и Л. Талоци видели су печате, али су донели податке који су досад збуњивали истраживаче. Шишић је навео да на пергаменту „*vise na crvenim svilenim vrpсama dva pečata porodice knezova Bribirskih (bana Pavla i možda Mladena). Nadpis oko njih nečitljiv, tek se jasno razabire orlovo krilo.*“ Талоци је, пак, навео следеће: „*Original na pergamentu, sa 3 pečata, što vise sa crvena svilena gajtana*“. У недостатку оригинала, Милко Брковић је закључио да је разлика настала због тога што су неки печати били откинута. Иако је

тачно да је једна печатна грудва откинута, што се види на основу броја прореza на плики (три пара), неће бити да је Шишић мислио на присутне печате, а Талоци на њихов првобитан број. Мало је вероватно и да су, у приближно исто време, поменута двојица историчара затекла оригинал у различитом стању. Ради се, заправо, о необичном случају који нам открива снимак. Повеља је првобитно била снабдевена са три печатне грудве. Централно место заузимао је печат бана Павла Шубића, који је највероватније представљао отисак једног од три позната типара које је он користио у периоду од 1300. до 1312. Шишић је, стога, погрешно у претпоставци чији су печати, као и у оцени да су натписи на њима нечитљиви (што је од њега преузео и *Codex diplomaticus*). Не можемо знати да ли је отисак печата Павла I био направљен у црвеном воску, нити да ли је постојало званично краљевско овлашћење да то Шубићима да такав восак, иначе владарски резерват, уопште користе. Да је управо Павлов печат заузимао централно место сведочи и исправа из 1300, на којој је у центру био печат бана (првог ауктора), затим слева Јурја I (другог ауктора) и, најзад, сдесна Младена I (трећег ауктора).

На левој сачуваној печатној грудви, која виси о црвеној врпци провученој кроз прве прорезе на плики, налазе се заправо два печата – један је утиснут са предње, а други са задње стране грудве. Оба припадају Младену II Шубићу, босанском бану од 1304. Иако оштећен, натпис предњег печата који је, према категорији, на граници између средњег и великог (промера око 6,3 цм, тамно-окер боје) већим делом је читљив и гласи: ...ENI SECUNDI BREBERIENSIS BANI TOTUS BOSNE. Јасно је да се ради о *печату Младена Другог Брибирског, бана све Босне*, тј. да је цела легенда гласила: • S(IGILLUM) MLADENI SECUNDI BREBERIENSIS BANI TOT(I)US BOSNE. Утискивањем другог печата на задњу страну грудве дошло је до избијања врпце и оштећења ликовне представе првог, те се могу назрети само декоративне гранчице у простору ближе легенди. Печат на позадини вероватно је утиснут накнадно и припада категорији малих печата јер му је промер око 2 цм. Занимљиво је што је у овом случају коришћен црвени восак, па је могуће да су Хрватинићи тражили да им Младен II потврди даровницу другим печатом када је стекао положај врховне власти. Легенда је у потпуности читљива и гласи: + S(IGILLUM) MLADENI SECUNDI BANI (*печат Младена Другог бана*). Ликовну представу чини орловско крило, званични грб Шубића Брибирских. Напомињемо да је Мађарски државни архив у инвентару печата направио двоструку

грешку – уопште није описан печат на полеђини прве печатне грудве, а онај на предњој страни приписан је бану Павлу.

Друга сачувана печатна грудва, која виси о црвеној свиленој врпци на последња два прореза на плици, садржи само један печат, који припада Јурју II Шубићу, сину бана Павла и брату бана Младена II, који је у време издавања анализираних повеља био сплитски кнез (и уједно трећи по реду ауктор). Грудва је тамно-окер боје, од истог природног воска као и прва. На печату, типа средњег (промера 4,5 цм), стоји легенда: + S(IGILLUM) G(E)ORGI(I) FILII PAULI BANI COMITIS SPALATE(N)SIS (*печат Јурја, сина Павла бана, кнеза сплитског*). Ликовну представу чини троугласти штит у коме се налази орловско крило Шубића. Изнад штита се налази још једна мања представа једноглавог орла раширених крила. На једином другом сачуваном печату из 1315, иначе утиснутом у црвени восак, Јурај се називао кнезом далматинских градова. Ниједан од печата са повеље из 1305. досад није био описан, а у претходним редовима објашњена је и разлика у виђењима Шишића и Талоција – повеља има сачуване две печатне грудве, али три печата. Млађи синови бана Павла – Павле II Трогирски и Гргур II Шибенски, нису приложили своје печате.¹

Панија издања: F. Šišić, *Iz arkiva u Körmendu*, Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskoga arkiva 7 (1905) 214–215, dok. br. 3; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva*, GZM 18 (1906) 435–436, dok. br. III; ed. T. Smičiklas, *Codex diplomaticus VIII*, 96–97, dok. br. 89; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München-Leipzig 1914, 328–329, dok. br. IV; N. Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976, 444 (само снимак повеље, без печата)²; M. Brković, *Tri povelje knezova Bribirskih izdane bosanskom knezu Hrvatinu Stjepaniću*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Zadru (=Radovi Zadar) 32 (1990) 153 (превод на хрватски језик).

¹ На овом месту користимо прилику да искажемо захвалност колегиници Гордани Гарић-Петровић која је, након вишедневног труда и уз нашу скромну помоћ, прочитала легенде печата.

² Н. Клаић је објавила снимак оригинала анализираних исправе, али без печата. На фотографији се јасно види и данашња сигнатура. Занимљиво је што је повеља већ тада сматрана изгубљеном, а овде се појављује снимак који, уз то, једини није наведен у попису на крају књиге у коме су назначени извори сваке слике и прилога. Стога нам није познато када је и како Н. Клаић дошла до фотографије. Она, бавећи се садржајем исправе, увек цитира само *Codex diplomaticus*.

Ниједно досадашње издање није донело у потпуности тачно рашчитан текст ове повеље, мада су издавачи углавном правили само мање грешке. Талоци је начинио десет грешака у свом првом издању, док је у другом исправио две. Шишић, чије је издање скоро у потпуности пренео и *Codex diplomaticus*, направио је свега шест омашки, од чега две техничке. *Codex diplomaticus* исправио је само једну Шишићеву грешку. М. Брковић, који није приређивао латински текст нити имао оригинал повеље, такође је следио Шишића, истичући да је Талоцијево издање било лошије, али је на два места означио нетачним два исправна читања мађарског историчара. Варијанте, односно (не)разликовање *j* и *i*, *u* и *v*, *-ti* и *-ci* и сл. не могу се сматрати омашкама, те као такве нису ни назначене.

У нашем издању повеље, руководили смо се карактеристикама готичког писма којим је она исписана. Услед немогућности разликовања слова *u* и *v*, поштовали смо стандардно утврђене облике латинских речи. Слово *i* се замењује са *j* испред самогласника на почетку речи. Замена дифтонга *ae* са *e* примењена је и при разрешавању скраћеница.

Литература: *Codex diplomaticus* VI-IX, passim; J. Belošević, *Pečatnik hrvatskoga bana Pavla I Bribirskog iz Zadra*, Diadora 3, Zadar 1965, 159–167, T. I–V; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 11–13, 117, T. II; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 45–117; I. Borsa, *Diplomatička zbirka fotokopija Mađarskoga zemaljskog arhiva*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti JAZU 13 (1983) 245–248; M. Brković, *Tri povelje knezova Bribirskih*, 139–154; *Isti*, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar – Mostar 1998, 97–98, 310; A. Sunkó, *Pecsétgyűjtemény V Szekció – Repertorium*, Budapest 2006, 81.

Текст повеље

Nos Paulus, banus Croatorum et tocius Bosne dominus, unacum karissimis filiis nostris Mladino bano Bosniensi, Georgio Spalatensi, Paulo [2] Traguriensi et Gregorio Sibenicensi comitibus, significamus quibus expedit, tenore presencium, universis quod, prestito corporali
5 juramento super corpore Christi [3] in ecclesia sancte Marie de Scardona, promissimus et promittimus veri amici comitis Horvatini, cognati nostri dilecti et fidelis, ac suorum filiorum³ esse semper [4] et perpetuo

³ Thallóczy (GZM): filiozem.

ac eosdem puro corde diligemus, ac de suo dominio et toto comitatu Inferiorum Parcium Bosne in castris, terris vel in alia sua terra hereditaria |5| nichil ab ipso Horvatino comite et suis filiis minuemus vel recipiemus modo aliquo⁴, et quod ipse Horvatinus comes cum suis filiis apud (!)⁵ nos et nostros in eundo, |6| stando et redeundo semper sit liber et securus et non possit de nobis et nostris in aliquo dubitare, et eciam per nos et nostros ex aliqua causa, arte vel ingenio |7| non debeat captivari. Cui si aliqua quoquomodo per aliquos imponeretur infidelitas sive culpa, non teneatur coram nobis alicui respondere, nisi propria ductus |8| voluntate responderet et nichilominus ad sua castra sanus et illesus redire possit, sine nostro et nostrorum impedimento, contrario aut dolo. Insuper promittimus, |9| sub fide et juramento supradictis⁶, predictum Horvatinum comitem et eius filios contra quemlibet ipsum vel ipsos offendere volentem manutenere, deff|10|endere et adiuvere et quod eum et eius filios pro alicuius amicicia, amore, prece, precio, timore vel odio nullo unquam tempore dimittemus sive |11| deseremus. Verum si ipse comes Horvatinus aliquam nobis manifestam⁷, quod absit, infidelitatem faceret et ipsam non posset vel nolet emendare, extunc |12| quatuor mensium spacio sibi prius⁸ indicare et manifestare litteris nostris debemus, ut a nobis et nostris sibi et suis precaveat; interim, |13| autem, contra ipsum et suos ac bona ipsius procedere vel eum aut eius filios, si eciam ad nostram venirent presenciam, captivare vel offendere non |14| possimus⁹, sed omnino erunt liberi et securi. Que quidem¹⁰ omnia et singula, ad fidem nostram deo debitam, illese et ad plenum observare |15| et conservare promittimus et quod eciam per predictos filios nostros semper et perpetuo predicta observentur nos, dictus P. banus, sub obtemptu |16| paterne¹¹ benedictionis, iniungimus¹² eisdem et mandamus

⁴ Šišić, CD: изостављају реч *aliquo*.

⁵ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): apud; Šišić, CD: apud (без пропратног ускличника).

⁶ Šišić, CD: suprascriptis (Брковић, такође, немајући оригинал и следећи Šišića и CD означава *supradictis* као грешку).

⁷ Thallóczy (GZM): manifestum.

⁸ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): prorsus.

⁹ Šišić, CD: possumus (Брковић, такође, немајући оригинал и следећи Šišića и CD означава *possimus* као грешку).

¹⁰ Šišić: Quoquidem.

¹¹ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): patrie.

¹² Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): iungimus.

- 35 volentes quod¹³ si aliquid immutaremus de predictis, quod non erit deo dante, extunc apud (!)¹⁴ |17| deum et homines pro infidelibus et periuriis¹⁵ habeamur. In cuius rei memoriam et maiorem firmitatem presentes litteras concessimus, |18| sigillorum nostrorum munimine roboratas. Datum Scardone, die octavo exeunte mense februarii, anno domini M. CCC. quinto¹⁶.

Превод повеље

Ми Павле, бан Хрвата и господин све Босне, заједно са нашим најдражим синовима Младеном, баном босанским, и кнезовима Јурјем сплитским, Павлом трогирским и Гргуром шибенским, дајемо, садржајем ове исправе, на знање свима којих се тиче да смо, положивши телесну заклетву над телом Христовим у цркви св. Марије у Скрадину, обећали и обећавамо да ћемо увек и вазда бити прави пријатељи кнеза Хрватина, нашег драгог и верног сродника и његових синова, да ћемо их волети чиста срца, да од његове области и читавог кнештва Доњих Краја Босне, од утврђења, земљишта или друге њему баштинске земље, ништа од реченог кнеза Хрватина и његових синова нећемо умањити или узети на било који начин, те да ће дотични кнез Хрватин са својим синовима код нас и наших у доласку, боравку и повратку увек бити слободан и безбедан и да не мора гајити сумње у неког од нас и наших, као и да од стране нас и наших, због било ког разлога, сплетке или ћуди, не сме бити заточен. Ако му, на било који начин, неко наметне оптужбу за неверу или кривицу, неће бити задржан код нас да икоме одговара, осим ако својом вољом не одговори и, штавише, може се у своја утврђења здрав и неповређен вратити без сметње, противљења или преваре од стране нас и наших. Уз то обећавамо, под поменутом вером и заклетвом, да ћемо речене, кнеза Хрватина и његове синове, против било кога ко њега или њих жели напасти, подржавати, бранити и помагати и да нећемо њега и његове синове зарад ичијег пријатељства, љубави, молбе, настојања, страха или мржње икада оставити или напустити. Ако, пак, речени кнез Хрватин било какву очиту неверу, не дај Боже, учини и исту не може или неће да исправи, од тада му четири месеца унапред морамо дати на знање и јавити нашим писмом, да би се

¹³ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): volentesque.

¹⁴ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): apud.

¹⁵ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): periuris.

¹⁶ Thallóczy (GZM), Thallóczy (Studien): MCCCIV; Šišić, CD: M° CCC°.

од нас и наших он и његови обезбедили; у међувремену не можемо кренути против њега и његових, односно против његових добара, или ако би он и његови синови дошли пред нас, не можемо их заробити или напасти, већ ће они бити сасвим слободни и сигурни. Све ово, у целости и у појединостима, у складу са нашом дужном вером у Бога, обећавамо да ћемо неокрњено и потпуно поштовати и чувати, као и да ће се и наши синови увек и вазда тога придржавати јер их на то ми, речени Павле бан, зарад благослова очинског обавезујемо и наређујемо им, желећи да се, ако одступимо од претходно реченог, што се уз Божју помоћ неће десити, пред Богом и пред људима сматрамо за невернике и кривоклетнике. У спомен и зарад веће чврстине наведенога, издали смо ову исправу оснажену заштитом наших печата. Дато у Скрадину, осмог дана од краја месеца фебруара, лета Господњег 1305.

Дипломатичке особености

Иако о спољашњим дипломатичким обележјима изгубљених повеља Шубића Хрватинићима од 2. фебруара 1301. и 30. марта 1304. године не можемо прецизно говорити, њихов текст, који је сачуван, омогућава нам да извршимо извесно поређење свих трију исправа које су бан Павле Шубић и његова породица издали Хрватину Стјепанићу и његовим сродницима. Нема сумње да је у свим случајевима коришћен исти формулар, док се без увида у оригинале не може тврдити да се радило и о истом писару. Исправе немају сложену структуру и представљају врсту привилегијалних повеља којима Шубићи гарантују личну безбедност, сигурност поседа, а донекле и аутономију у деловању Хрватиновој породици док им њени чланови не учине неверу.

Документ почиње интитулацијом више особа које представљају аукторе. Такве интитулације налазе се и у претходне две повеље кнезу Хрватину, само што се у њима, поред синова, помињу и браћа бана Павла I – Младен I (1301, 1304) и Јурај I (1301). Главни ауктор, бан Павле, називао се најпре *баном Хрвата* (1301, 1304), а затим и *баном Хрвата и господином све Босне* – *banus Croatorum et tocius Bosne dominus* (1305). Према новијим истраживањима, повеља из 1299, у којој се Павле наводи као *господин Босне* (*dominus Bosne*), није веродостојна или, у најмању руку, није правилно датована. Власт Шубића у Босни, извесна тек од 1302, исправа је била у рукама Младена I (1302–1304). Титула *босанског бана* (према интитулацији исправе из 1305. године), односно *бана све Босне* (према печату на истој исправи), затим је прешла у руке

Младена II (1304–1322). Међутим, носећи титулу *господина све Босне*, Павле I се поставио изнад свога сина. Титула *господин* заправо је означавала носиоца суверене власти, док се, у перцепцији Шубића, бански наслов могао сматрати управним, а не владарским положајем. Младен II је, дакле, до 1312. у Босни био намесник свога оца.

Инскрипција, спојена са промулгацијом, општа је и типична за јужнословенске латинске исправе. Она је уједно идентична са инскрипцијама из 1301. и 1304. Након ње следи заклетва која представља духовну гаранцију за *милост* Шубића, односно за сваку Хрватину додељену привилегију. Заклетва се понавља још једном унутар диспозитивног дела повеље. Праве експозиције нема јер је она, заправо, спојена са диспозитијом и огледа се у томе што ауктори називају кнеза Хрватина својим драгим и верним сродником. Термин *cognatus* најчешће означава сродника са којим се не дели заједничка крв (шурака или зета), а ређе нећака или сестрића. То, међутим, не значи да је Хрватин заиста био шурак или зет Шубића, јер се тај израз користио и за означавање неформалног односа блискости. Томе у прилог говори и податак да се Стјепанић у исправу из 1304. назива *compater*, што значи кум, али и блиски пријатељ. Са друге стране, повеља напуљског краља Карла II Хрватину из 1299. назива Стјепаниће *consanguinei et cognati* Шубића, дакле њиховим крвним сродницима и сродницима.

Диспозитивни део обухвата низ привилегија које бан Павле Шубић, заједно са синовима, додељује кнезу Хрватину и његовим синовима. Нема спора да је Павле наступао као сизерен који даје *вјеру господску* свом вазалу докле год врши *верну службу*. Не може се прихватити тврдња Наде Клаић да се радило о уговору две равноправне стране. На првом месту не ради се о *уговору*, јер се у повељи не налазе обостране обавезе и заклетве, већ о *милости* коју надређено лице додељује подређеном. Друго је питање какве су политичке околности заиста владале у Босни и у Доњим Крајима у време издавања сваке од повеља Шубића Хрватину Стјепанићу, који им је био савезник против Котроманића барем од 1299. Чини се да је прва повеља из 1301. издата да би Шубићи, током рата за Босну, обезбедили западни део фронта. Друга је могла настати ради решавања извесног спора Младена I или неког од Павлових синова са Хрватином. Мотивација за издавање треће повеље може се објаснити променом на банском трону Босне који је преузео првенац бана Павла – Младен II (уз оца као *господина све Босне*) или опет спором који је требало изгладити новом потврдом привилегија Стјепанићу.

Након диспозитивног дела, следи извесна рекапитулација. По узору на санкције у којима ауктор упућује поруку потомству, бан Павле обавезује своје синове на поштовање свих ставки које су и они, заједно са њим, обећали Хрватину са породицом. Након ове, следи слична формула – санкција којом ауктори упозоравају сами себе. Реч је о духовној или чак етичкој санкцији, будући да се не прети казном од стране светаца или небеских сила, већ свешћу Бога и људи да су ауктори починили вероломство, тј. неверу својим вазалима.

Све три повеље Шубића Хрватину Стјепанићу имају формулу короборације која најављује оверу печатом. На свакој од исправа налазили су се печати већине ауктора. Прва два документа данас су изгубљена, па се о њима може говорити само на основу података Талоција и Шишића. У повељама Шубића, датум по правилу долази на крају исправе и садржи географску и хронолошку датацију.

Опис печата на повељи из 1305. дат је у првом делу овог рада, док ћемо се овде позабавити анализом података које они доносе. На основу већег печата Младена II, боје природног воска, који је свакако савремен са издавањем исправе, јасно је да се он већ почетком 1305. титулисао као *бан све Босне*. Печат на позадини грудве, који представља отисак печатног прстена у црвеном воску, садржи краћу титулу – *Младен Други бан*. Услед трагова издубљивања већ осушеног воска и оштећења хералдичке представе на предњој страни грудве, сматрамо да је отисак прстена настао накнадно као резултат овере од стране бана Младена, после 1312, када је он наследио сва очева звања и права, а можда и обичај овере црвеним воском. Поменута два печата једини су сачувани печати Младена II Шубића, што им даје посебан значај. Друга сачувана печатна грудва повеље из 1305. садржи, само на предњој страни, печат Јурја II, кнеза Сплита. Пошто Јурај није био старешина рода Шубића, нити је Босна била његов домен, Хрватинићи нису и од њега тражили оверу новим печатом. Павле II и Гргур II били су ауктори све три повеље Шубића Хрватину, али ниједна од њих није била снабдевена њиховим печатима јер их, будући деца, вероватно нису ни имали.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347*, Zagreb 1897, passim; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine*, 419–436; *Codex diplomaticus VI–IX*, passim; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 77–88; J. Belošević, *Pečatnik hrvatskoga bana Pavla I*, 159–167; S. Antoljak, *Ban Pavao Bribirski „Croatorum dominus“*, *Radovi Zadar* 19 (1972) 5–62; N. Klaić, „*Paulus de Breberio banus Croatorum domi-*

nus et Bosne“, Arhivski vjesnik 17–18 (1974–75) 409–423; Ista, *Iz problematike srednjovjekovne povijesti Bosne*, Prilozi Instituta u Sarajevu 14–15 (1978) 60–66; Ista, *Srednjovjekovna Bosna. Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb 1989, 182–225; М. Brković, *Tri povelje knezova Bribirskih*, 139–154; Isti, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, 97–98, 152–154, 183–184, 198, 202, 222, 233, 273–274, 310; М. Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostar 1997, 72–104; Ј. Мрغيћ-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 41–50; D. Karbić, *Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti HAZU 22 (2004) 1–3, 11–25.

Просопографски подаци

Paulus (Павле I Шубић), бан, 15 (страна), 1 (ред у издању); 16, 33 – најмоћнији хрватски великаш крајем XIII и почетком XIV века, син брибирског кнеза Стјепка Шубића. Помиње се од 1272. Био је потестат Трогира (1272), кнез Сплита (1273), а од 1273. до смрти скоро све време је носио наслов хрватско-далматинског бана (називајући се од 1290-их и *баном Хрвата*). Већ око 1282, контролисао је читаво подручје од Велебита до Омиша (са залеђем), изузев Задра. Око 1302. успео је да наметне своју власт и Босни, потискујући бана Стјепана I, а нападао је и Хум. Умро је маја 1312.

Извори: Ioannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amstelodami 1666; S. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke republike I*, Zagreb 1868, према регистру (S. Ljubić, *Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I-V*, Zagreb 1893); *Codex diplomaticus VI–VIII*, према регистру; *Codex diplomaticus. Supplementa II*, Zagreb 2002, према регистру.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić*, 44–98; S. Antoljak, *Ban Pavao Bribirski*, 5–62; N. Klaić, *Paulus de Breberio*, 409–423; Ista, *Iz problematike srednjovjekovne povijesti Bosne*, 17–27, 60–69; М. Ančić, *Putanja klatna*, 77–104; D. Karbić, *Šubići Bribirski* 11–19; T. Живковић, *Gesta regum Sclavorum II*, Београд 2009, 339–350.

Mladinus (Младен II Шубић), бан, 15, 2 – најстарији син бана Павла I и његов наследник у звању бана Хрвата (1312–1322). Помиње се од 1300. Носио је титуле кнеза Трију поља, Ливна и Цетине (1301), а затим и све Хумске земље (1304). Заменио је стрица Младена I на мес-

ту босанског бана (пре фебруара 1305). Против Младена су се 1322. удружили далматински градови и племићи, угарски двор и Венеција. Након више пораза, он је заробљен и послат у Угарску. Умро је у заточеништву пре 1341, без мушких наследника.

Извори: Ioannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*; S. Ljubić, *Listine I*, према регистру; *Codex diplomaticus VII-IX*, према регистру; ur. V. Gligo—H. Morović i dr., *Legende i kronike*, Split 1977, 159–183.

Литература: Lj. Thallóczy, *Prilozi k objašnjenju izvora bosanske historije. I Prilog k životopisu Mladena Šubića, bana bosanskoga*, GZM 5 (1893) 3–10; V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić*, 99–139; F. Šišić, *Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga*, GZM 14 (1902) 335–366; M. Barada, *Vrijeme smrti i obiteljski одношaji bana Mladena II. Novi prilozi*, Zbornik naučnih radova Ferdi Šišiću (Šišićev zbornik), Zagreb 1929, 167–171; М. Динић, *Comes Constantinus*, ЗРВИ 7 (1961) 5–10; N. Klaić, *Iz problematike srednjovjekovne povijesti Bosne*, 60–69; D. Karbić, *Šubići Bribirski*, 19–25.

Georgius (Јурај II Шубић), кнез, 15, 2 – други син бана Павла I Шубића, први пут поменут 1301. Постао је сплитски кнез најкасније октобра 1303. и ту је част задржао до 1322. Био је и кнез града Нина, а од стрица Јурја I наследио је наслов кнеза далматинских градова. Након поделе Брибираца на две гране, он је постао предводник Клишког огранка и у својим рукама задржао Клис, Скрадин и Омиш. Након Јурјеве смрти (1330), његову лозу су наставили синови Младен III, Павле III и Божидар, као и кћери Јелена (мајка краља Твртка I) и Катарина.

Извори: S. Ljubić, *Listine I*, према регистру; *Codex diplomaticus VIII-IX*, према регистру; *Codex diplomaticus. Supplementa II*, према регистру.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić*, 139–146.

Paulus (Павле II Шубић), кнез, 15, 2 – трећи син бана Павла I Шубића, можда само полубрат Младена II и Јурја II. Помиње се од 1301, да би 1304. постао трогирски кнез. Изгубио је трогирско кнештво 1322. и загосподарио Островичком граном Шубића која је држала Брибир и Островицу. Умро је 1346, оставивши сина Јурја III (првог кнеза Зринског) и кћер Катарину.

Извори: S. Ljubić, *Listine I-II*, према регистру; *Codex diplomaticus VIII-XI*, према регистру.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić*, 139–158.

Gregorius (Гргур II Шубић), кнез, 15, 3 – најмлађи син бана Павла I Шубића. Помиње се од 1301, док је 1304. стекао положај шибен-

ског кнеза. Након слома моћи Брибираца (1322), заједно са братом Павлом II прешао је у Островицу. Као старатељ свог нећака Јурја III, заменио је Островицу за Зрин (1347).

Извори: *Codex diplomaticus* VIII–XI, према регистру.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić*, 146–167.

Horvatinus (Хрватин Стјепанић), кнез, 15, 6; 16, 10, 11, 20, 24 – син властелина Стјепана и родоначелник властеоске породице Хрватинића. Помиње се између 1299. и 1305. као једна од најмоћнијих личности у западним областима босанске државе. Успео је да под својом влашћу обједини више жупа *земље* Доњи Краји због чега се титулисао као кнез Доњих Краја Босне. Његови синови су око 1322. прешли на страну Стјепана II Котроманића, успињући се у хијерархији босанске властеле.

Извори: *Codex diplomaticus* VII–VIII, према регистру.

Литература: F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902, 1–22; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine*, 401–436; L. Thallóczy, *Studien*, 7–65; M. Ančić, *Putanja klatna*, 77–104; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 40–69; ССА 2 (2003) 177 (J. Мргић-Радојчић); ССА 3 (2004) 29 (J. Мргић-Радојчић); ССА 7 (2008) 55–56 (J. Мргић); ГПБ 1 (2008) 11–22 (J. Мргић); ГПБ 2 (2009) 16–19 (Д. Јечменица).

Топографски подаци

Bosna (Босна), 15, 1 – појам се овде односи на Босну као државу, у целини. Босна се помиње и као ближа одредница уз *земљу* Доњи Краји (*Доњи Краји Босне*), чиме се потврђује припадност ове области босанској, а не угарској држави.

Spalatum (Сплит), 15, 2 – град и општина у средњој Далмацији. Током XIII и XIV века, закључно са 1322, на положају градског кнеза налазило се више припадника рода Шубића Брибирских, између осталих Павле I, Младен I и Јурај II. Сплит је признавао суверенитет угарске круне до 1327, када се ставио под заштиту Венеције. Поново је припао Угарској 1357.

Извори: A. Cvitanić, *Statut grada Splita*, Split 1985, 1987², 1998.³

Литература: G. Novak, *Povijest Splita I–II*, Split 1957–1961; D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva i bribirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna*, *Povijesni prilozi* 35 (2008) 43–60.

Tragurium (Трогир), 15, 3 – град и општина у средњој Далмацији, на острвцу између копна и острва Чиова. Потпао је под утицај Шубића 1270-их од када су се, на месту градског кнеза, смењивали Јурај I, посредно Јурај II и Павле II. Након угарско-млетачког рата половином XIV века, Трогир је припао Угарској.

Извори: М. Barada, *Trogirski spomenici I–II*, Zagreb 1948–1950; Isti, *Trogirski spomenici III*, Zagreb 1951; Isti, *Trogirski spomenici IV*, Split 1988; М. Berket–А. Cvitanić–V. Gligo–К. Prijatelj, *Statut grada Trogira*, Split 1988.

Литература: видети ССА 8 (2009) 156 (А. Фостиков – Н. Исаиловић); D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva i bibrirskih knezova Šubića*, 43–60.

Sibenicum (Шибеник), 15, 3 – град и општина у средњој Далмацији, у заливу на ушћу Крке у Јадранско море. Првобитно утврђење, постао је и комуна захваљујући утицају појединих угарских краљева и великаша. У време пуне доминације Брибираца у Далмацији (1272–1322), припадници ове породице држали су кнежевску част у граду (Јурај I, посредно Јурај II, и Гргур II).

Извори: *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika* (пр. Z. Herkov), Šibenik 1982; ур. J. Barbarić – J. Kolanović, *Šibenski diplomatarij*, passim.

Литература: S. Grubišić, *Šibenik kroz stoljeća*, Šibenik 1974; J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995; D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva i bibrirskih knezova Šubića*, 43–60.

Scardona (Скрадин), 15, 4; 17, 39 – град на реци Крки, у залеђу Шибеника. Крајем XIII и током прве половине XIV века припадао је породици Шубића Брибирских и био једно од њихових стоних места. Више повеља ове властелске куће издато је управо у Скрадину у коме се налазило и седиште епископије. Црква св. Марије, која се помиње у анализираној повељи, била је градска катедрала.

Извори: ур. А. Birin, *Statut grada Skradina*, Zagreb-Skradin 2002.

Литература: N. Klaić, *Kako se Skradin oslobodio od podložništva Bribiraca*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 22 (Fiskovićev zbornik II), Split 1980, 30–40; D. Karbić, *Utjecaj velikaškog roda Šubića na razvoj Franjevaca u Hrvatskoj i Dalmaciji s posebnim osvrtom na skradinsko-bibrirsko područje*, *Zbornik o Pavlu Posiloviću* (ур. P. Knezović–М. Šišak–М. Zenić), Šibenik–Zagreb 2001, 147–166.

Inferiores Partes (Доњи Краји), 16, 9 – видети: J. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, passim; ГПБ 1 (2008) 96 (Н. Исаиловић).

Важније установе

Banus (бан), 15, 1; 16, 33 – титула босанских владара од XII века до 1377. године, као и вишевековно звање угарских намесника у Хрватској, Далмацији и Славонији. У овој повељи се јавља у оба наведена значења.

Литература: *ЛССВ*, 28–29 (С. Ћирковић); *ССА* 6 (2007) 137 (Н. Исаиловић).

Domīnus (господин), 15, 1 – звање и титула са више значења у јужнословенским земљама током средњег века. Као епитет додељивана је достојанственицима различитих титула као знак поштовања или надређености. Временом је термин попримио значење титуле коју су носили владари да означе своју самосталност, односно господарење неком облашћу или државом. У овој повељи хрватски бан Павле I Шубић назива се господином све Босне, чиме је истакао свој примат, како у хијерархији породице Шубића, тако и на територији Босне као државе.

Литература: *ССА* 1 (2002) 52 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 171–172, 176 (Ј. Мрغيћ-Радодјчић), 192 (А. Фостиков); *ССА* 3 (2004) 27 (Ј. Мрغيћ-Радодјчић), 121 (М. Шуица), 137 (А. Фостиков); *ССА* 4 (2005) 104 (Ј. Мрغيћ-Радодјчић); *ССА* 5 (2006) 153–154 (Р. Поповић); *ССА* 6 (2007) 50 (Р. Поповић), 165 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер), 207 (Ј. Мрغيћ); *ГПБ* 1 (2008) 17 (Ј. Мрغيћ), 49 (Д. Јечменица), 154–155 (А. Фостиков).

Comes (кнез), 15, 3, 6; 16, 10, 11, 20, 24 – у овој повељи јавља се двојако значење титуле кнеза. У случају тројице млађих синова бана Павла Шубића, кнез је титула коју су носили функционери средњодалматинских градова, бирани од стране градског патрицијата. У периоду угарске доминације, та част је углавном припадала хрватскодалматинском бану или неком члану његове породице, а ређе племићима из залеђа. У случају кнеза Хрватина ради се о титули коју је у средњовековној Босни носила властела различитог друштвеног ранга. Хрватинова титула везана је за одређену територију – Доње Краје Босне.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 126–128, 514–516; *ССА* 6 (2007) 137–138 (Н. Исаиловић); D. Karbić, *Odnosi gradskoga plemstva i bribirskih knezova Šubića*, 43–60.

Corporalis iuramentum (телесна заклетва, присега), 15, 4 – свечани исказ којим се обећава да ће се нешто извршити или неће извршити, односно преузимање обавезе да се неко обећање у целости поштује. Заклетву, која је имала и обредни карактер, обично је пратило

додиривање нечег светог (библија, крст, реликвија) или постављање руке над истим. Отуда – телесна заклетва (присега).

Литература: *ЛССВ*, 204–205 (Ј. Ђаповић); *ССА* 3 (2004) 138 (А. Фостиков); *ССА* 4 (2005) 112 (Ј. Мргић-Радојчић); *ГПБ* 1 (2008) 82 (А. Смиљанић), 155 (А. Фостиков).

Dominium (посед, област, владаније), 16, 8 – реч која се може превести на више начина. Овде се свакако односи на област, односно области које као баштину поседује или којима управља кнез Хрватин Стјепанић.

Литература: *ЛССВ*, 89–91 (С. Мишић), 457–458 (С. Мишић); *ССА* 5 (2006) 153 (Р. Поповић).

Comitatus (кнештво, кнежина), 16, 8 – латински термин за област под влашћу или управом кнеза, у угарској држави коришћен и да означаи жупаније. Овде се односи на кнештво Доњих Краја Босне – тј. на земљу Доњи Краји којом је, најкасније од краја XIII века, управљао кнез из рода Стјепанића–Хрватинића.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 516, 1723–1726; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 26–70.

Castrum (град, утврђени град), 16, 17 – видети: *ССА* 6 (2007) 138 (Н. Исаиловић)

Terra hereditaria (баштина, наследна земља), 16, 9 – наследно добро којим је власник могао у потпуности да располаже. Баштина се могла стећи и *верном службом* господару и одузимала се искључиво у случају невере.

Литература: *ССА* 1 (2002) 111–112 (С. Бојанин), 140 (А. Веселиновић); *ССА* 3 (2004) 86 (Р. Михаљчић), 121 (М. Шуица), 148 (С. Рудић); *ССА* 4 (2005) 144 (С. Мишић).

Infidelitas (невера), 16, 24; 17, 36 – сваки вид ускраћивања службе коју поданик, у овом случају властелин, дугује свом сизерену.

Литература: *ССА* 1 (2002) 126 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 82 (С. Рудић); *ССА* 3 (2004) 148 (С. Рудић); *ССА* 5 (2006) 97 (Н. Порчић); *ГПБ* 1 (2008) 17 (Ј. Мргић).

Fides (вера), 16, 19, 31 – Веру је сизерен (надређени феудалац или владар) давао и дуговао свом оданом вазалу, штитећи његову личност и положај и гарантујући му поседе. Тада се ради о појму званом *вјера господска*. Са друге стране, вера као *верна служба*, представљала је скуп обавеза које вазал дугује свом сизерену.

Литература: *ССА* 1 (2002) 87 (Ј. Мргић-Радојчић), 125 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 82 (С. Рудић); *ССА* 3 (2004) 26 (Ј. Мргић-Радојчић),

148 (С. Рудић); ССА 4 (2005) 104–105, 117–118 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 6 (2007) 137 (Н. Исаиловић); ССА 7 (2008) 54, 56 (Ј. Мргић), 173 (Р. Михаљчић); ГПБ 1 (2008) 17 (Ј. Мргић), 81 (А. Смиљанић), 97 (Н. Исаиловић).

Periurius (кривоклетник), 17, 36 – особа која крши светињу заклетве и вере. Овде се појам односи на особу која погази задату реч или гаранције дате неком лицу. Кривоклетство је сматрано великим моралним прекршајем, посебно ако га сизерен почини према свом верном поданику (кршење *вјере господске*).

Литература: видети појам **Fides (вера)**.

Pr(a)esentes; litter(a)e (исправа, документ), 16, 26; 17, 37, 38 – Типологија назива латинских владарских и властеоских докумената насталих на јужнословенском простору није сасвим истражена. Готово у свим исправама издатим у Хрватској и Босни, без обзира на подврсту, среће се назив *pr(a)esentes*, што означава присутни, наведени, документ и његов садржај. Чест је и термин *litter(a)e*, који не означава само писмо, већ сваки званичан текст упућен дестинатару од стране ауктора.

Литература: ССА 7 (2008) 34 (Д. Јечменица); ГПБ 2 (2009) 85 (А. Фостиков – Н. Исаиловић).

Дејан Јечменица

СТОНСКА ПОВЕЉА БАНА СТЕФАНА II КОТРОМАНИЋА

под Сребреником, 1333, фебруар 15.

Бан Стефан II (1322–1353) дарује Дубровчанима у баштину Стонски рат (Пељешац), Стон, Превлаку и острва која су око Рата. Општина дубровачка се обавезује да сваке године о празнику светог Влаха (3. фебруар) владару Босне исплаћује, на име Стонског дохотка, 500 перпера за добијене поседе. Ради се о међудржавном уговору којим су регулисана права и обавезе двеју страна.

Le ban Stefan II (1322-1353) verse en donation au patrimoine des Ragusains Stonski rat (Peljesac ou cap ou péninsule de Ston), Ston, Prevlaka et les îles qui sont autour de la péninsule. La Commune de Dubrovnik s'engage à verser chaque année au souverain de Bosnie, le jour de la fête de saint Blaise (3 février), pour les biens reçus et au titre du revenu de Ston, la somme de 500 perpères. Il s'agit d'un accord international par lequel ont été réglés les droits et les obligations des deux parties.

Завршница дубровачких напора око добијања Стона и Стонског рата одигравала се почетком 1333. године.¹ У Малом већу је 7. јануара одлучено, без гласова против, колико ће новца Општина издвојити за добијање Стонског рата *од српског краља и од господина Стефана, бана Босне*. Истог дана једногласно су изабрани и посланици за одлазак *ad ehequenda predicta*, под претњом казне од 500 перпера, за случај одбијања, што речито говори о озбиљности читавог подухвата. За одлазак код бана у Босну изабран је Михаило Менчетић, а Климе Гучетић је одређен за пут у Србију.²

План дубровачких власти је био да од оба владара издејствују и добију *povilliam et privilegium*. Након само две недеље, колико је протекло од седнице Малог већа, усред зиме, 22. јануара 1333. краљ Стефан

¹ V. Trpković, *Oko „ustupanja“ Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326–1333)*, IG 1 (1963) 39–60; V. Foretić, *Kada je i kako Stonski Rat došao pod vlast Dubrovnika*, Pelješki zbornik (1976) 81–92.

² Државни архив у Дубровнику (ДАД), *Reformationes* 10, fol. 114'–115, 7. I 1333; Monumenta Ragusina V, 374–375.

Душан је у Пологу удовољио Дубровчанима, којом приликом је издао повељу којом им дарује своју *милост*, односно толико жељене поседе.³ Већи део напора око читаве ствари овиме је био завршен. Дубровчани су сада пажњу усмерили према владару Босне, од кога је према одлуци Малог већа од 10. фебруара требало издејствовати *privilegiis de Punta et Prevlaca... sub illa forma que datur Michaeli de Mençe*, под чиме се подразумевало добијање *in perpetuum omnes villas et casalia nobis datias et concessas per serenissimum regem Raxie*.⁴ Након пет дана, 15. фебруара 1333, бан Стефан II је под Сребреником издао повељу којом Дубровчанима дарује у баштину Стонски рат, Стон, Превлаку и острва која су око Рата.

Опис повеље

Повеља је састављена двојезично, истовремено на латинском (*in gramatica latina*, **латински**) и српском језику (*sclauonico*, **српски**), у по два примерка, од чега је један пар (латинска и српска верзија) остао код бана Стефана II, а други су добили Дубровчани. Примерци повеља које је добио босански бан, по свој прилици су трајно изгубљени, док се у Дубровнику чува латински оригинал повеље⁵ и препис српске верзије, сачуван у зборнику *Liber Privilegiorum*, често у литератури називаном и *Codex Ragusinus*, који је око сто година касније начинио дубровачки канцелар Никша Звијездић.⁶

Латинска повеља писана је на пергаменту правоугаоног облика, неједнаких димензија, висина је са леве стране 47 а са десне 48 цм, којој треба додати и плику која је неравномерно одрезана, на најширем делу је око 4 цм, а на најужем око 1,6 цм. Ширина документа је у горњем делу 32 а у доњем 31 цм. Маргине су горе 2,5–3,2 цм, доле 4,5–5 цм, са леве стране 3,6–4,5 цм, а са десне 3,5–4 цм. Након пресавијања документа у доњем делу, како би била формирана плика, пробушене су две рупе кроз које је провучена врпца црвене боје на којој је био причвршћен висећи печат. Садашња дужина врпце, са које је печат отргнут, највећим делом је око 3,5 цм, док се неколико коначца одваја и дужином достиже око 6,5 цм.

³ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 48–52, док. бр. 54.

⁴ ДАД, *Reformationes* 10, fol. 118, 10. II 1333; *Monumenta Ragusina* V, 379.

⁵ ДАД, *Acta et Diplomata*, збирка XIV век, бр. 90.

⁶ ДАД, *Liber Privilegiorum*, fol. 25–25'.

Приметни су трагови пресавијања документа. Прво је пергамент пресавијен одозго надоле, приближно по средини висине, а након тога још једном, одозго надоле, по средини настале половине, потом је пресавијен по средини ширине, и онда, још једном, на насталој половини ширине.

На полеђини документа, у доњем делу, са десне стране, у два реда је исписан текст дубровачке канцеларије, за 90° окренут у односу на текст повеље, и одмах испод велико слово *K*. Ознака № 90. an. 1333. Fo I, такође се налази на полеђини, у горњем десном делу исправе.

Текст је исписан готичким писмом у 40 редова, неједнаког међулинијског простора, посебно у трећој четвртини документа. На почетку повеље се висином од 4 цм истиче иницијално исписано латиничко слово *I*, стилизовано у виду планинског рељефа са облацима. То је једини калиграфски украс на читавом документу.

Препис српске верзије повеље начињен је на око једној и по страни књиге. Самом тексту повеље претходи латинска белешка исписана у непуна четири реда. Прво слово текста повеље (*B*) је иницијално и истиче се својом величином. Први ред је исписан црвеним мастилом, словима чија је величина око три пута већа од слова у осталом тексту. Како би велико иницијално слово било исписано на почетку документа, писар је редове 2–18 знатно скратио. Видљиви су трагови претходно исцртаних линија на папиру, које су писару омогућиле да се текст уредно испише.

Део књиге *Codex Ragusinus* је влага оштетила са десне стране, тако да је и у препису ове повеље знатан број речи у редовима 2–26 и 57–74 веома тешко прочитати, а у извесним случајевима и немогуће.

Тешко је говорити о томе колико је писар овог преписа настојао да опонаша оригинал повеље, пре свега када је у питању вербална инвокација у првом реду, која је величином слова и бојом, као и калиграфским елементима на посебан начин истакнута у односу на остали део текста.

Ранија издања

Латинска верзија повеље је досад објављивана четири пута. Први пут, 1897. године, документ је објавио Јосип Гелчић међу одлукама дубровачких већа, између оних од 23. и 25. јануара 1333, у петој књизи своје збирке *Monumenta Ragusina*, стр. 375–377. Према овом издању Стојан Новаковић је 1912. године повељу штампао у *Законским споме-*

ницима, стр. 301–303. Исте године документ је издао Тадија Смичиклас у збирци *Codex diplomaticus X*, стр. 77–79, бр. 43, где је изостављено читавих неколико редова текста (читав 16. ред; од речи *iuravimus* у 28, до речи *rata* у 29. реду; и од последње речи у 30, до речи *masculina* у 31. реду текста). Последње издање, са дипломатичком анализом и преводом у прилогу, приредио је Милко Брковић, *Latinska povelja bosanskog bana Stjepana II Kotromanića iz godine 1333 (15. II)*, Istorijski zbornik 10, Banja Luka 1989, стр. 7–17.

Српска верзија повеље је доживела три издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 105–107, бр. 89; Т. Smičiklas i dr., *Codex diplomaticus X*, 79–81, бр. 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 46–47, бр. 52.

Ово издање приређује се на основу снимака начињених почетком октобра 2009. у Државном архиву у Дубровнику.⁷

Текст повеље на латинском језику

In nomine sancte et indiuidue trinitatis amen. Anno domini millesimo trecentesimo tricesimo tercio, indictione prima, [2] die XV° mensis februaryi. Stephanus Dei gratia banus Bosne, Sale, Uzore ac dominus generalis tocius terre Chelmie. [3] Si amicos devotos et servitores nostros diligimus et eis gratiam nostram inpendimus cum amore sicut expedit immutatam bona [4] singulis ostendentes. Notum igitur facimus universis tam presentibus quam futuris, quod nos inspecta devocione ac beni[5]volencia sincera nec non prelata servicia, que comune et homines Ragusii et sui precessores nobis et nostris antecessoribus magnifice presti[6]terunt et sunt prestituti (!) annuentes (!) domino in fucturum, per nos et nostros filios heredes et descendentes ex linea masculina usque ad finem [7] mundi damus, concedimus et donamus comunitati et hominibus Ragusii amicis predictis et devotis nostris karissimis totam P[8]untam Stagni cum Prevlaca et omnibus suis pertinenciis super se et
15 infra se habitis et constitutis, et cum omni iuris, accione [9] et iurisdiccione, que modo quolibet ad illas pertinere noscuntur et cum omnibus villis, planis, montanis, silvis, buscis, [10] aquis, bannis, placitis, servi-
ciis et sanguine in pace pariter et quiete usque ad caput Loyste habendas, tenendas, po[11]ssidendas et sufragandas (!), et de ipsis perpetuo
20 quodlibet eorum velle faciantur tamquam de eorum propria re. Et quod dictum [12] comune et homines Ragusii ipsas Pontam, Prevlacam mura-

⁷ Срдачно захваљујемо на љубазности овој архивској установи.

re et fortificare possint et foveam facere a uno [13] mari usque ad aliud
et alibi ubicunque eis videbitur et placuerit intus ad eorum beneplacita
voluntatis. Et si quo [14] tempore ipsa Punta et Prevlach (!) seu pars
25 ipsius aut terra seu pertinencia ipsarum intra vel intus murum
existencia mole[15]starent vel inquietarent dicto comune Ragusii et
hominibus suis in generali vel speciali per aliquem seu aliquos locum,
universitus (!) [16] dominationi vel dominatori offerimus nos predictum
dominum banum et nostros filios masculinos et heredes et successores
30 dicto comuni [17] et homines Ragusii, usque ad finem mundi illam de-
fendere auctoritate et disbrigare toto nostro posse. Cuius rei [18] causam
nos comune et homines Ragusii cum obligacione omnium bonorum
dicti comunis promitemus et nos obligamus eadem domino [19] bano
recipienti et stipulanti pro se et suis heredibus et successoribus et des-
35 cendentibus ex linea masculina dare et soluere pro tributo et censu [20]
dicte Punte et Preulache omni anno in festo beati Blaxii usque ad finem
mundi perperos quingentos in Ragusio, illa in mo[21]neta, que tunc
temporis habebit cursum in civitate Ragusii. Tam si ipse dominus ba-
nus et eius filii masculi et descendentes ex linea [22] masculina tenerent
40 terram Chelmi quam non, nichilominus habere et recipere debeat omni
anno a dicto comuni in festo dicti Blaxii [23] supradictos quingentos
perperos modo predicto usque ad finem mundi. Et si accideret, quod
ipse dominus banus vel eius filii masculini seu desc[24]endentes ex li-
nea masculina vellent venire aliquo tempore ad habitandum Ragusii,
45 nos comune et homines Ragusii teneamur eis dare et conce[25]dere
unam domum decentem p[er]cara (?) et calcinar (!) pro sua habitacione,
donec staret in Ragusio, sine aliquo affictu solvendo, promittentes eci-
am [26] nos comune et homines Ragusii non tenere vel receptare in Sta-
gno vel Prevlacha sive in ysulis nobis datis et concessis a dicto domino
50 bano aliquem [27] eius nobilem hominem qui fuerit rebellis vel inobe-
diens eidem domino bano et suis filiis vel descendantibus ex linea mas-
culina usque ad finem mundi. [28] Que omnia nos Stephanus banus
predictus per nos et nostros filios masculinos condescendentes ex linea
masculina iuravimus ad sancta Dei evan[29]gelia et quatuor evangelis-
55 tas et XII apostolos et per omnes virtutes, que sunt in civitate Ragusii
proprio firma et rata tenere et non contra facere vel ve[30]nire de iure
vel de facto aliqua racione vel causa per me vel per meos filios et here-
des masculinos et successores ex linea masculina. Et [31] similiter nos
comune et homines Ragusii per nos et nostros heredes et successores
60 ex linea masculina usque ad finem mundi iuramus ad sancta [32] Dei

evangelia et quatuor evangelistas et XII apostolos et omnes virtutes, que sunt in civitate Ragusii habere firma et rata omnia [33] suprascripta et non contra facere vel venire de iure vel de facto aliqua ratione vel causa. In cuius rei testimonium et veritatem [34] evidencie plenior
65 presentes scribi fecimus sigilli nostri aurei pendentis munimine roborari. Datum sub castro [35] Zerebrenik, presentibus nobilibus viris Vitano Thehoradich, Radozlao Hlapovich, Milos Vlkazich, [36] Horvatin Sthepanich, Sthepano Druschich, Tuerthko Ivahnovich; pristaldi autem huius [37] rei hii sunt: Divosius videlicet Tehoradich, Stethko Hlapovich,
70 Mihael de Menche civis Ra[38]gusinus. Et de predictis omnibus facta et scripta sunt quatuor privilegia simile unum alteri, duo scripta [39] in grammatica latina, et alia in sclavonico, de quibus idem dominus banus habet duo, unum videlicet in latino et aliud [40] in sclavonisco, et comune et homines Ragusii similiter habemus alia duo, unum in latino aliud in
75 sclavonisco.

На полеђини: Donacion de Stagno et de Pontam per Stephano [2] de Bosona.

Превод повеље

У име свете и недељиве Тројице, амин. Лета господњег хиљаду три стотине тридесет трећег, индикта првог, дана петнаестог месеца фебруара. Стефан, милошћу Божијом бан Босне, Соли, Усоре и врховни господар целој Хумској земљи. Ако волимо наше посвећене пријатеље и слуге и делимо им са љубављу своју милост, као што је и корисно непромењену, показујући им појединачно добра, објављујемо стога свима, садашњима и будућима, да смо, пошто смо видели посвећеност и искрену благонаклоност, као и раније наведене услуге, које су величанствено учинили нама и нашим претходницима Општина и људи Дубровника и њихови преци, и које ће нам тек учинити убудуће, уз Божију сагласност, кроз нас и наше синове, наследнике и потомке по мушкој линији до краја света, препуштамо и дарујемо Општини и људима Дубровника, нашим већ поменутих најдражим и посвећеним пријатељима, цео Стонски рат са Превлаком и свиме што му припада и што се налази испод или изнад њега и са свим правима и јурисдикцијом за које се зна да се на било који начин њега тичу, и са свим селима, пољима, планинама, шумама, гајевима, водама, пашњацима, дубравама, са правима глобе и суђења и умира крви, све до рта Лоиште, да имају, држе, поседују и користе, и да са њима заувек чине шта год

желе, као са својим поседом. И да речена Општина и људи Дубровника могу да преграђују и утврђују Рат и Превлаку и да копају ров од мора до мора, и тамо и где год другде да одлуче, и да им се прохте унутар њих, по својој слободној вољи. И ако икада Рат и Превлака, или њихов део или њихова земља или њихови поседи који су унутар зида буду узнемиравани или сметани реченој Општини Дубровника и њеним људима, било уопштено или посебно, на неком месту или местима, обавезује се напредречени бан и за своје синове мушке и потомке и наследнике да ће речену Општину и људе Дубровника све до краја света помагати да се брани и ослободи неприлика са свом својом снагом. Због овога ми, Општина и људи Дубровника, обавезујући се свим добрима речене Општине обећавамо и обавезујемо се да ћемо господину бану, као примаоцу и гаранту за себе и своје наследнике и сукцесоре и потомке по мушкој линији, давати и плаћати у име трибута и пореза за речени Рат и Превлаку, сваке године у Дубровнику на дан светковине светог Влаха, све до краја света, пет стотина перпера у монети која се тада буде користила у Дубровнику, како у случају да сâм господин бан и његови синови и потомци по мушкој линији буду владали Хумском земљом, тако и у случају да не, ипак треба да прима и добија сваке године на светковину светог Влаха ових горенаведених пет стотина перпера, на већ речени начин, све до краја света. И ако се деси да сâм господин бан или његови синови или потомци по мушкој линији буду желели да дођу некада да станују у Дубровнику, ми, Општина и људи Дубровника, се обавезујемо да ћемо им дати и препустити једну зидану кућу као станиште све док борави у Дубровнику без икакве накнаде, и такође обећавамо, ми Општина и људи Дубровника, да нећемо задржавати или примати у Стону или на Превлаци или на острвљу које нам је дато и препуштено од стране реченог господина бана, било којег његовог племића који се побунио или је непослушан (неверан) овом истом господину бану и његовим синовима или наследницима по мушкој линији све до краја света. Ми, већ поменути бан Стефан, заклињемо се у свето Божије јеванђеље и четврицу јеванђелиста и дванаест апостола и све мошти које су у Општини Дубровника, у своје име и у име својих синова и потомака по мушкој линији, да ћемо се свега овога држати и чувати и да нећемо радити против овога или се на суду или делима противити на ма који начин или са било којим разлогом, ја или моји синови и мушки потомци и наследници по мушкој линији до краја света. И за све гореписано се заклињемо ми, Општина и људи Дубровника, за нас и наше потомке и наследнике по мушкој линији до краја све-

та, у свето Божије јеванђеље и четврицу јеванђелиста и дванаест апостола и све мошти које су у Општини Дубровника, да нећемо радити против овога или се на суду или делима противити на ма који начин или са било којим разлогом. Као сведочанство и као пунију потврду исправности, наредили смо да се запише и да се овери нашим златним viseћим печатом. Учињено под утврђењем Сребреником, у присуству племенитих људи Витана Теорадића, Радослава Хлаповића, Милоша Вукасића, Хрватина Стефанића, Стефана Друшчића, Твртка Ивахнића, а пристави овоме су Дивош познат као Тихорадић, Штетко Хлаповић и Михаило Менчетић, грађанин Дубровника. И о свему овоме су начињене и написане четири повеље, налик (истоветне) једна другој, две су написане на латинском и две на српском, од којих господин бан има две – једну написану на латинском и једну на српском, и ми, Општина и људи Дубровника, исто тако имамо друге две – једну на латинском и другу на српском.

Споља: Даривање Стона и Рата од Стефана босанског.

*Текст повеље на српском језику**

Въ начетаѣ ѿ(тѣ)ца въ исплъ(нѣ)нѣ С(и)на и с(ве)т(а)го Дѣха.
 |2| Ба лиета рожаства Христова <·ā·t̃·ā·t̃·> лието, |3| индиѣа прѣва,
 ·ēī· дан(ъ на 8.. > |4| фреварѣ м(и)с(е)ца ми го(споди)нѣ Стефанъ <по
 милости> |5| Божиоу банъ Боснии и Хсо(ри и Соли) |6| и го(споди)нѣ
 5 Хомскоу земли, таки прѣ<....> |7| и слога наша любимѣ, и нимѣ
 <милостъ> |8| наша даѣмо са користю и <са любовю> |9| како се
 достоу ѿдрѣжати <ка свакомѣ> |10| каѣа, таѣо да знаѣ всаѣ(и сеи
 дни) |11| и ва вѣдѣще кои те пос(лиѣ бити) |12| ам(и)н(ъ). И
 прѣзиранѣ вла(говоленѣ) |13| свиедѣтель и многѣ пор(авотаниѣ) |14|
 10 ѿ баѣине и властѣль <и людеѣ дѣбро> |15| вачѣи и нашиѣмѣ
 прар(одителемѣ) |16| и намѣ веле много, и хѣте (ѿдѣ селе) |17| по-
 работати са божѣмѣ <хѣтенѣмѣ> |18| зато ми го(споди)нѣ банъ
 С(тефанъ) |19| и мои синове и ѿнѣчѣ, <и до колиѣ> |20| сѣме моѣ
 вѣде, до вѣѣа веѣома, даѣмо и дарѣ(васѣмо до вѣѣ) |21| ка вѣѣома ѿ
 15 баѣинѣ и ѿ племенѣто людеѣмѣ <дѣбровачѣиѣмѣ> |22| а нашиѣмѣ
 драѣиѣмѣ прѣѣтелемѣ вас(ъ) Ратѣ и <Стонѣ> |23| и Прѣвѣлакѣ и ѿтоѣ

* Редакѣиѣ издаѣа: Т. Субѣтин-Голубѣвић.

- кои сѸ около Рата и са сви(емъ што се) |24| находи ѸнѸтра Рата и
 Прѣвлаке и горе и пол(ага, дѢраве,) |25| лиесь, траве, воде, селла, и
 все що кѸ вѸ Прѣвл(аке до Лоица,) |26| и сѸдѣцѸ бо и глобе и крѣви
 20 ѸмирѸ да вѸдѸ на ниѸъ (волю, да имаю) |27| и дрѣже, и да чине всѸ
 свою волю и хотиенѸ како вѸ свокѸ |28| бащине, до виеки виекома, и
 да сѸ волни задати зади торне |29| дѣиемъ хотиенѸ и прѣкопати
 ПрѣвлакѸ вѸ мора до мора |30| и направлѣати на свою волю и
 хотиенѸ. И Ѹще се ѸбетѸкѸ |31| г(осподи)нѸ банѸ СтефанѸ себе и свокѸ
 25 синове и свокѸ сиеме, ако се |32| слѸчи Ѹ ниекоѸ вриеме или
 г(осподи)нѸ или властелинѸ или гра|33|жданинѸ или людѸ кои би па-
 костили РѣтѸ или Прѣвлаци, |34| да поможе колико може наша
 пакостѸ. Я за то ми Ѹпкина и лю|35|дѸ града ДѢровника все добро
 Ѹпкено г(оспо)д(и)нѸ банѸ СтефанѸ |36| и неговемъ синовомъ и
 30 сименѸ неговѸ до виека вѸ мѸшке |37| главе и до згоренѣ свиета
 дакѸмо за ПрѣвлакѸ и за СтонѸ |38| ѣ цѣть пер(пе)ра, до згоренѣ
 свиета вѸ(ь) тогази добитка, |39| ко име ходити междѸ нами Ѹ
 ДѢровници Ѹ оной вриеме, |40| ако банѸ и неговѸ синове и неговѸ
 сиеме мѸшкои |41| главе и не вѸдѸ господа Хомскои земли, ми Ѹп-
 35 кина |42| дѢровачка дакѸмо Ѹнзи добитакѸ на Ѹнзи данѸ |43|
 светаго Власиѣ ѣ цѣть пер(пе)ра, како кѸ згора писано. И Ѹще се |44|
 ѸбетѸкѸ Ѹпкина дѢровачка ако Ѹ ниекоѸ вриеме прѣде |45|
 г(оспо)д(и)нѸ банѸ СтефанѸ Ѹ ДѢровникѸ или неговѸ синове или |46|
 негово сиеме до згоренѣ свиета мѸшке главе |47| да мѸ дамо полаче
 40 задане прѣбивати, до колѸ немѸ кѸ |48| стати безѸ ниедноѸ наима. И
 Ѹще се ѸбетѸкѸ |49| Ѹпкина дѢровачка да се не прѣмемо Ѹ Прѣв-
 лакѸ и Ѹ СтонѸ |50| и Ѹ Рѣть и Ѹ Ѹнези Ѹтоке кѸ смо Ѹзели вѸ(ь)
 г(оспо)д(и)на бана Стефана |51| негова властелина ки вѸде немѸ
 неверанѸ и неговемъ |52| синовомъ и неговѸ сименевѸ до згоренѣ
 45 свиета. |53| Я га го(споди)нѸ банѸ СтефанѸ заклинѸ се Ѹ светокѸ БожѸ
 |54| евангелиѸ и Ѹ ѣ евангелиста и Ѹ ѣ апостола и Ѹ все моѸи |55|
 светѸ кѸ сѸ Ѹ ДѢровници, за мене и за моѸѸ синова и за |56| моѸ
 сиеме по мѸшкѸ колиенѸ до згоренѣ свиета |57| (све) тои тѣрѣдо
 имати и дрѣжати и не потворити до зго|58|р(иен)ѣ свиета. И все
 50 више писано а ми Ѹбищ(и)на и вси |59| (людѸ) дѢровачци кѣнемѸ

- се 8 свето Божје евангелије |60| <и 8 ·ḏ·> евангелисти и 8 ·ḡ· апостола
и 8 све свете мошти |61| <кој с8 8> Д8бровници, за нас и за наше си-
нове и за наше |62| <натр>ажје до згорјења свиета, все тврдо да
имамо и дрѣ|63|<жимо до кон>ца свиета непомачно. И зато стављу
55 па |64| <г(осподин)нѣ банѣ> Стефанѣ своју злат8 печатѣ, да к веро-
вано, |65| <сваки д>а знакѣ и види истин8. А том8и с8 ·ḏ· повелле
|66| <... кд>нако двие латински а двие срѣпски, а све с8 |67| <печакене>
златиени печати, двие ста повелле 8 го(спо)д(и)на |68| <бана
Сте>фана, а двие повелле 8 Д8бровници. А то к писа|69|<но подѣ
60 гра>домѣ подѣ Срѣбрнникомѣ. А том8 сведоци |70| <звани> молени
Витанѣ Тихорадикѣ, Радосавѣ Хлаповикѣ, |71| <Милошѣ> Вл8кастикѣ,
Хрѣватинѣ Стефаникѣ, Стефанѣ |72| <Др8шчикѣ>, Тврѣтко
Ивахникѣ, а за то да ·ḡ· прѣставе |73| <Дивошѣ Тихо>раникѣ, Цитко
Хлаповикѣ, Миѣаило |74| <Менчетик>ѣ Д8бровчанинѣ.
- 65 *Препису исправе претходи запис: М.ССС.ХХХ.ІІІ а di 15. de
freuaro, priuilegio fato soto Srebrnich, |2| ban Stipan confermo la
Ponta, e le ixole dono le qual sono (...) |3| perperi 500 dar tribuo a re (!)
de Bossna, a non aĉetar niun Bosg<nan in Stagno> |4| ne in Ponta.*

Превод повеље

У почетку Оца у испуњењу Сина и светог Духа. У лето од рођења Христовог 1333, индикта првог, 15. дан (...) фебруара месеца. Ми господин Стефан, по милости Божијој бан Босне, Усоре и Соли и господин Хумске земље, као што пријатеље и слуге наше волимо и њима милост нашу дајемо са коришћу и љубављу, како је достојно држати се према свакоме, тако да зна свако овог дана и убудуће који ће после бити амин. Ја видех добро сведочанство и многа дела од баштине и властеле и људи дубровачких и нашим прародитељима и нама веома много учињена, и хотећи одсад радити са Божијом вољом, зато ми, господин бан Стефан и моји синови и унуци и докле моје потомство буде, до века векова, дајемо и дарујемо до века векова у баштину и у племенито људима дубровачким, а нашим драгим пријатељима цео Рат и Стон и Превлаку и острва која су около Рата и са свим што се налази унутар Рата и Превлаке – и горе и поља, дубраве, шуме, ливаде, воде, села и све што је од Превлаке до Лоишта, и суд и глобе и умир крви да буду по њиховој вољи, да имају и држе, и да чине сву своју вољу и жеље као

од своје баштине, до века векова, и да су вољни зидати куле, и друго што им је воља и прокопати Превлаку од мора до мора и направити по својој вољи и жељи. И још обећава господин бан Стефан за себе и своје синове и своје потомство, да ако одлуче у неко време или господин или властелин или грађанин или људи који би пакостили Рату или Превлаци, помогне колико може наша снага. А за то ми, Општина и људи града Дубровника од свег добра заједничког, господину бану Стефану и његовим синовима и потомству његовом до века од мушке главе, и до краја света, да дајемо за Превлаку и Стон 500 перпера, до краја света од тог добитка, за који се има доћи код нас у Дубровник у оно време. Ако бан и његови синови и његово потомство по мушкој глави не буду господа Хумске земље, ми Општина дубровачка даваћемо онај добитак на онај дан светог Влаха, 500 перпера, како је горе писано. И још обећава Општина дубровачка, да ако у неко време дође господин бан Стефан у Дубровник или његови синови или његово потомство по мушкој глави до краја света, да му дâ палате зидане за пребивање, докле буде остао, без икаквог најма. И још обећава Општина дубровачка да неће да прима у Превлаку и у Стон и у Рат и у она острва која су узели од господина бана Стефана, његовог властелина који буде њему неверан и његовим синовима и његовом потомству до краја света. А ја господин бан Стефан заклињем се у свето Божије јеванђеље и у четири јеванђелиста и у 12 апостола и у све мошти свете које су у Дубровнику, за мене и за моје синове и за моје потомство по мушком колену до краја света, све то чврсто да имамо и држимо и не прекршимо до краја света. И за све више писано, ми Општина и сви људи дубровачки кунемо се у свето Божије јеванђеље и у четири јеванђелиста и у 12 апостола и у све свете мошти које су у Дубровнику, за нас и наше синове и за наше наследнике до краја света, све чврсто да имамо и држимо до краја света непромењено. И зато стављам ја господин бан Стефан свој златни печат, да је за веровање, свако да зна и види истину. А о овоме су начињене четири повеље једнаке, две латинске а две српске, а све су печатење златним печатима. Две су повеље остале код господина бана Стефана, а две повеље су у Дубровнику. А то је писано под градом под Сребреником. А овоме су сведоци звани и мољени Витан Тихорадић, Радослав Хлаповић, Милош Вукасић, Хрватин Стефанић, Стефан Друшчић, Твртко Ивахнић, а за то су три пристава: Дивош Тихоранић, Штитко Хлаповић, Михаило Менчетић Дубровчанин.

Запис који претходи исправи: 1333, дана 15. фебруара, привилегија учињена под Сребреником. Бан Стефан потврђује поклон Рата и остр-

Дејан Јечменица

ва, који су (...) 500 перпера дохотка краљу Босне, уз неприхватање ни једног Босанца, у Стону ни у Рату.

Дипломатичке особености

На основу упоредног читања и анализе латинске и српске верзије Стонске повеље бана Стефана II, јасно је да се не ради о преводу документа са једног на други језик. Повеља је писана на два језика са истим садржајем. У прилог овоме говори велики број на различит начин састављених исказа у два текста, који у основи имају веома слично значење.

Инвокација. – Латинска као и препис српске верзије повеље започињу вербалном инвокацијом: *In nomine sancte et indiuidue trinitatis amen.* – **Въ начетаѣ ѿтца въ исплънѣнѣ Г(и)на и с(вѣ)т(а)го Дѡхѡ.** Призивање имена Божијег, на различите начине, али са истом суштином, изведено је у латинском и српском тексту документа, на самом почетку јасно стављајући ван сумње сваку помисао да се ради о преводу текста исправе са једног на други језик.

Датум. – Помало неуобичајено за структуру једне повеље, уместо у есхатоколу, датум се овде јавља одмах иза инвокације. Навођење датума на почетку јавно-правних аката препознатљива је пракса која се среће у дубровачким архивским књигама. Имајући ово у виду, као и већ помињану одлуку Малог већа од 10. фебруара 1333. сасвим је јасно да су у састављању текста документа веома значајну улогу имали сами Дубровчани

Интитулација. – У питању је опширна интитулација са *Dei gratia* формулом, која садржи име владара, титулу и појединачно набројене земље којима влада. Од значаја је нагласити да је у латинском тексту посебно истакнута банова власт над Хумом: *ac dominus generalis totius terre Chelmie*, док се у српском тексту једноставно каже: **и го(споди)нь Хомскѡи земли.** Бан се издаје за господина, односно врховног господара читаве Хумске земље. Основа за правни чин садржан у овом документу је свакако проистекла из ове чињенице, па стога не чуди што је она на овакав начин, а посебно у латинском тексту, истакнута.

Аренга. – Општи мотиви који су подстакли дестинатара да дарује своју милост овде су у основи једноставни – чињење добра вољеним пријатељима и слугама.

Промулгација и инскрипција. – Уобичајеном формулацијом заинтересованима се најављује садржина исправе: *Notum igitur facimus uniuersis tam presentibus quam futuris...* – **...тако да знак сваки сѣи дни и ва**

бѣдѣ кои те послѣ бити аминъ. Реч *амин*, која се у латинском тесту јавља на крају инвокације, у српској верзији документа долази тек на крају нотификације. Овде су у једној мисаоно-језичкој целини садржане две дипломатичке формуле, у наставку промугације је општа инскрипција где се аутор обраћа свима који се буду упознавали са садржином документа, у садашњем и у будућем времену. Употреба овакве инскрипције свакако је проистекла из саме суштине исправе.

Експозиција. – У неколико редова, на језгровит, али и уопштен начин саопштени су мотиви који су довели до самог правног чина. Они се у основи могу свести на *посвећеност и искрену благонаклоност* Општине дубровачке бану Босне.

Диспозиција. – По обиму највећи (редови 7–27 у латинском изворнику, и 18–52 у препису српске верзије), а по садржини најзначајнији део исправе, у коме је изнет сам правни чин представља диспозиција.

Проистекла из суштине и природе документа, особеност диспозиције у овој исправи јесте да се јасно уочљивају њена два саставна дела.

У првом делу (редови 7–17 латинског, односно 18–34 ћириличног текста) *ауктор* саопштава донацију, појединачно набрајајући поседе, са правима која припадају дестинатару и обавезама ауктора проистеклим из дароване донације. Према српској верзији исправе, поседи су Општини даровани у 8 *вацѣ* и 8 *племенѣ*, док у латинском тексту нема оваквог прецизирања, већ се после наведених поседа истиче да Дубровчани *de ipsis perpetuo quodlibet eorum velle faciant tamquam de eorum propria re*, што је на сличан начин и у српском тексту речено, односно поновљено: *да имаю и дрѣже, и да чине всѣ свою волю и хотиенѣ како ѿ свѣк вѣцѣне, до вѣки вѣкома*. Пертиненција, односно део диспозиције у коме се набрајају поседи, унеколико се разликује у две верзије исправе. У латинском тексту се Општини дарује *цео Стонски рат са Превлаком и свиме што му припада и што се налази испод или изнад њега*, док у српском тексту стоји да аутор дарује *цео Рат и Стон и Превлаку и острва која су около Рата*. Јасно се уочава да латинском тексту недостају наведени Стон и острва, што је аутор текста свакако подразумевао да *припада* Рату. Појединачно набрајање врста добара која садрже даровани поседи, осим у редоследу којим су наведени у два текста исправе, разликују се и у укупном броју. У латинском тексту је набројано осам (*villis, planis, montanis, siluis, buscis, aquis, bannis, placitis*), док у српском тексту стоји седам врста добара (*и горе, и полѣа, дѣбаве, лиесѣ, траве, воде, селла*), при чему ваља задржати и извесну меру опреза, има-

јући у виду да није сачуван српски изворник документа. У наставку овог дела диспозиције не уочавају се озбиљнија удаљавања двају текстова.

У другом делу диспозиције (редови 18–27 латинског, односно 34–52 ћириличног текста) дестинатар излаже своје обавезе проистекле из примљене донације. Најпре се Општина обавезује да ће за добијене поседе владару Босне плаћати трибут од 500 перпера, сваке године о празнику Светог Влаха (3. фебруар), па чак и ако владар Босне у будућности не буде господар Хумске земље. Био је ово први трибут – Стонски доходак, који су Дубровчани почели редовно да исплаћују владару Босне. Босанска власт над Хумском земљом као реалност још од 1326. године, свакако није могла промаћи опрезним Дубровчанима у жељи да осигурају новостечене поседе, који су овде доведени у директну везу са Хумском земљом и њеним господарем. Остављена могућност да владар Босне не буде господар поменуте земље свакако је у вези са односом српског владара према овој области, коме је од давнина припадало право да буде господар Хумске земље. У духу добрих и пријатељских односа, у наставку овог дела диспозиције, Дубровчани су се обавезали на гостопримство владару Босне и његовом потомству, као и да на новостеченим поседима неће примати његову неверну властелу.

Имајући све наведено у виду, уз јасно издвајање двеју уговорних страна са преузетим правима и обавезама, може се рећи да повеља у суштини представља међудржавни уговор између Босне и Дубровника.

Заклетва. – Обе уговорне стране су, у духу времена, за потврду учвршћења изложеног, односно уговореног у диспозицији за себе и своје потомке изрекле заклетве, на истоветан начин заклињући се у највеће хришћанске светиње и ауторитете – Јеванђеље, јеванђелисте и апостоле, а уз то истичући и *све свете мошти које су у Дубровнику*, међу којима су посебно место заузимале мошти светог Влаха, заштитника града.

Завршни део исправе. – Разлике у завршном делу исправе у латинском и српском тексту јасно су уочљиве и углавном се састоје у различитом распореду појединих кратких дипломатичких формула.

Короборација се састоји из аукторевог вербалног потврђивања исправе, њено озваничење у обе верзије најављено је печатом, за који се у латинском тексту каже да је *sigilli nostri aurei pendentis*, а у српском: **злат⁸ печатъ**. Није сачуван печат којим је исправа била оверена. Потврду да се заиста радило о висећем печату даје сачувана црвена врпца на латинском изворнику. Никада пре или касније у сигило-

графској пракси босанске владарске канцеларије није забележено да је нека исправа печатањена златним печатом, нити је такав примерак печата сачуван.

Даљи, природни ток короборације у обе верзије исправе прекинут је навођењем места издавања документа у латинском, а у српском тексту навођењем броја примерака исправе, језика на којима су писани уз напомену да су сви печатањени златним печатима, броја примерака повеље који припадају владару Босне и Општини дубровачкој, чему следи податак о месту издавања. Озваничење исправе довршено је поименичним навођењем сведока и трију пристава од којих је један Дубровчанин, наведених у потпуности истим редоследом у латинском и српском тексту. На овај начин је завршена српска, док се латинска повеља завршава подацима о броју, језицима и примерцима исправе које су задржале уговорне стране.

Просопографски подаци

Витан Тихорадић (Vitano Thehoradich, Витанъ Тихорадикъ), 34 (страна), 67 (ред у издању); 38, 61 – сведок, представник усорске властеоске породице Тихорадић, брат Дивоша, чувеног по јеванђељу које је за њега преписано.

Литература: Р. Anđelić, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, Slovo 25–26 (1976) 231–239; ГПБ 1 (2008) 21–22 (Ј. Мргич).

Радослав Хлаповић (Radozlao Hlapovich, Радосавъ Хлаповикъ), 34, 67; 38, 61 – сведок, представник солске властеле, син челника Хлапа. Имао је браћу Прибислава и Штитка Хлаповића и Стипоја Челничиха, који су вршили значајне функције у локалној и државној управи.

Литература: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози Института за историју у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 37–38; ССА 6 (2007) 47 (Р. Поповић); ГПБ 1 (2008) 21 (Ј. Мргич).

Милош Вукасић (Milos Vlkazich, Милошъ Влѣкастикъ), 34, 67; 38, 61 – сведок, осим овде, као сведок јавља се и у повељи Дубровчанима из 1332. године.

Извор: *Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника*, ССА 6 (2007) 35–54 (Р. Поповић)

Хрватин Стефанић (Horuatin Sthepanich, Хрѣватинъ Стефаникъ), 34, 67; 38, 61 – сведок, представник горњобосанске властеоске породице Хрватинић. Као сведок у исправама се јавља 1333, 1345. године.

Дејан Јечменица

Треба га разликовати од личности истог имена и презимена, Хрватина Стефанића, по коме је понела име чувена властеоска породица из Доњих Крајева.

Литература: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, 38.

Стефан Друшчић (Sthepano Druschich, Стефанъ Дрѣшчикъ), 34, 68; 38, 62 – сведок, представник горњобосанског властеоског рода Друшчић или Дружић чије је седиште било у Гучој Гори, на подручју жупе Лашва. Као сведок, Стефан се јавља и у исправама из 1332. и 1345. године.

Литература: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, 39.

Твртко Ивахнић (Tuerthko Ivahnovich, Тврѣтко Ивахниѣ), 34, 68; 38, 62 – сведок, представник властеоске породице из жупе Треботић, један од синова жупана Ивахна Прибиловића. Као војвода јавља се у исправи бана Твртка из 1357, а у неколико каснијих исправа и као сведок „од Усоре“. Његов син Влатко такође је носио титулу војводе усорског и остао забележен у више исправа до краја XIV века.

Литература: М. Благојевић, *Босанско Заврије*, Зборник ФФБ XIV–1 (1979) 135–136.

Дивош Тихорадић (Diuosius Tehoradich, Дивошь Тихораниѣ), 34, 69; 38, 63 – пристав, представник усорске властеоске породице Тихорадић. Чувен је по јеванђељу које је за њега преписано. Имао је синове Сладоја, Милоша и Доброслава.

Литература: Р. Anđelić, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, 231–239; ССА 6 (2007) 47 (Р. Поповић); ГПБ 1 (2008) 21–22 (Ј. Мргић).

Штитко Хлаповић (Stethko Hlapovich, Шитко Хлаповиѣ), 34, 69; 38, 63 – пристав, представник солске властеоске породице, брат Радослава Хлаповића (в).

Михаило Менчетић (Mihael de Menche, Михаило Менчетиѣ), 34, 70; 38, 64 – пристав. Један од најистакнутијих представника дубровачке властеоске породице Менчетић у првој половини XIV века. У изворима се среће између 1304. и 1343. године.

У више наврата је биран за члана Већа умољених, Малог већа и судију. Имао је разгранате трговачке послове у Србији и Босни. Преговарао је са српским краљем 1313. у корист дубровачких трговаца који су се налазили у Руднику. Два пута, 1324. и 1326. је као посланик слат босанском бану, па стога не чуди што је управо он у јануару 1333. иза-

бран да иде у Босну и поведе завршне преговоре са око уступања Стонског Рата. Други брак је склопио са Которанком Маријом. Иза себе је оставио три кћери.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 344–345, таб. XLVII/1.

Топографски подаци

Добро познате топониме, као што су *Босна*, *Усора*, *Соли*, *Хумска земља*, *Дубровник* и *Стон* није потребно посебно објашњавати.

Стонски Рат (Punta Stagni, Ратъ), 32, 14, 21; 33, 24, 36; 36, 16; 37, 17, 27, 42; 38, 67, 68 – полуострво Пељешац, северозападно од Дубровника, једно од највећих полуострва на источној јадранској обали. Простире се правцем северозапад–југоисток у дужини од око 70 км, док највећа ширина полуострва не прелази 9 км.

У средњем веку острво је носило име по Стону, најважнијем граду на његовој територији. У изворима на српском језику назива се Рат, са једноставним значењем рт, свакако због свог особеног облика.

Превлака (Prevlaca, Прѣвлака), 32, 14, 21; 33, 24, 36, 49; 36, 16, 18; 37; 19, 23, 27, 31, 41 – узани део копна на југоистоку полуострва, широк мање од 1.5 км, који спаја Стонски рат копном.

Острва која су около Рата (отоки кои сѣ около Рата), 33, 49; 36, 16; 37, 42 – У српском тексту повеље наводи се да су Дубровнику уступљена и острва око Рата, док се латинском тексту то исказује описно, у нешто слободнијем исказу, *et omnibus suis pertinenciis supra se et infra se habitis et constitutis*, али по свој прилици у истом значењу, јер у тексту се острва (*ysulis*) помињу нешто касније, али у другачијем контексту. Међу острвима која су око Рата, за владара Босне посебно су била значајна она која се налазе око северних обала полуострва, јер на њих су кудикамо лакше могла да се склони банова неверна властела, него на она која се налазе поред јужних обала.

Овде ћемо покушати да наведемо острва за која је коришћењем топографске карте секције 1:50000 утврђено да су *около Рата*. Уз северне обале Пељешца, од истока према западу налазе се острва: Шкољих, Кокошар, Тајан, Пучењак, Губеш, Маслиновац, Ловориковац, Геровац, Дубовац, Галичак, Госпин Шкољ, Средњак, Гољак, и сасвим на западу Дивна. Уз јужне обале, од истока према западу ређају се острва: Олипа, Лирица, Космач, Мириште, Дингачки Шкољ, Поточине, Сестрица, Гојак, Мајсан, Ступе и Лучњак.

Дејан Јечменица

Лоиште (**caput Loyste**, **Лоице**), 32, 18; 37, 19 – очито крајњи северозапад полуострва Пељешца, где и данас постоји топоним готово истог облика, насеље Ловиште. С обзиром на то да је у латинском тексту топоним ближе одређен, нема сумње да се под њим подразумева Рт Ловиште северозападно од данашњег Ловишта.

Сребреник (**Zerebrenik**, **Срьбрьникъ**), 34, 66; 38, 60, 66 – утврђење, односно град (**castrum**, **градъ**) у жупи Усора, недалеко од данашње Тузле. Градски зидови су и сада добро очувани. Више пута се јавља у изворима из XV века. Треба га разликовати од Сребреника крај Сребренице.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 109.

Дејан Јечменица

**ПОВЕЉА И ПИСМО БАНА ТВРТКА ОПШТИНИ
ДУБРОВАЧКОЈ О РАЗРЕШЕЊУ РАЧУНА
КЛИМЕ ДРЖИЋА И БИСТЕ БУНИЋА**

(I) Ћаково, 1355, 13. фебруар,
(II) [Босна], 1355, пре 20. септембра

Приликом посете Ћакову, столном месту Босанске епископије, бан Твртко издаје повељу којом извештава Општину дубровачку, да су трговци Климе Држић и Бисте Бунић, који су у Босни пословали у време бана Стефана II, измирили све своје обавезе и да ништа нису остали дужни владару Босне. Више месеци касније повељу је дубровачким властима представио Милош Радославић, опуномоћеник бана Твртка, која је заједно са веровним (пуномоћним) писмом преписана у дубровачкој канцеларијској књизи.

Lors d'un passage à Djakovo siège de l'évêché de Bosnie, le ban Tvrtko délivre une charte par laquelle il informe la Commune de Dubrovnik que les commerçants Klime Držić et Biste Bunić, qui commerçaient en Bosnie à l'époque du ban Stefan II, se sont acquittés de toutes leurs obligations et ne sont plus redevables de quelque somme que ce soit au souverain de Bosnie. Plusieurs mois plus tard, cette charte a été présentée aux autorités ragusaines par Milos Radoslavić, plénipotentiaire du ban Tvrtko, lorsqu'elle a été recopiée, avec une lettre d'accréditation dans un livre de chancellerie de Dubrovnik.

Почетком 1355. године бан Твртко (1353–1391) је боравио у посети Ћакову, где се налазила столна црква Босанске епископије. Овај боравак се по свој прилици може довести у везу са његовим недавним доласком на престо владара Босне и жељом да учврсти свој положај. У том смислу се могу разумети и његови односи са епископом Пелегрином, кога назива *својим духовним оцем*.

Током боравка у Ћакову, бан Твртко издаје исправу за Општину дубровачку, којом је извештава о исправности пословања дубровачких трговаца Климе Држића и Бисте Бунића и потврђује да они владару Босне нису остали дужни. Ово је јединствен пример у пракси босанске владарске канцеларије, о коме се са сигурношћу може говорити, да је раз-

решна исправа овог типа издата ван територије Босне. Уосталом, мало је уопште сачуваних докумената изашлих из владарске канцеларије који су издати ван државне територије, а посебно оних за које се уз то поуздано може рећи да их је састављало лице које није било у владаревој служби.

Повеља која се овде објављује представља најстарију сачувану исправу бана Твртка проистеклу из односа са Дубровником, насталу више месеци пре него што је Општини издао своју прву повељу о трговини.

Разрешница за дубровачке трговце састојала из два документа, *исправе* (*instrumentum*) која има форму повеље, писане на латинском језику по угарском формулару и *повеље* (*свободни лист*), која очито ни у препису није сачувана. Исправа је састављена и упућена за дубровачке власти, док је *слободни лист*, владарев документ издат самим трговцима, као потврда њиховог ваљаног пословања, вероватно завршио у пословној архиви двојице трговаца. Трећа исправа која је у вези са овом разрешницом јесте *писмо* (*litera*) састављено на српском језику, које има одлике пропратног документа, веровног карактера, којим је банов човек Милош Радославић, који је исправу однео и представио у Дубровнику, на званичан начин опуномоћен од стране свога владара.

Опис и ранија издања

Два документа, исправа и писмо, сачувана су као преписи у дубровачкој канцеларијској књизи за године 1354–1356,¹ настали по налогу кнеза и Малог већа. Препис латинске исправе, са пропратним напоменама на латинском језику, начинио је дубровачки канцелар, док је препис српског писма са пропратном напоменом на староиталијанском језику, чији рукопис се јасно разликује од претходног, учинио словенски нотар Живе Пармезан, очито из разлога што канцелар није познавао језик писма.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 23, док. бр. 28 а (само српско писмо); К. Јиречек, *Споменици српски*, 31–32 док. бр. 15 (исправа на латинском језику); Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* XII, 269–270, док. бр. 204; 270–271, док. бр. 205.

Издања докумената се овде приређују на основу снимака начињених крајем септембра 2009. године у Државном архиву у Дубровнику.²

¹ Државни архив у Дубровнику, *Diversa Cancellariae* 18, fol. 86'–87, 20. IX 1355.

² Срдачно захваљујемо на љубазности овој архивској установи.

(I)

**Текст преписа латинске исправе са пропратним напоменама
дубровачке канцеларије**

Die XX mensis septembris.

[2] Milos Radoslauch, homo domini domini Tuertchi, incliti bani Bossine, presentavit [3] nobili et potenti viro domino Nicolao Barbadico, honorabili comiti Ragusino [4] et suo Minori consilio unum
5 instrumentum cum una litera sclauonescha pro parte dicti [5] domini bani, scriptum dictum instrumentum manu Bernabay Thome, clerici Bosinensis diocesis, [6] publici imperiali auctoritate notarii, cum bulla (прецртано: *sigillo domini*) anuli dicti bani [7] in ipso instrumento impressa et cum duabus bullis pendentibus cum syricho çalo, [8] una
10 videlicet fratris Pellegrini, episcopi Bossine, *et alia capituli sui* (ca стране). Quod quidem instrumentum de³ mandato domini comitis [9] et sui Minoris consilii registraui, prout infra proxime continetur, nichil addens uel minuens, [10] quod sensum uel sententiam mutet. Cuius tenor per omnia talis est:

15 [11] Tuerthko, Dei gracia banus Bossine, nobili viro Nicolao Barbadico, comiti Ragusino, [12] iudicibus, consilio et communitati Ragusine salutem et bonorum omnium incrementa. Cum dudum [13] cum felicitis recordationis domino Stephano, bano Bossine, patruo nostro dilecto, Klime [14] filius Junii de Dersia et Biste de Bona, uestre
20 municipes ciuitatis, habuerint [15] negotiationes, mercantias, fora et tributa sub certis pactis et conditionibus et specialiter [16] ab ipso patruo nostro fora tenuerunt in Narento et Ostrusniça et de hoc, sicuti [17] informati sumus bonorum hominum testimonio fide digno iustam et sufficientem eidem [18] domino bano, patruo nostro, reddiderunt
25 rationem et prout nobis dicitur, idem patruus [19] noster, in puncto seu articulo mortis existens, ipsos de omni debito dixerit et pronuntiauerit [20] satisfecisse et plenarie (*нешто прецртано*) persoluisse, nos ob salutem anime eiusdem [21] patruus et predecessoris nostri ac etiam proprie contemplationis salutem, prefatos cives [22] uestros, scilicet
30 Klyme et Biste ac ipsorum filios et heredes de omnibus illis foris, [23] tributis, precis (?) et rationibus inter prefatos dominum Stephanum quondam banum, patruum [24] nostrum, et ciues uestros habitis plenarie presentium tenore quitamus et quietatos [25] ac absolutos esse ab

³ Први пут у речи *de* је слово *e* замрљано, па је писар реч поново исписао.

omnibus preteritis usque in presens pronunciamus et presentium serie
35 (!) [26] declaramus nolentes, ut propter hoc a quoque nostro uel
cuiusuis nostrorum aut prefati [27] patui nostri nomine debeant
unquam seu aliquo modo molestari. In quorum omnium testimonium [28]
presentes fieri fecimus literas in presentia reuerendi in Xpo patris
domini fratris Peregrini, [29] ecclesie Bosnensis episcopi, (*нешто*
40 *преуртано*) spiritualis patris nostri et religiosi viri fratris Francisci [30]
de Florencia vicarii Bosnensis ac honorabilium virorum dominorum
Nicolay prepositi [31] et Petri lectoris ecclesie memorate nec non
nobilium virorum comitis Volkoslay [32] Nahoieulich et comitis
Mastani Bubanich, Stepoe Cheruatinich et [33] Stepse filii Stephani
45 Drusich, nostrorum nobilium, et magistri Nicolay filii [34] Michaelis
suppani de Bresna, Clechini suppani de Dyacou, officialium et [35]
servitorum domini episcopi memorati per notarium publicum
infrascriptum et ad maioris [36] roboris firmitatem eiusdem domini
episcopi et capituli ipsius ac etiam (*нешто замрљано*) nostri anularis,
50 [37] quia ad presens aliud nostrum sigillum maius penes nos non
habuimus, sigillorum munimine [38] roboravi. Actum et datum in
Dyaco prope sacram ecclesiam catedralem [39] XIII die mensis
februarii, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto.

[40] Et in dicto instrumento manu propria predictorum fratris
55 Peregrini episcopi et fratris Francisci vicarii [41] est subscriptio facta.

Превод

Дана 20, месеца септембра

Милош Радославић, човек господина господина Твртка, славног бана Босне, представио је племенитом и моћном мужу, господину Николи Барбадику, часном кнезу Дубровника и његовом Малом већу једну исправу са једним писмом српским послатим од стране реченог господина бана. Писана је речена исправа руком Бернабај Томе, клирика Босанске дијецезе, јавног нотара по царском овлашћењу, са печатом од прстена реченог бана утиснутом на самој исправи и са два viseћа печата са свилоном врпцом, један очевидно брата Пелегринина, епископа Босне, и други каптола његовог. Наведену исправу, по овлашћењу господина кнеза и његовог Малог већа регистровао сам, одмах испод у целости, ништа додајући или одузимајући јој, било у значењу или мењањем смисла. Њен садржај у целости гласи:

Твртко, Божијом милошћу бан Босне, племенитом мужу Николи Барбадику, кнезу дубровачком, судијама, већу и Општини Дубровника поздрав и умножење свега доброг. Са ранијим, блажене успомене господином Стефаном, баном Босне, стрицем нашим вољеним, Климе, син Јунија Држића и Бисте Буних, вашег града грађани имали су пословни договор да тргују, тргове и дохотке под чврстим договорима и обавезама да држе и посебно од самога стрица нашег добили су да држе тргове у Неретви и Остружници. И о овоме смо обавештени веродостојним сведочанством добрих људи да су измирили рачун овом истом господину бану, нашем стрицу, правично и у потпуности. Предочили су рачун и казали нам да је исти наш стриц док је умирао рекао и изјавио да су они сав дуг исплатили и у потпуности намирили. Ми овом исправом у потпуности разрешавамо, за спасење душе истог стрица и претходника нашег, исто тако узимајући у обзир сопствену душу, напред речене грађане ваше, како Климу тако и Бисту тако и саме синове и наследнике њихове за све оне тргове, порезе, захтеве и рачуне који су били између напред реченог господина Стефана, некадашњег бана, стрица нашег, и грађана ваших. И објављујемо да су слободни од свега што је било па до сада. И на овакав начин изјављујемо, да на рачун овог, нашим именом или било којег нашег, или у име напред реченог стрица нашег, нећемо их дужити било када, или било чиме их узнемиравати.

Као потврда свега изнетог начињено је писмо у присуству поштованог у Христу оца, господина брата Перегрин, епископа цркве у Босни, духовног оца нашег, и побожног човека брата Франческа из Фиренце, викара босанског и часних људи, госпoде Николе старешине, и Петра читача поменуте цркве, и утврђено је пред племенитим људима кнезом Вукославом Нахојевићем и кнезом Мастаном Бубанићем, Степојем Хрватинићем и Степшом, сином Стефана Дружића, нашом властелом, и магистром Николом, сином Михаила жупана Брезне, Клечином жупаном Ђакова, службеницима и слугама господина епископа. Забележено је од стране јавног нотара нижеписаног и ради јаче снаге све је потврђено печатима истог господина епископа и каптола његовог и такође нашим прстеном, пошто нисмо при руци имали наш други, велики печат.

Учињено и дато у Ђакову близу свете црквене катедрале, 13. дана месеца фебруара, лета Господњег хиљаду триста педесет петог.

И на реченој исправи руком сваког од напредречене браће, Перегрин епископа и брата Франческа викара је потпис учињен.

(II)

*Текст преписа српског писма са пропратном напоменом
дубровачког нотара*

Ego Givе de Parmesano noder schlauonescho per comandamento de misser lo conte |2| e del suo menor consellio siago reschruto de soto una letera de misser lo ban |3| Tuertcho la qual letera aduse e presentolla Milos Radoslauich homo de |4| misser lo ban.

- 5 |5| + **ЋД Твѣртка м(и)л(о)стю Б(о)жьиомъ бана босънскога кнезѣ**
дѣбровечкомѣ |6| **Николаю Барбаригѣ** и сѣдѣамъ и викникомъ и вѣсои
опкини дѣбровечкои, |7| како своимъ прѣѣтелѣмъ почтено поздрав-
ленѣ. Дамъ вамъ вѣдѣти |8| да семъ далъ Климетѣви Держикю и
Бистетѣ Бѣникю и нихъ дици |9| двѣ повѣли то ꙗ свободуни листъ и
10 тѣзи сѣ листи ѣ Лонетѣ Держикѣ, |10| ꙗден ꙗ печакѣнъ моимъ прѣсте-
номъ а дрѣги печатью великомъ. |11| И дал мѣ смѣ чловѣка мога на
имѣ Милоша кои ꙗ донесе и прѣкаже вамъ |12| како ꙗ законъ. И цю
вамъ говори Милошъ, моѣ сѣ рѣчи, имате га вѣровати.

Превод

Ја Живе Пармезан, нотар словенски по наредби господина кнеза и његовог Малог већа преписао сам у целости једно писмо господина бана Твртка које је донео и представио Милош Радославић, човек господина бана.

Од Твртка, милошћу Божијом бана босанскога, кнезу дубровачком Николају Барбаригу и судијама и већницима и свој Општини дубровачкој, као својим пријатељима, цењени поздрав. Дајем вам да знате да сам дао Клими Држићу и Бисти Бунићу и њиховој деци две повеле, то јест слободни лист, и ти су листови код Лонете Држића. Један је печатен мојим прстеном, а други великим печатом. И дао сам му човека мога по имену Милоша, који ће да донесе и представи вама, како је закон. И што вам говори Милош, моје су речи, верујте му.

Дипломатичке особености

Латинска исправа је заједно са српским писмом 20. септембра 1355. преписана у канцеларијску књигу, након разматрања на седници Малог већа. Тешко је говорити о разлозима због којих је протекло више од седам месеци од издавања исправе до њеног регистравања у Ду-

бровнику, посебно имајући у виду дубровачку праксу да се документа овог типа у релативно кратком року по доспећу узимају у разматрање на Малом већу. Време које је било потребно да се из Босне стигне до Дубровника, свакако треба узети у обзир, но оно је било вишеструко краће од речених више од седам месеци. Од значаја може бити и чињеница да је разрешница регистрована 20 дана након што је бан Твртко издао своју прву повељу Дубровнику, 1. септембра 1355. у Ви-соком, којом приликом су Дубровчани у Босну послали два своја посла-ника, од којих је један био извесни Климе Држић.

Према пропратној напомени дубровачког канцелара, која претходи препису латинске исправе, Милош Радославић је дубровачким властима представио латинску исправу и српско писмо. Проблем који се овде от-вара проистиче из садржине српског писма. Наиме, бан каже да је *Клими Држићу и Бисти Бунићу и њиховој деци* издао **две повеље**, односно сло-бодне листове (**листи**), од којих је један печатењ прстеном, а други вели-ким печатом. Идентификација повеље, односно слободног листа печатењог прстеном, више је него очигледна. Нема сумње да се ради о латинској исправи. Питање које се отвара је у вези са другим документом који се помиње у српском писму – повељом, односно слободним листом печатењим великим печатом. Дводелни тип разрешница подразумевао је постојање двају докумената, једног издатог самим трговцима и другог упућеног Општини дубровачкој. У том смислу повеља, односно слободни лист печатењим великим печатом, био би владарев документ издат самим трговцима, као потврда њиховог ваљаног пословања. Имајући у виду да бан Твртко током боравка у Ђакову није са собом имао велики печат, та повеља је настала или по његовом повратку у Босну, свакако после 13. фебруара 1355, или пак пре његовог пута у Ђаково.

Две повеље владар Босне предао је Лони Држићу, сроднику Кли-ме и са њим је послао свог човека, Милоша Радославића, који је имао дубровачким властима да пренесе речи свог господара. Он је опуномо-ћен владаревим веровним писмом које је преписано у канцеларијској књизи. Нема места за идентификацију тог српског писма са повељом, односно са слободним листом печатењим великим печатом. Најпре у са-држинском смислу, српско писмо по својој суштини никако није слобо-дан лист издат трговцима, већ документ упућен Општини дубровачкој. Писмо има јасну намену, са једне стране да обавести Дубровчане код кога се налазе разрешна документа – повеље, односно слободни листови и са друге да буде веровно писмо за бановог човека.

Остаје чињеница да у дубровачким актима нема помена о повељи, односно слободном листу печатеном великим печатом. Бан Твртко је у свом писму, како је већ речено, Општину известио да је издао *две повеље* и да су се оне налазиле код Лонета Држића, а у наставку додаје: *И дал мѝ смѝ чловѣка мога на име Милоша кои љ донесе и прѣкаже вамѝ како љ законѝ*. Дакле, Милош је имао да донесе и прикаже дубровачким властима једну исправу, чији је назив изостављен у датој реченици, но нема сумње да се ради о именици женског рода у акузативу јединине – *повеља*. Значи, ради се о једној од оне две повеље, свакако оној издатој дубровачким властима, печатене прстеном. Пропратним писмом Општина је извештена да је и дубровачким трговцима владар Босне издао повељу, односно слободни лист, печатен великим печатом, који по свој прилици и није предочаван дубровачким властима. У том смислу садржај српског писма је у сагласју са напоменом дубровачког канцелара која претходи препису латинске исправе, где се изричито помињу само два документа која је Милош Радославић представио кнезу и Малом већу – латинска исправа и српско писмо.

Очито да је исправа владара Босне издата дубровачким властима била више него довољна потврда исправности пословања њихових грађана, те је само она узета у разматрање и преписана, заједно са веровним писмом за бановог човека, који је у име свога владара иступао у Дубровнику. Изгледа да су дубровачке власти сматрале да нема потребе да се повеља издата трговцима, чији је садржај свакако био у сагласју са исправом издатој Општини, исто тако узима у разматрање и посебно преписује у канцеларијску књигу.

Према својим дипломатичким особеностима латинска исправа се угледа на угарски формулар, што и не чуди имајући у виду да је документ састављао клирик босанске бискупије, чије је седиште било на територији Угарске. Богата дипломатичким формулама, нема сумње да се исправа може сматрати повељом, што и сам аутор истиче у српском писму које прати овај документ.

Исправа почиње кратком интитулацијом која садржи име владара, девоцију и земљу којом влада. На интитулацију се надовезује прилично опширна инскрипција, која садржи појединачно набројане представнике дубровачких власти на челу са кнезом, којима је исправа упућена, којој природно следи салутација, чиме се завршава уводни део повеље.

У опширној експозицији износи се исправност пословног односа дубровачких трговаца са владаром Босне. Након кратке промулгације, заинтересованима се у диспозицији објављује сам правни чин – да су

именовани дубровачки трговци све своје обавезе према владару Босне извршили и да су у сваком погледу слободни.

Короборација. – Након у диспозицији изнетог правног чина, владар речима потврђује изнето и најављује средства којима се повеља озваничава. Међу сведоцима на првом месту су достојанственици Босанске епископије: епископ Перегрин и викар Франческо, затим Никола, старешина Каптола и Петар, читач црквени, након којих се ређју имена четворице властелина владара Босне, од којих прва двојица носе кнежевске титуле, који су пратили свог владара у посети Ђакову, и на крају двојица службеника епископије, магистар Никола и жупан Клечин. Укупно, дакле, десет сведока за једну разрешну исправу. Готово да нема сличних примера у дипломатичкој пракси. Истицањем да је документ забележио јавни нотар, додатно је наглашено озваничење саме исправе, а онда затим и најављена печатења са три печата, два висећа – епископа, Каптола и владара, начињеног печатним прстеном, чини да форма далеко превазилази садржину и значај самог документа.

Есхатокол садржи *actum* – место извршења правног чина (Ђаково), *datum* – време његовог записивања (дан, месец и година, без индикта) и *notum* – према пропратној напомени дубровачке канцеларије, епископа Перегрин и викара Франческа.

Српско писмо има уобичајен формулар, почиње интитулацијом истом као и у латинској исправу, на коју се надовезује инскрипција којој следи салутација. Суштина документа је изнета у диспозицији. У последњој реченици садржана је уобичајена пуномоћна дипломатска формула: *И што вам говори Милош, моје су речи, верујте му*. Имајући ово у виду, документ поред осталог има све одлике веровног писма.

Просопографски подаци

Милош Радославић (Milos Radoslauich, Милошъ), 49 (страна), 2 (ред у издању); 52, 4, 12, 13 – човек бана Твртка. Као владарев опуномоћеник однео је у Дубровник и представио тамошњим властима латинску исправу. Писмом састављеном на српском језику овлашћен је да свог владара може у потпуности заступати током боравка у Дубровнику.

Никола Барбадиго (Nicolaus Barbadico, Никола Барбаригъ), 49, 3, 15; 52, 6 – Млетачки властелин који је обављао дужност дубровачког кнеза (око 1354–1356/7).

Литература: ССА 6 (2007) 146–147 (Н. Исаиловић, са изворима и старијом литературом).

Томе Бернабај (Bernabay Thome), 49, 6 – клирик Босанске епископије и јавни нотар.

Климе Држић (Klime de Dersia, Климе Держикъ), 49, 19, 30; 52, 8 – властелин, представник дубровачке патрицијске породице Држић. Више различитих личности, припадника овог рода, носило је ово име истовремено, па је стога тешко извршити поуздану идентификацију. Један Климе Држић од бана Стефана II закупио је царине на тргу Неретва, а по завршетку пословног односа бан је издао 18. октобра 1334. разрешницу којом је потврдио исправност његовог пословања. Чињеница да је Бисте Бунић био ожењен Миром, кћерком Климе Држића, може упућивати да се овде ради о Клими чији се отац звао Јуније, а деда Михаило. У том случају таст и зет би били ортаци у пословном односу са владарем Босне.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 188–189; ССА 6 (2007) 133–134 (Н. Исаиловић); ГПБ 2 (2008) 33 (Н. Порчић).

Јуније Држић (Junius de Dersia), 49, 19 – дубровачки властелин, у документу се јавља у својству оца Климе Држића. Ближе одређивање његове личности је у вези са идентификацијом Климе Држића, јер су постојала двојица Јунија, отац и син, који су имали синове са именом Климе. Уколико се прихвати да су Климе Држић и Бисте Бунић из ове разрешнице родбински повезани преко Мире Држић, онда се ради о старијем Јунију, сину Михаиловом.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 188–192, таб. бр. XXVII.

Бисте Бунић (Biste de Bona, Бисте Бѣникъ), 49, 19, 30; 52, 9 – дубровачки властелин, син Јунија Бунића. Био је ожењен Миром, кћерком Климета Држића, и ту свакако треба тражити и разлог зашто је заједно са њим пословао у Босни. Трговао је житом и тканинама. Због насилног одузимања имовине другог Дубровчанина у Неретви, позван је 1347. на суд у Дубровник. По свој прилици дуго је живео у Неретви (Дријева), па се стога у изворима готово и не среће да је обављао неку градску дужност. Имао је двоје деце (Јуније и Климче).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 148, таб. бр. XI/2.

Перегрин (Pellegrinus, Peregrinus), 49, 10; 50, 39, 47, 49, 55 – епископ босанске епископије. Пореклом је био Саксонац. Када је 1340. основана фрањевачка викарија у Босни, постао је њен први викар. Након препоруке бана Стефана II из 1348, папа Климент VI га је почетком 1349. поставио босанског епископа. Умро је вероватно у Ђакову крајем 1355.

Литература: I. Mažuran, *Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine*, Diacovensia 3–1 (1995) 116–118; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb 2010.

Франческо из Фиренце (Franciscus de Florencia), 50, 40, 55 – викар фрањевачке викарије у Босни у два наврата, 1351–1357. и 1360–1366.

Литература: I. Mažuran, *Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine*, 117; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb 2010.

Никола, препозит (Nicolaus prepositus), 50, 42 – сведок, старешина (препозит) Каптола босанске епископије у Ђакову.

Петар, читач црквени (Petrus, lector ecclesie), 50, 42 – сведок, службеник босанске епископије у Ђакову. После смрти епископа Перегринина каноници Каптола Босанске епископије изабрали су га за епископа, што је папа Иноћентије VI потврдио булом од 28. фебруара 1356.

Литература: I. Mažuran, *Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine*, 117–118.

Вукослав Нахојевић, кнез (Volkoslay Nahoieulich), 50, 43 – сведок, нема ближих података о овој личности.

Мастан Бубанић, кнез (Mastani Bubanich), 50, 44 – сведок, оснивач породице Масновић из Високог. У својству сведока јавља се и годину дана раније (1354) у исправи бана Твртка.

Литература: С. Рудић, *Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу*, ССА 2 (2003) 78–79, са старијом литературом.

Степоје Хрватинић (Stepoie Cheruatinich), 50, 44 – сведок, представник горњобосанског властеоског рода Хрватинић. Осим овде, среће се у исправама из 1353. и 1392. године.

Литература: П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози Института за историју у Сарајеву 11–12 (1975–1976) 38.

Степша (Stepse), 50, 44 – сведок, син Стефана Дружића, представник горњобосанског властеоског рода Друшчић, нема ближих података о њему.

Стефан Дружић (Sthepano Drusich), 50, 44 – у исправи се јавља као отац Степшин, представник горњобосанског властеоског рода Друшчић, видети претходни наш прилог у овој свесци.

Никола, магистар (magister Nicolaus), 50, 45 – сведок, син Михаила, жупана Брезне, службеник епископа Пелегринина.

Михаило (Michael), 50, 45 – жупан Брезне, у исправи се јавља у својству оца Николиног.

Клечин (Clechin), 50, 46 – жупан Ђакова, и службеник епископа босанског, будући да је Ђаково било црквени посед.

Живе Пармезан (Give de Parmesano), 52, 1 – нотар српски (словенски) у Дубровнику.

Лоне Држић (Лоне Держикъ), 52, 10 – дубровачки властелин. Неизвесно је да ли се ради о сину Климе Држића, или о сину његовог брата Валета, будући да су обојица носили исто име. Чињеница да је Лоне добио разрешна документа од бана Твртка упућује на помисао да се можда ради о сину Климе Држића, који их је уместо оца примио. Потврду овакве идентификације отежава ограничен број извора у којима се може потврдити Лоне Климетов. Далеко је познатија делатност веома ангажованог и угледног Лоне, сина Валета Држића. Често је био ангажован за дипломатске мисије. Веома је активна његова делатност на тргу Неретва. У оба случаја намеће се питање зашто Климе Држић није примио разрешна документа од владара Босне? Као одговор могу се понудити две могућности, спреченост неким разлозима или крај животног пута.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 188, 194–195.

Установе и важнији појмови

Јавни нотар по царском овлашћењу (publicus imperiali auctoritate notarius), 49, 7; 50, 47 – привилеговани писац правних исправа који ужива јавну веру (fides publica). Документа која саставља јавни нотар имају пуну веродостојност и против чињеница у њима изнетих не може се пред судом водити поступак уз помоћ средстава као што су сведоци, заклетва или нека друга приватноправна исправа.

Да би неко лице постало јавни нотар, морало је добити привилегију од јавне власти, коју су издавали или римски папа или римско-немачки цар. Отуда су се разликовали нотари апостолске столице (publicus apostolice sedis auctoritate notarius) и нотари по царском овлашћењу. И једна и друга врста нотара су биле изједначене у погледу права и вршења своје улоге на подручјима где се простирао царски, односно папски ауторитет.

Литература: *Enciklopedija Jugoslavije*¹6, 300–301.

Печат (bulla anuli, sigillum maius, bulla pendens), 49, 7, 9; 50, 50, 51; 52, 10, 11 – У тексту преписа латинске исправе, пропратној напо-

мени дубровачког канцелара, као и у писму на српском језику помињу се печати бана Твртка – онај начињен прстеном, и велики печат, као и печати епископа Перегрини и Каптола Босанске епископије.

По свој прилици бан Твртко 1355. није имао свој велики печат, па је користио типар свог стрица, бана Стефана II. У писму на српском језику је истакнуто да је један лист је печатањем *моимъ пръстеномъ*, а други *печатъю великомъ*, без означавања припадности. Једини сачувани отисак Твртковог печатног прстена је на писму Дубровчанима из 1380.

Сви печати каптола Босанске епископије имали су лик светог апостола Петра са натписом: + S(IGILLUM) • CAPITVLI • S(AN)C(T)I • PETRI • BOSNEN(SIS).

Извори и литература: Д. Јечменица, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о Светодмитарском дохотку и могоришу*, ГПБ 1 57–58, док. бр. 1; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Сарајево 1970, 17–18; А. Gulin, *Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptol i njegovi pečati*, *Diacovensia* 3–1 (1995) 317–321.

Каптол (capitulum), 49, 10; 50, 49 – црквено тело чији је главни задатак да помаже епископу у управљању његовом дијецезом, састоји се од каноника. Каптол Босанске епископије основан је најкасније до априла 1238, када се о њему срећу подаци у писму папе Гргура IX.

Литература: *EJ*¹ 5, 191–192; А. Gulin, *Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptol i njegovi pečati*, 299–321.

Добри људи (boni homines), 49, 23 – видети рад Р. Поповића у овој свесци, стр. 123.

Света црквена катедрала, 50, 52 – Катедрална црква Босанске епископије у Ђакову посвећена св. Петру, чија изградња је започета 1340. године.

Литература: I. Mažuran, *Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine*, 152.

Слободни лист (свободни листъ), 52, 9, 10 – Најпре је за оба документа издата у вези са разрешењем рачуна дубровачких трговаца употребљен заједнички назив повеља, односно у множини *дѣѣ повеѣ*, а одмах затим је и појашњено да *то к свободни листъ* (једнина!). Да су обе повеље сматране за слободни лист јасно је већ после три речи, када се лист јавља у множини (*листи*) у оквиру описа на који начин су један и други печатањем. Употреба назива слободни лист овде није нимало случајна имајући у виду да се ради о разрешним документима, којима се потврђује да су трговци слободни од свих дуговања.

Литература: исцрпно о томе, ССА 8 (2009) 147–150 (А. Фостиков – Н. Исаиловић, са литературом).

Закон (законь), 52, 12 – Овде се свакако мисли на одредбе из Дубровачког статута (књига III, члан 56, *De consuetudine inter Raguseos et dominos Sclavonie*), према којима су сви Дубровчани, који су имали пословне односе са владарима у залеђу, имали обавезу да за живота изврше обрачун својих дугова. Како су нерешени рачуни дубровачких грађана могли оптерећивати узајамне односе Дубровника и земаља у залеђу, дубровачка влада је морала имати јасан увид у стање рачуна својих грађана. У том смислу се јавља пракса издавања разрешница и њиховог регистровања у дубровачкој канцеларији.

Извори: *Statut grada Dubrovnika*, izd. A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Vese lić, Dubrovnik 2002, 232–233.

Литература: А. Соловјев, „Градски закон“ у средњовековној Србији, Архив ПДН 16 (1928) 344–346; С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 140–152, Д. Јечменица, *Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића*, ССА 7 (2008) 38.

Топографски подаци

Босанска дијецеза, 49, 7 – босанска епископија, од 1247. је изузета из јурисдикције дубровачког и подређена калочком надбискупу.

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 50–58, 67–68.

Неретва (Narentum), 49, 22 – чувени трг на ушћу реке Неретве, познат и под именом Дријева.

Литература: С. Ћирковић, *Писмо бана Стјепана II Котроманића кнезу и Општини Дубровачкој о дугу дубровачких трговаца*, ГПБ 1 (2008) 33, са старијом литературом.

Остружница (Ostrusnica), 49, 22 – најстарији рудник у средњовековној Босни. У овој исправи се јавља као трг (*fora... in Narento et Ostrusnica*).

Литература: С. Ћирковић, *Писмо бана Стјепана II Котроманића*, 33, са старијом литературом.

Брезна (Bresna), 50, 46 – под именом *Blezna*, посед босанске епископије у Вуковској жупанији, у Славонији је још угарски краљ Бела IV повељом из 1244. године потврдио епископији, заједно са Ћаковом.

Извор: Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik IV*, 236–240, бр. 208.

Ђаково (Dyaso), 50, 46, 52 – посед и седиште босанске епископије. Први пут се помиње у даровници херцега Коломана Босанској епископији из 1239. године, што је пет година касније, 1244, потврдио краљ Бела IV. Од 1252. епископ Понса (1239–1271) борави у Ђакову, што је практично био почетак измештања седишта епископије ван територије Босне. Стално седиште босанске епископије је од 1349.

Географски положај Ђакова одговара савременом топониму истог имена.

Литература: *EJ*¹ 3, 198; I. Mažuran, *Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine*, 107–156.

Сима Ћирковић*

**ПИСМО РАДОЊЕ КУДЕЛИНОВИЋА ДУБРОВНИКУ О
ЗАОСТАВШТИНИ ТРЕБИЊСКОГ СВЕШТЕНИКА
1375, пре октобра**

Радоња обавештава кнеза и судије да је умро поп требињски, који је ствари цркве светог Стефана у Требињу оставио у Дубровнику код грађанина Рендића и пре смрти поручио да се предају брату, синовцу и унуку. Радоња моли да се црквене ствари предају калуђеру да црква не остане пуста.

Radonja informe le duc et les juges du décès d'un prêtre de Trebinje, qui a laissé des objets appartenant à l'église Saint-Etienne, sise à Trebinje, à Dubrovnik, chez le citoyen Rendić, et qui a demandé, avant sa mort, que les dits objets soient remis à son frère (moine), son neveu et son petit-fils. Radonja demande que ces objets d'église soient conformément à cela remis au dit moine pour que l'église ne reste pas vide.

Опис и ранија издања

Писмо је средином XIX века [још увек] било приложено уз фолио 49 књиге 24 серије *Diversa Cancellariae* у којој су регистровани акти из 1375. и 1376. године. У књизи су помешани кватерниони па је Медо Пуцић мислио да је докуменат из 1376. (са тим датумом га је издао и Стојановић). Уствари, писмо је из 1375. како произлази из текста о пријему свештеникових ствари. Писмо није преведено нити има формалну белешку о регистравању, већ се само спомиње у [канцеларијском] акту: *Et Radogna Cudelenouich per suam litteram sclauonicam etiam scripsit quod Nicola, Bohçinus et Raychus debent habere res supradictas dicti presvyteri Tuerdeni que littera sclauonicha est hic affixa*. Писмо је касније издвојено из књиге и прикључено збирци [*Прилози архивским серијама IV^c*, под редним бројем 10.

* Допунио и за штампу приредио Д. Јечменица.

Недовршени текст је пронађен у рукописној заоставштини проф. С. Ћирковића. Угласним заградама означене су допуне.

Текст писма, без икаквих калиграфских украса, исписан је у четири реда, на комаду папира широком 30,5 и високом 5,5 цм. На полеђини је у два реда исписана адреса, за 180° окренута у односу на текст исправе. Видљиви су трагови пресавијања документа, без трагова печатења.]

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 27, бр. 34; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 118, бр. 124 (са датумом: 1376, 21 октобра); [Т. Smiškilas i dr., *Codex Diplomaticus XV*, 237–238, бр. 168 (са истим датумом).

Ово издање се приређује на основу снимака начињених крајем септембра 2009. године у Државном архиву у Дубровнику.^{1]}

[*Текст писма**]

- + КнезѸ и сѸдѸамѸ и вл(а)стеломѸ дѸбров(Ѹ)чкимѸ ѡдѸ Радоне поклонение. Вл(а)ст(е)ле ѸмрѸль кѸ попѸ трѸбиниѸски и Ѹо кѸ в(и)ло црковно |2| тои кѸ поставилѸ Ѹ грађанина Ѹ вшега (!) Ѹ РенѸдита, и вл(а)ст(е)ле кѸде ѸмрѸѸ тѸде прѸрѸчи вѸѸмѸ зборѸ да мѸ се ѡнои
- 5 пода калѸгерѸ братѸ мѸ |3| и синовѸѸ мѸ БогчинѸ и ѸнѸкѸ мѸ РаикѸ. И вл(а)ст(е)ле ви знате кѸре тѸи калѸгерѸ влѸхванѸ нете се Ѹтворити. Да молимо васѸ како нашѸ г(о)сподѸ |4| рците вѸшемѸ (!) град(а)нинѸ да ѡнои пода калѸгерѸ Ѹо кѸ црковно да не ст(о)и с(ве)ти СтѸфанѸ (!) пѸстѸ кѸре вѸ сакѸ насѸ Б(о)га моли и Б(о)гѸ ви в(е)с(е)ли.
- 10 *Споља:* КнезѸ и сѸдѸамѸ |2| и вл(а)стеломѸ.

Превод писма

+ Кнезу и судијама и властели дубровачкој од Радоње поклоњење. Властело, умро је поп требињски и што је било црквено то је предао на чување код грађанина вашег, код Рендића. И властело, кад је умирао преручио је целом збору да се то преда калуђеру, његовом брату и синовцу Богчину и унуку Рајку. А властело, ви знате да се тај калуђер неће бавити мађијањем. Него молимо вас као нашу господу: реците вашем грађанину да оно преда калуђеру, што је црквено, да не стоји Свети Стефан пуст, јер сваки од нас моли Бога. И Бог вас веселио.

Споља: Кнезу и судијама и властели.

¹ Захваљујемо се овом приликом на љубазности овој архивској установи.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

Дипломатичке особености

Као и друга писма тога времена има врло мало од формулара: обраћање адресату и поздрав, у овом случају поклон као гест поштовања, и *Бог ви весели* на крају писма.

[Да је правни поступак окончан у складу са вољом почившег требињског попа Тврдена, што је Радоња у свом писму изричито тражио, сведочи у дубровачкој канцеларијској књизи исписана] признаница:

Nichola Bogdanouich, calogerus de Canali, frater presbyteri Tuerdeni, Bochcinus Stanislauich de Tribunio, nepos dicti presbyteri Tuerdeni et Raychus Milatcouich de Versigna, nepos dicti presbyteri Tuerdeni, faciunt manifestum quod ipsi habuerunt cum integritate a Radoslauo Bogdanich totum quicquid dictus presbyter Tuerdenus habuisset quocumquo modo et deposuisset penes Sriedanum, Milunum et Radoslauum Bogdanich de toto tempore preterito usque ad presentem diem. Et propterea faciunt finem, remissionem, securitatem et quietationem perpetuam non petendi aliquid pro premissis, promittentes Nicola, Bochcinus et Raychus supradicti omnes simul et quilibet eorum in solidum si aliquis imposterum mollestaret Sriedanum, Milunum et Radoslauum, supradictos de solvendo et conservando ipsos indempnes de premissis super se et omnia bona eorum.² /... Следи већ наведена кратка белешка о писму/.

Просопографски подаци

Радоња Куделиновић (Радоња, Radogna Cudelenouich), 64 (страна), 1 (ред у издању) – намесник у Требињу, десна рука кефалије Радича из Конавала.

[Представник је Љубибратића, најугладније властеоске породице из Требиња, чији се најстарији представници јављају под именом Куделиновића. Најзначајнија је личност у Требињу док је оно припадало Балшићима и касније Босни. Последњих деценија XIV века носио је титулу војводе. Крајем века био је у сукобу са кнезом Павлом Раденовићем, новим господарем Требиња, због чега је морао да се склања на територију Дубровника. Дубровчани су му изгледа доделили право грађанства. У изворима се срећу његови синови Сумина и Добрушко.

Литература: М. Динић, *Из српске историје средњег века*, 334–338.]

Тврден/Тврдан Богдановић (попъ трѣвиньски, presbyter Tuerdenus), 64, 2 – свештеник у цркви св. Стефана у Требињу.

² Државни архив у Дубровнику (ДАД), *Diversa Cancellariae* 24, fol. 49, 21. X 1375.

[Припадао је требињској властеоској породици која је кроз више генерација православној цркви даровала службенике.

У дубровачким архивским књигама његове пословне активности се прате од средине 30-их до краја 40-их година XIV века. Имао је браћу Николу и Станислава (име се изводи из отечества његовог синовца, Бокчина Станиславића). Умро је пре октобра 1375. године.

Извори: ДАД, *Diversa Cancellariae* 12, fol. 45, 23. II 1335; 16, fol. 10', 13. XI 1348; 24, fol. 49, 21. X 1375.

Литература: М. Ј. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 402; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 115, 216.]

Никола Богдановић (калџгеръ, **Nichola Bogdanouich**), 64, 5, 6, 8 – калуђер у Конавлима, [брат попа Тврдена. Као најстарији сродник свога преминулог брата, јавља се први у исправама у вези са подизањем ствари које је његов брат оставио код Дубровчана.]

Богчин/Бокчин Станиславић (Богчинъ, **Bohcinus Stanislaich de Tribunio**), 64, 5 – синовац попа Тврдена и калуђера Николе.

[Припадао је требињској властеоској породици Богдановић која је и у другој генерацији наставила да даје службенике православној цркви. Оставио је дубок траг у дубровачкој архивској грађи од средине 70-их година XIV до пред крај треће деценије XV века. У служби кнеза Павла Раденовића јавља се маја 1411. као пристав. Прибат из Требиња у Дубровнику је 1416. забележен као *filius Boccini presbiteri sclavici*. Прибат Поповић је имао браћу Радослава, Чичоја и Смољана, који је очито настављао породичну традицију, јер се среће као поп требињски.

У новије време у Полицама у Требињу је откривен у стену урезан натпис: + **Ѧ се сѣнь попа Богчина**, за који се претпоставља да је означавао место где је становао.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1952, 398; М. Ј. Динић, *Из српске историје средњег века*, 348–349, 401–402; Ђ. Тошић, *Требињска област*, 35, 115.]

Рајко Милатковић (Раикѡ, **Raychus Milatcouich de Versigna**), 64, 5 – из Врсиња, унук требињског попа Тврдена.

Рендићи = Богданићи (Рѣньдитъ, **Bogdanich**), 64, 3, 7 – [дубровачки грађани.]

Ствари требињског попа су биле код Радослава Богданића, који их је и предао његовим наследницима. Радослав је имао браћу Срједана и Милуна. [Срједан је имао кћер Николету. Априла и маја 1380. Ма-

ло Веће је три пута расправљало о поменутој Николети, последња два пута, на седницама од 10. и 12 маја, се изричито наводи да је кћер почившег Срједана Богданића. Радослав Богданић је по одобрењу Малог Већа од 18. октобра 1380, могао да извезе два товара уља.

Сви су носили народна имена које је имао и њихов предак по коме су понели презиме. Упадљива је сличност презимена дубровачких грађана и требињског попа.

Извори: М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке републике I*, Београд 1951, 28, 37, 38, 79, 227.

Установе и важнији појмови

Збор (зборъ), 64, 4 – Скуп становника у оквиру поједине жупе, у изворима посведочен не само у Требињу. У време слабљења централне власти, тако јако изражене у другој половини XIV века, стварају се услови за развитак оваквих локалних органа власти. Требињски поп Тврден *прѣрѣчи всѣмъ зборъ* шта да се учини са стварима предатим дубровачком грађанину, што Радоња Куделиновић није пропустио да наведе у свом писму дубровачким властима. Требињски збор је у наредним деценијама толико ојачао, да му се Дубровчани 1420. жале због због нанетих штета и скупова уперених против града (*agrauando nos ad sborum Tribigne pro damnis nostratis illatis et pro his congregationibus contra nos factis*). Требињски збор се одржао све до пада Босне под Турке, марта 1463. два посланика *ex parte nobilium et sbori de Tribigne*, тражили су уточиште у Дубровнику.

Литература: *ЛССВ*, 226–227 (С. Ћирковић).

Свети Стефан (свети Стѣфанъ), 64, 8 – из писма се јасно види да се ради о објекту – да не ст(о)и с(ве)ти Стѣфанъ пѣсть, коме припада *цркъвно*, односно ствари које је требињски поп оставио код дубровачког грађанина. Остаци цркве светог Стефана нису сачувани. У дубровачким архивским књигама од 1335. се среће „*Sanctus Stephanus de Tribunia*“, а касније, почетком XV века „*Stiepane pogle*“ које се налази „*ad paregium fluminis Tribigne*“, односно „*ad traiettum fluminis*“. Некакав преступ учинио је 1427. Миросав Влашић, човек Чичоја Поповића „*...in Tribigna prope ecclesiam S. Stefani*“.

Литература: К. Јиречек, *Хришћенски елеменат у топографској номенклатури балканских земаља*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 484; М. Ј. Динић, *Из српске историје средњег века*, 348–349; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, 35.]

Павле Драгичевић

ПОВЕЉА КРАЉА ТВРТКА I КОЈОМ УКИДА ТРГ СОЛИ У СУТОРИНИ

Бишће 1382, децембар 2.

Краљ Твртко I на изричите захтјеве Дубровчана укида трг соли смјештен под Новим у жупи Драчевици. Дубровчани су укидање правдали тиме да по старим уговорима није била дозвољена продаја соли осим на четири мјеста која су за то одраније одређена: у Дубровнику, Дријевима, Котору и Св. Срђу.

A la demande expresse des Ragusains, le roi Tvrtko Ier supprime un lieu de vente du sel situé au pied de Novi, dans la joupa de Dračevica. Les Ragusains ont justifié cette demande en alléguant du fait que, d'après les anciens accords, la vente du sel n'était autorisée en aucun lieu, exceptée les quatre endroits qui avaient été anciennement désignés à cette fin: Dubrovnik, Drijeva, Kotor et Saint-Serge (*Sveti Srđ*).

Опис повеље и ранија издања

Детаљан опис повеље дао је Грегор Чremoшник.¹ Текст повеље исписан је дипломатичком минускулом у 20 редака тамноплавим мастилом на пергаменту димензија 34 x 23,5 цм. Ово је прва сачувана повеља у босанској канцеларији, написана таквим мастилом. Украси су јако скромни. Прво слово С је високо 3,3 цм, заузима простор од четири ретка и, као и потпис, исписано је црвеним мастилом. У самом тексту слова В, И и С су чешће исписивана крупније од осталих слова. Испред самог потписа је нацртан крст. У средини потписа остављено је око 4 cm слободног простора за пет прореza за печатну врпцу. Печатна врпца састоји се од 37 двоструко предених тамноцрвених свилених нити. О печату ће бити ријечи у одјељку дипломатичке особености. Повеља нема плику. На полеђини има више записа. Први је запис савремене дубровачке канцеларије који гласи: *Privilegio, che comerchio de sale non sia in Drazeviza, fato in 1382*. Изнад овог записа је крупно слово А од Никше Звијездића, а лијево од тога запис 1382 А *chopiada*. Ту је и

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje* II, 127–131.

биљешка *N. 1 del Pac. III. Ordonanze di Steffano Tuertco, che il sale non possa essere esitato che nei luoghi proscritti. 1382. decem. 2.* Десно од ове забиљешке је бечка ознака № 122 an. 1382. *Originale e copia.* Поред свега тога, на полеђини стоји два пута уписан број 1018 као и ознака 1026/16. На лицу повеље, у доњем десном углу, стоји заокружен број 36. Сачувани су концепт повеље и један препис. Концепт је исписан у потпуности тамноплавим мастилом на хартији димензија 28 x 43,5 cm која има водени знак у виду јелена у трку.² Текст овог концепта је исписан крупнијим словима у 24 ретка. Слова потписа су висока 5 cm, а сам потпис је исписан у два ретка, при чему је последња ријеч **И ПОМОРИЈУ** написана у последњем реду. Слова потписа су исписана прво оловом, па је преко ових потеза наношено мастило. Нема никаквих трагова печатења. Концепт је готово у потпуности вјеран оригиналу. Вјероватно је тачна Чremoшникова претпоставка да се ради о последњем концепту, који је састављен након преговора између Дубровчана и Твртка, а који су обје стране одобриле, па је по њему састављен оригинал. Вјероватно је прављено више концепата прије него што је састављен овај последњи. Могуће је да су постојала два истоветна концепта, од којих је један, према којем је састављен текст оригиналне повеље, остао у босанској канцеларији, док је овај други, послан Дубровчанима на увид, сачуван до данас. Хартија је на прегибима доста оштећена, али то не омета разумијевање самог текста. Доњи дио хартије, који садржи доњи дио слова првог реда потписа као и други ред потписа, физички је одвојен од остатка хартије. Оригинал повеље и њен концепт чувају се у Државном архиву у Дубровнику.³ Препис се налази исписан на два листа у првој књизи Привилегија (*Liber privilegiorum*), познатијој и под називом *Codex Ragusinus*.⁴ На укупно 121 листу ове књиге налазе се исписане повеље настале у периоду од XIII до XV вијека поводом различитих дипломатских и трговачких контаката између Дубровника и земаља у његовом залеђу.⁵ Овај препис, као и

² Упоредити са знаковима у *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka I*, priredili V. Mošin i S. Traljić, Zagreb 1957, од броја 2240 до 2328.

³ По старом инвентару фонда *Diplomata et acta* сигнатура гласи: 14 [вијек], 122, као што је и забиљежено на полеђини повеље. По ревидираном каталогу бечких исправа носи ознаку 1026.

⁴ DAD, Privilegi 1, fol. 31'–32.

⁵ Садржи 119 листова од пергаментa и 2 папирна. Листови 1b, 1b', 2, 2', 3', 4, 4', 5, 5', 6, 6', 7', 8', 9', 10', 11, 11', 12, 12', 13, 16', 17', 18', 19, 19', 20, 20', 21, 21', 22, 120, 120' нису исписани.

читава књига у цјелини, доста су оштећени од влаге. Почетни дио повеље исписан је крупним словима црвеним мастилом, а од влаге су оштећене готово читава лијева маргина преписа на првом листу и десна маргина на другом листу. Оштећена мјеста смо у овом издању реконструисали на основу текста концепта и оригинала. Потпис је, такође, написан црвеним мастилом и у два реда. Издање смо приредили на основу снимака из дубровачког архива.

Ранија издања повеље: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, бр. 68, стр. 85–87; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, бр. 190, стр. 200–202; С. Новаковић, *Законски споменици* 197 (без уводног и завршног дијела); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, бр. 85, стр. 83–85. Стојановић је навео и разлике које постоје у концепту и у препису у односу на оригинал.

Текст повеље*

Сїе ђбо бл(а)гоч(ь)стнѡ и зѣлѡ прикѣтно и достоѣпно
похвалит(и) истинноу вѣроу и желанок слово принести к тебѣ ѡ
прѣвом[8]ч[е]ниче Х(ри)с(то)вѣ Стефане ты |2| бо ѡ побивающих те
м(о)лаше се гл(агол)ѡ: Г(оспо)ди не постави [и]мѣ грѣха сего, не
5 вѣдет[ь] бо что твореть. Того ради много страд(а)льче такоже бо за
ѡнѣхъ м(о)ла[3]ше с(е) побивающих те, больше же м(о)ли се
бл(а)д(ы)цѣ моѡмъ Х(ри)с(т)ѡу Б(о)гоу за всегда м(о)лѣща те и
призивающа и исповѣдающа те за Х(ри)с(т)а Б(о)га пострада[а]вша
и вса бл(а)га |4| твореща ѡ Г(оспо)ди моѡмъ Б(о)же и тебе на
10 помощъ призивающа понеже м(о)лѣникѡмъ твоимъ приѣхъ бл(а)го-
дѣть ѡтѣ Г(оспод)а Б(о)га и спод(о)блѣнь быхъ |5| вѣнѣца и чѣсти и
кѡнфетра ц(а)рьска прѣвыхъ моихъ родителъ св(е)тых(ь) госпode
срѣвѣске, кралѣвѣ и ц(а)рь и послѣдѣжѣ житию ихъ и вѣрѣ |6| и пра-
вилѡмъ ц(а)рьскимъ и вса недостатѣчнѡга исправѣаѡ и исплѣнѣаѡ
15 земѣахъ б(о)годарованнаго ми кралѣвѣства. И въ сихъ прѣвѣ[7]вающихъ
ми ѡбѣрѣте кралѣвѣство ми въ примори въ жѡпѣ драчевичкои
мѣсто под(о)бно на създаниѣ град(а) и тогда призвахъ на
пом(о) |8|цѣ Г(оспо)да Б(о)га и с(вѣ)т(а)го и великаго м(ѡ)ч(е)н(и)ка
и архїдиакѡна Стефана, такоже бѡ и выше рекѡхъ, и въ име юго

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

- 20 създахъ градъ на реч(е)ннем(ь) |9| мѣстѣ и нарекохъ име кмѣ
с(ве)ты Стефанъ. И тѣзи бѣше рекло краљѣство ми поставит(и)
сланицѣ и да вѣдетъ трѣгъ |10| соли продаванія и тоу видѣнииимъ
доиде Дѣбровникѣ, затѣ послаше краљѣствѣ ми властелина свога
кнеза Драгоа |11| Гѣчетиѣа а моле краљѣство ми и просе да тѣзи
25 ѣ томъ мѣстѣ ѣ градѣ и под[ь] ѡнѣмъ град(о)мъ не постави
краљѣство ми сланице |12| ни да се соль продак. Я говорѣ Драгоу
краљѣствѣ ми како Дѣбровник(ь) има законѣ старѣ съ вѣсѣми
рашкими господами да ѣ примѣ|13|рию не вѣде нигдѣре поставленъ
нови трѣгъ развѣ на мѣсто гдѣ кѣтъ былъ поставленъ ѣ прѣвых(ь)
30 ѡбични трѣгъ⁶ и мѣста. |14| Да краљѣство ми разѣмѣвши законѣ
прѣве ѡ сѣ имѣли Дѣбровчанѣ з господ(о)мъ рашком(ь) да се не
могѣ поставити нигдѣ ѣ приморіѣ |15| трѣгъ соли развѣ на ѡбична
мѣста, не хотѣ краљѣство ми потворит(и) законѣ старѣ град(а)
Дѣбровника ѡ сѣ имали з господ(о)мъ рашкомъ |16| нѣ болѣ пот-
35 вѣрдых(ь) како сѣ имали ѡтѣ прѣва законѣ з господ(о)мъ
прѣвом(ь), ѣм(о)ли се краљѣство ми по Драгоу Дѣбровникѣ да не
вѣдетъ ѣ ѡном(ь) |17| град[ѣ] любо подѣ градомъ трѣгъ соли про-
данія до вѣка. И сѣга всѣ выше писанна да не потвори краљѣство
ми ни сѣнѣ краљ(е)вѣства ми |18| ни кто любо ѡтѣ сѣродники
40 краљѣства ми да сѣгѣ николи же не потвори до коле град[ѣ]
Дѣбровникѣ и властел(е) дѣбровчѣсѣи сѣгѣ не потворѣ |19| и
нѣкомъ невѣромъ не изгѣбе, ѡни и них(ь) дѣтѣа и них(ь) послѣд-
ни. И сѣмѣ рѣчници двѣрски Мирьковъ Радѣвик(ь) и вѣкѣвода
Влатко Вѣлковѣѣ |20| и кнезь Павѣль Явланикѣ. Записѣ же сѣкѣ въ
45 лѣта по рѣждѣствѣ Бѣжикѣм(ь) на чѣтѣ пѣ лѣто м(ѣ)с(е)ца дѣкемѣбра
въ ѣ д(ь)нѣ писанъ на Бисѣи ѣ подѣграды.
+ СТЕФАНЪ ТВРТКѢ М(И)Л(О)СТІЮ БОЖІѢМ(Ь) КРА-
Л(Ь) СРБЛІѢМ(Ь) И БОСНѢ И ПОМОРИЮ⁷

⁶ Новаковић испустио: развѣ на мѣсто гдѣ кѣтъ былъ поставленъ ѣ прѣвых(ь) ѡбични трѣгъ.

⁷ Карано-Твртковић, Миклошич, Стојановић: приморію.

*Превод*⁸

Благочастиво је и веома пријатно и достојно похвалити ово достојном вјером, и жељену ријеч упутити теби, првомучениче Христов Стефане, јер ти си се молио за оне који су те ударили, говорећи: „Господе, не узми им за гријех ово, јер не знају шта чине.“ И зато, много-страдални, који си се молио за оне који су те ударили, још више се моли Владици моме Христу Богу за оне који ти се свагда моле и зазивају и исповиједају тебе, који си за Христа Бога пострадао и који сва добра чиниш о Господу моме Богу, и који тебе призивам у помоћ, јер молитвом твојом примих благодат од Господа Бога, и удостојен бијах вијенца и части и скиптра царскога првих мојих родитеља светих, господе српске, краљева и царева, и слиједим њихов живот и вјеру, и правилом (законом) царским све недостатке исправљајући и извршавајући у земљама богодарованог ми краљевства. И тако пребивајући, пронађе краљевство ми у приморју, у жупи драчевичкој мјесто погодно за подизање града и тада призвах у помоћ Господа Бога и светог великог мученика и архиђакона Стефана, као што и више рекох, и у име његово сазидах град на реченом мјесту и дадох му име Свети Стефан. И ту је рекло краљевство ми да се постави сланица (солана) и да буде трг за продају соли, и то сазнадоше у Дубровнику, па зато послаше краљевству ми свога властелина, кнеза Драгоја Гучетића, молећи краљевство ми да ту на том мјесту и под оним градом не постави краљевство ми солану, нити да се со продаје. А Драгоје је говорио краљевству ми да Дубровник има старе законе (уговоре) са свом господом рашком да у приморју нигдје не буде постављен нови трг, осим на мјесту гдје је некад постојао обичан трг и мјеста. А краљевство ми, размотривши старе уговоре које су имали Дубровчани са господом рашком – да се не може нигдје у приморју поставити трг соли, осим на обичним (уобичајеним) мјестима, не хтједе краљевство ми да прекрши старе законе града Дубровника што су их имали са господом рашком, него још више потврдих законе које су одраније имали са првом господом, па пристаде краљевство ми (и посла) по Драгоју у Дубровник, да ни у оном граду, нити под градом, довијека неће бити трга за трговину сољу. И све ово више писано да не прекрши краљевство ми, ни син краљевства

⁸ Превод постоји у још двије публикације. Први превод (без аренге и завршног дијела повеље) налази се у Т. Поповић, *Херцег-Нови, историјске биљешке*, Херцег-Нови 1924, 11–13, а други у Р. Јовићевић, *Повеља краља Твртка I Дубровачкој републици*, Бока 15–16 (Херцег-Нови 1984) 475–476.

ми, нити било ко од сродника краљевства ми да не прекрши док год град Дубровник и властела дубровачка ово не покваре и неком издајом не изгубе они и дјеца њихова и потомци њихови. А овоме (су) свједоци дворски Мирко Радојевић и војвода Влатко Вуковић и кнез Павле Јабланић. Записа се ово у години по рођењу Христовом 1382, мјесеца децембра у 2. дан. Писано на Бисчи, у подграђу.

Дипломатичке особености

Повеља је састављена по веома једноставном формулару који се састоји од аренге, експозиције, диспозиције, датума и потписа. У оквиру диспозиције налази се и петиција. Ово је трећа сачувана босанска повеља која садржи аренгу. Одлука у диспозицији је условљена захтјевом опште природе. Поништавала се у случају невјере. Помињу се само три свједока, без навођења области из којих они потичу. Вјероватно за то није ни било потребе јер се радило о уском кругу људи из најближег Твртковог окружења који су учествовали у преговорима и који су радили на састављању самог текста повеље. Интересантно је да су сви издавачи овог документа, с изузетком С. Новаковића, који је изоставио завршни дио документа, погрешно прочитали посљедњу ријеч из потписа као **ПРИМОРИЈУ**, а требало би **ПОМОРИЈУ**. Повеља нема плику, за разлику од свих дотадашњих босанских повеља које су је имале. Печатна врпца је кроз пергамент провучена кроз пет рупица на веома компликован начин. Печатна грудва је здјелица са пречником 4,7 cm водоравно, 4,4 cm вертикално и са дубином од 1,4 cm. Здјелица је необичајено велика у односу на отисак који је утиснут у њу. Употријебљен је мали печатњак, тзв. *sigillum secretum*. Садржи натпис на ободу између два рељефна круга који, по читању Г. Чремошника, гласи SIGI(LUM) STEPHANI REGIS. По читању Паве Анђелића текст легенде на печату је исписан готичком фрактуром и гласи: + S SECRETVM STEPHANI: REGIS. Употреба готичке фрактуре, те назив печата *secretum* је јединствен случај у сфрагистици с простора некадашње Југославије.⁹ Унутар поља уоквиреног кругом налази се штит са шиљастим врхом, окружен са шест полукругова¹⁰ који садрже љиљане и крстове. Данас се не може распознати шта се налазило на том штиту. Текст концепта је готово у потпуности вјеран главном тексту повеље.

⁹ Р. Анђелић, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 19–20.

¹⁰ П. Анђелић помиње 8 готичких лукова (!).

Постоји двадесетак мање битних словних разлика. Текст преписа у суштини не одудара од текста оригинала, али има одређених разлика у језику. Препис је саставио писар Никша Звијездић а он је исписујући повеље у напријед поменути зборник мијењао њихов оригинални текст по своме локалном дубровачком говору. Знак **ѣ** он готово редовно замјењује са **иѣ** и **и**. Нпр: **лѣта** – **лиѣта**, **вѣроу** – **виѣроу**, **вѣнца** – **виѣнца**, **дѣтца** – **дитца** итд. Ову промјену налазимо и у другим случајевима, као нпр. **прѣвихъ** – **прѣвиѣхъ**. Карактеристично за Никшу је и то да ријеч **гдѣ** не пише **гдиѣ** како бисмо и очекивали слиједећи напријед наведено правило, већ стоји **гдиѣ**. Тако и ријеч **нигдѣ** он пише као **нидгиѣ**. Име дубровачког посланика Гучетића је минимално промијенио у Гочетић.¹¹ Постоји око осамдесет оваквих и сличних језичких одступања у односу на главни текст повеље.

Околности настанка

С обзиром на то да Босна није имала ниједан трг соли под својом контролом, краљ Твртко је покушао оснивањем једног таквог економског средишта у својој земљи да смањи трговачки утицај Дубровчана. Трговачки односи између двају сусједа често су знали бити прекинути услед различитих како дипломатских тако и оружаних сукоба и то више на штету становника Босне којима је била ускраћена набавка соли. Зидање Новог, тј. града Св. Стефана, како је тада званично називан, отпочело је у прољеће 1382. Изгледа да је со продавана док је још зидање града било у току, јер је Твртко њеном продајом могао финансирати бар дио његове изградње. Узнемирено новом конкуренцијом, дубровачко Велико вијеће је 12. априла 1382. одлучило да пошаље Драгоја Гучетића¹² у дипломатску мисију код босанског краља с циљем да га убиједи да одустане од своје идеје о отварању новог солског трга. Предвидјели су да ће за трајање ове мисије бити потребна најмање три мјесеца. У томе су се преварили. Дубровачки посланик је у том својству остао у Босни пуних осам мјесеци.¹³ Читава 1382. годи-

¹¹ За детаљну филолошку анализу Никшиног зборника консултовати М. Решетар, *Никша Звијездић, дубровачки српски канцелар XV вијека*, Глас СКА CLXIX, други разред 87 (Београд 1936) 169–209.

¹² У званичним књигама Општине његово име је гласило: *Clemens Marini de Gose*.

¹³ М. Динић, *Одлуке већа дубровачке републике I*, Београд 1951, 285. И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 249–250.

на између Дубровчана и Босне била је испуњена трзавицама око продаје соли на новом тргу испод Новог у Суторини. Со је била довожена из већег дијела Далмације, чак и из Италије. Дубровчани су је плијенили колико су могли, али је доста соли ипак стизало на нови трг.¹⁴ Преписка између Твртка и дубровачке Општине поводом овог спора није сачувана. Њен садржај може само да се наслути из одлука дубровачких вијећа током овог периода. Током августа и у првој половини септембра Дубровчани су писали Твртку о овој, по њима, незаконитој дјелатности. То се да наслутити из формулације предлога који је усвојен у Вијећу умољених 15. септембра, у коме стоји да треба писати дубровачком посланику у Босни, *ser Clementi Marini de Goce*, који је имао да разговара са Твртком поводом *facto salis, qui conducitur ad castrum d. regis predicti per modum arreatum et qui ei scribetur per nos*.¹⁵ Посланик је требао да отпише шта је краљ поводом тога одлучио. Негдје у то доба, краљ Твртко је одлучио да обиђе јужни дио своје државе, вјероватно и новоподигнути град. Једанаестог октобра расправљано је о посланству које је требало бити упућено краљу Твртку у Бишће, Требиње и Конавле.¹⁶ Краља Твртка је на његовом путовању пратила и његова свита. Дана 28. октобра Дубровчани су упутили двојицу своје властеле кнезу дворском Мирку Радојевићу у Цавтат, ради договора око изгледа будућег документа, а 29. октобра у Вијећу умољених је изгласан предлог да се одреде тројица племића који ће прегледати старе повеље које говоре о продаји соли с циљем састављања концепта нове која ће садржавати забрану продаје на тргу под Новим у Суторини.¹⁷ Будући да је и тај посао обављен, шестог новембра одлучено је да Nicola de Gondola, Johannes de Grede, Martolus de Zrieva саставе писмо Клименту Гучетићу, посланику у Босни, поводом кумерка солског и израђивања нове повеље.¹⁸ Изгледа да је у преговорима, вођеним за вријеме боравка краља Твртка у Конавлима, Требињу и Бишћу током октобра и новембра мјесеца, са послаником Гучетићем коначно финализован и сам текст будуће повеље. Повељу су у Дубровник донијели посланици босанског краља између петог и деветог децембра. Дана деветог децем-

¹⁴ О детаљима око продаје соли у Суторини в. П. Драгичевић, *Трг соли у Суторини у вријеме краља Твртка I*, Гласник Удружења архивских радника Републике Српске 2 (Бања Лука 2010) 161–167.

¹⁵ М. Динић, *Одлуке*, 245.

¹⁶ М. Динић, *Одлуке*, 258.

¹⁷ Исто, 266.

¹⁸ Исто, 269.

бра изабрани су ser Nicola de Gondula, ser Marinus de Bona и ser Petrus de Gondula да саставе одговор босанским посланицима и да га изнесу на усвајање пред Вијеће умољених. Одговор је сутрадан усвојен, а повеља босанског краља је објелодањена и потврђена пред посланицима.¹⁹ Три дана касније, 13. децембра, одлучено је да се босански посланици даривају са 20 лаката fine тканине, четири сребрне чаше и са 50 дуката.²⁰ За све вријеме преговора Дубровчани су предузимали и војне мјере с циљем утврђивања стонских зидина и допремања војног материјала за случај ако овај, дотад дипломатски спор, прерасте и у оружани сукоб. Тврткова одлука да затвори трг соли под Новим може да се посматра и у склопу ширих политичких дешавања. Дријева, становницима Босне најближи трг на коме се продавала со, био је под угарском контролом. Због тога је Твртко настојао да и Нови стекне исти статус. Лајош I, угарски краљ, умро је 11. септембра 1382. Твртко је, искористивши новонасталу ситуацију, пожурио да присвоји трг на Неретви. Он се крајем јесени нашао у његовим рукама тако да је могао удовољити дубровачким захтјевима.²¹ Босански посланици су се у Дубровнику задржали и с циљем да добију за ту годину неисплаћени светодмитарски доходак. Међу њима су се налазили војвода Влатко, кнез Мирко и Владоје, Твртков логотет, који је повељу и саставио. Дубровчани су ово одбили. Само су Владоја даривали са 25 перпера. Трибут је исплаћен тек 23. маја 1383. Подигао га је Твртков посланик Станоје Јелачић.²² Овом повељом коначно је требало да буде окончан спор око продаје соли на незаконитим мјестима. Бар су Дубровчани тако сматрали. Сам Твртко, изгледа, није намјеравао да потпуно забрани продају соли. Она је ту продавана и током наредних година. Гледано са његове стране, није било ни економски оправдано затворити тек основани трг због којег је саграђен и град. Требао је колико-толико да функционише док се не стекну војни и политички услови за потпуно активирање његових економских потенцијала. Можда о томе колико је намјеравао да поштује повељу коју је издао донекле говори и мали печат којом ју је овје-

¹⁹ Исто, 275.

²⁰ Исто, 275–276.

²¹ М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, у: М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 380–381; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987, 54.

²² В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 103–104; М. Динић, *Одлуке*, 277 и 374; М. Динић, *Дубровачки трибути*, у: *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 734.

рио. Вјероватно су и сами Дубровчани у први мах били збуњени оваквим начином овјеравања за њих значајног документа. Међутим, о овом детаљу моћи ће се расправљати тек онда кад наша сфрагистика пружи потпуније податке о стварној валидности документа међународног значаја овјереним оваквим печатима.²³

Важнији термини

Подграђе, 72 (страна), 46 (ред у издању) – насеље испод града, заједно са тврђавом чини урбанистичку цјелину. У дубровачким изворима на латинском језику означава се са *sub*, а на италијанском са *sotto*. Литература: *ЛССВ*, 534–535 (Д. Ковачевић-Којић).

Просопографски подаци

Драгоје Гучетић, 72, 24, 27, 37 – Clemens (Dragoe) Marini de Goče. Видјети ГПБ 2 (2009) 80-81 (А. Фостиков – Н. Исаиловић).

Мирко Радојевић, 72, 43 – видјети ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић); ССА 4 (2005) 183 (С. Рудић).

Влатко Вуковић, 72, 44 – видјети ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић); ГПБ 2 (2009) 107 (П. Драгичевић).

Павле Јабланић, 72, 44 – У науци познатији као Павле Раденовић. Видјети ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић); ССА 5 (2006) 183 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 105 (А. Смиљанић).

Топографски подаци

Жупа Драчевичка, 71, 16 – Жупа чији је центар данашњи Херцег Нови. Тако се звала до XV вијека (лат. *Draceviza*, *Draceuiça*). Први се пут помиње у Летопису попа Дукљанина. По једнима обухватала је, поред територије данашњег Херцег Новог, и територије Савине, Мељина, Зеленике, Кута, Сасовића, Жлијеба, Буновића, Пода, Топле, Игала, Жвиња, Каменога, Мокрина, Требесина, Ратишевине, Сушћепана и Мојдежа. Границе ове жупе су биле „брдо Кобила, па његовом косом, преко брда Студенога, до главице Буковине; одатле, преко ријечице Суторине, на брдо Козјак; даље на планине Доброштицу и Радоштак; па преко стаја убаљскијех и црквице св. Илије на село Буновиће; зати-

²³ G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 64–65.

јем гребеном на село Бакоче; па на Јарче Глава и на врх планине Девесиља, те рбатовом преко Обалице и брда Светог Ивана – Широка Страна – на Зеленику до мора.“ Други су „мишљења да је источна граница ишла са врха Девесиља, затим повише Буновића, Репаја, Бјелских Крушевица, брдом Светог Јеремије и његовом косом до мора.“ Име ове жупе није се одржало код данашњег локалног становништва, али се село Кути до средине XX вијека звало Драчевица. У њеном саставу су три поља: Суторина, Камено и Кутско. Дио жупе Драчевице, западно од Новог, звао се по истоименој рјечици Суторина (Suttorina, Subtorina, Sottorina). Ту су се налазиле и солане које је, такође, подигао Твртко. И данас се дио суторинског поља код Игала назива Солила, по соланама које су се ту некад налазиле.

Литература: К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем вијеку*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 233; К. Јиречек, *Историја Срба* I, 304, 318, 321, 396; II, 17, 31, 141, 149, 155; Т. Поповић, *Херцег-Нови, историјске биљешке*, Херцег-Нови 1924; Ђ. Миловић, *Hercegnovi kao pomorsko trgovački grad (bosanski period njegove istorije)*, *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru* V (1956) 13–23; Г. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград 1959, 58; М. Злоковић, *Словенска жупа Драчевица*, Бока 1 (Херцег Нови 1969) 53–72. Ј. Vukmanović, *Dračevica*, EJ 3 (Zagreb 1968) 66; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево 1978, 49, 120, 123, 134, 248, 345; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001², 46, 146, 265; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, у: *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 382–383; Д. Ковачевић-Којић, *О кнезовима у градским насељима средњовјековне Босне*, у: *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV)*, Београд 2007, 279, 289.

Град Свети Стефан, 72, 21, 25 – данашњи Херцег Нови. Видјети Т. Поповић, *Херцег-Нови, историјске биљешке*, Херцег-Нови 1924; ГПБ 2 (2009) 108–109 (П. Драгичевић).

Бишће, 72, 46 – насеље под градом Благајем, тј. његово подграђе. Налазило се на важној путној комуникацији која је ишла долином Неретве од приморја ка Босни. И данас се равница на ушћу Буне зове Бишће. Ту су се често, у свом дворцу, задржавали босански краљеви, посебно зими због пријатније медитеранске климе. Остаци овог дворца су се очували до данас. Почетком XV вијека ту је успостављена и царина. Након пада Босне под Турке, Благај и Бишће су разрушени, а 10 км одатле почео је да се развија Мостар.

Литература: Ћ. Truhelka, *Naši gradovi, opis najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1904, 63–69; К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници*, 236, 293; К. Јиречек, *Историја Срба I*, 205; В. Ђоровић, *Хисторија Босне*, 118, 223, 246, 314, 349, 372, 385, 420; М. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 14–16; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 45, 116, 135, 171; Д. Ковачевић-Којић, *Фрањевци у градским насељима средњовјековне Босне*, у: *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV)*, 241, 242, 243; Р. Anđelić, *Bišće i Blagaj, političko središte humske zemlje u srednjem vijeku*, Hercegovina 1 (Mostar 1981) 41–70 (= Р. Anđelić, М. Sivrić, Т. Anđelić, *Srednjovjekovne humske župe*, Mostar 1999, 223–254). М. Поповић, *Средњовековне тврђаве у Босни и Херцеговини, прилог проучавању фортификационих структура*, Зборник за историју БиХ 1 (Београд 1995) 33–55; М. Поповић, *Владарски и властеоски двор у средњовековној Босни, прилог проучавања физичких структура*, Зборник за историју БиХ 2 (Београд 1997) 24–25.

Раде Михаљчић

ПИСМО ДУБРОВЧАНА КРАЉУ ОСТОЈИ О ЦАРИНАМА НА ЉУТОЈ И ЛЕДЕНИЦАМА

1399, август 10.

Дубровачка општина обавештава Стефана Остоју, *краља Срба и Босне*, да његови поданици који носе робу у Дубровник плаћају царину на Леденицама и на Љутој. Прву царину узимају људи кнеза Павла, а другу људи војводе Сандаља. Накнадно је уведена царина у Љутој. Двострука царина спречавала је краљеве поданике да послују у Дубровнику.

La Commune de Dubrovnik informe Stefan Ostoja, *roi des Serbes et de Bosnie*, que ses sujets qui transportent des marchandises à Dubrovnik paient des droits de douane à Ledenice et a Ljuta. Le premier de ces droits est perçu par les gens du knez Pavle, et le second par les gens du voïvode Sandalj. Le droit de douane de Ljuta est d'introduction plus récente. Ces doubles droits de douane détournent les sujets du roi de commercer à Dubrovnik.

Опис писма и ранија издања

Није сачуван оригинал писма које је 10. августа 1399. Дубровачка општина послала краљу Стефану Остоји. Копија писма налази се у књизи словенског канцелара Руска Христифоровића. Већ ово сазнање довољно говори о аутентичности документа.

Писмо о царинама објавили су: М. Пуцић, *Споменици српски*, 30–31, бр. 56 и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 429, бр. 433.

*Текст писма**

+ Прѣсвѣтломѹ и прѣвисокомѹ г[оспо]д[и]нѹ Стефанѹ Остои,
по м(и)л(о)ости Б(о)жики |2| краљу Срѣблѣмѹ, Боснѣ и западнем(ѹ)
странамѹ и к томѹ ѡд [ѹ] владѣцаго |3| гр(а)да Дѹбровника, кнеза
и ѡдѹ вѣсе Ѣпкине многѹ смер(е)но поклонѣникѹ.

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

- 5 |4| Г[оспо]д[и]не, краљество ти зна какѡ по твоки слаткои¹ люб-
вѣ наамъ своимъ² |5| срьдчнѣмъ³ пријателѣм(ъ) записаѣ и
ѡстановитиѣ⁴ кси въсе законе |6| и слободѣцине коѣ смо имали с
тѣми прародителѣми краљества ти, |7| г(о)сподомъ срьбском(ъ),
рашком(ъ) и босанскомъ, да насъ по твоки м(и)л(о)сти ѡ тѣхъ |8|
10 законех(ъ) и слободѣцинах(ъ) и краљество ти ѡздрѣжи. Я ми
г[оспо]д[и]не по твоки |9| м(и)л(о)сти и болѣмъ надикмо се ѡд[ъ]
краљества ти. Я сѣди г[оспо]д[и]не Б(о)гъ и твоки |10| м(и)л(о)сти
ѡпоменѣмо крѣ ѡд[ъ] постаниа ѡзимала се к ц(а)рина на ѣдномъ
мѣстѣ |11| на Леденицах(ъ) на людех(ъ) краљества ти кои сѣ шли ѡ
15 Дѡеровникѣ. Я |12| сѣди поставкна⁵ к ц(а)рина на дрѡгом(ъ) мѣстѣ
ѡ Конавлахъ на Лютои, гдѣ ѡд[ъ] |13| постаниа нѣ нигда прѣво
ц(а)рина ѡзимана. Ѣвѣмо на Леденицахъ |14| ѡзимѣ кднѣ ц(а)ринѣ
ц(а)риникъ кнеза Павла, а на Лютои ѡзимѣ дрѡгѣ |15| ц(а)ринѣ лю-
дикъ ѡкѡде Гандалѣ, терѣ стога кс(тѣ) ѡсило людѣмъ
20 краљѣ|16|ства ти двѡк ц(а)рине плакѣтъ, а намъ г[оспо]д[и]не
кс(тѣ) много ненарѣчно крѣ за тѣи |17| ѡзрокъ ѡдѣрактѣю се юдикъ
краљества ти ѡд(ъ) нашега град(а). Зато молимо |18| много
срьдчно и въ всем(ъ) ѡмилинно вѣди ти м(и)л(о)стѣ заповидѣтъ да
се на Лютои |19| тѣи ц(а)рина не ѡзимѣ на людех(ъ) краљества ти
25 и да намъ не ѡдѣрактѣю |20| люди ѡд[ъ] град(а).

Ad X agosto 1399.

Превод

Пресветломе и узвишеноме (прѣвисокомъ) господину Стефану Остоји, по милости Божијој краљу Срба, Босне и западних страна и к тому од владајућих града Дубровника, кнеза и од све Општине много смерни наклон (поклонник).

Господине, краљевство ти зна како си по твојој драгој наклоности (слаткои любвѣ) нама, твојим срдчним пријатељима, записао и устано-

¹ славнои, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 23, бр. 433.

² свѡкмъ, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 23, бр. 433.

³ срьдченѣмъ, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 23, бр. 433.

⁴ ѡстановиѣ, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 23, бр. 433.

⁵ поставкна, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 23, бр. 433.

Писмо Дубровчана краљу Остоји о царинама на Љутој и Леденицама

вио све законе и слободе које смо имали са прародитељима краљевства ти, господом српском, рашком и босанском, да нас по твојој милости у тим законима и слободама краљевство ти подржи. А ми господине по твојој милости и бољему се надамо од краљевства ти.

А сада господине, Богу и твојој милости напомињемо да се од постања узимала царина на једном месту, на Леденицама, од људи краљевства ти, који су ишли у Дубровник. А сада је постављена царина у Конавлима на Љутој, где се од постања царина никад није прво узимала. Овамо на Леденицама једну царину узима цариник кнеза Павла, а на Љутој другу царину узимају људи војводе Сандаља; зато је тешко људима краљевства ти две царине плаћати, а нама господине веома је неприлично, јер је то узрок одвраћања људи краљевства ти од нашега града. Зато веома срдечно и понизно молимо милост да заповеди да се на Љутој царина не узима људима краљевства ти и да нам не одвраћају људе од града.

Десетог августа 1399.

Околности настанка писма

Увођење нове царине на Љутој последица је поделе Конавала између кнеза Павла Раденовића и војводе Влатка Вуковића, који су 1391. године из Конавала потисли Санковиће. Дубровачка општина жалила се 10. августа 1399. краљу Остоји *да се од постања царина узимала на једном месту, на Леденицама*, док другу царину на Љутој у Конавлима држе људи војводе Сандаља. Дан раније, 9. августа 1399, у Дубровнику је одлучено да се краљу Босне упутити жалба због царине *quam facit vojvoda Sandal*. Истовремено је одбијен предлог да се о том пише војводи Хрвоју.⁶ Међутим, због нове царине на Љутој, Општина је 6. августа 1399. писала госпођи Јелени (краљица Јелена Груба).⁷

Просопографски подаци

Кнез Павле Раденовић, 82 (страна), 18 (ред у издању) – феудални моћник који се осамосталио крајем XIV и почетком XV века. Држао је крајеве у источној Босни, Требиње, Врм са Клобуком и пола Конавала. У међусобном обрачуну великаша убијен је 1415. године.

⁶ Државни архив у Дубровнику, *Reformationes* 31, f. 135, 9 VIII 1399. Необјављени исписи С. Ћирковића.

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 256–257, бр. 274.

Литература: Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, ЛМС 211 (1902) 39–63, 212, 34–61; С. Ћирковић, *Павловића земља*, Зборник радова са научног скупа Земља Павловића, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 37–45; *Грађа о прошлости Босне* 1 (2008) 105 (А. Смиљанић).

Војвода Сандаљ Хранић, 82, 19, – син Хране Вуковића и синовац војводе Влатка Вуковића. После смрти Хрвоја Вукчића најмоћнији обласни господар у средњовековној Босни.

Литература: Ј. Radonić, *Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranic Kosača*, Archiv für Slavische Philologie 19 (1897) 380–465; *ССА* 5 (2006) 183 (А. Фостиков); Е. Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranic Kosača*, Sarajevo 2009.

Установе и важнији појмови

Кнез, 82, 18, – видети објашњење уз повељу краља Остоје од 1409, објављену у овом броју годишњака *Грађа о прошлости Босне*.

Закони и слобоштине (**закони и слободџине**), 82, 7, 10 – одредбе о повластицама Дубровчана у средњовековној Босни и Србији. Општина се позива на *законе и слобоштине* српских и босанских владара, на *прародитеље* краља Остоје.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; *Рјечник JAZU*.

Милост, 82, 9, 11, 12, 23 – видети објашњење уз повељу краља Остоје од 1409. објављену у овом броју годишњака *Грађа о прошлости Босне*.

Царина, 82, 13, 15, 17, 24 – Као искључиво владарево право царина се убирала за робу продату на трговима. Поред тржне постојала је и мимоходна царина која се убирала по товару. Царина се плаћала уколико би се роба превозила преко области осамостаљених великаша. Мимоходне царине на Леденицама и Љутој крајем XIV века очигледно су се убирале у корист обласних господара. Дубровачко писмо краљу Стефану Остоји сведочи о владаревој немоћи и дезинтеграцији средњовековне босанске државе.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* I, 294; Д. Ковачевић, *Развој и организација царина у средњовјековној Босни*, Годишњак ДИ БиХ VI (1954) 229–248; Д. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Djela Naučnog društva BiH XX–18, Sarajevo 1961; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба Деспотовине*, ИГ 1–2 (1984) 7–38; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, 221–227.

Писмо Дубровчана краљу Остоји о царинама на Љутој и Леденицама

Цариник, 82, 18, – господар земље поверавао је убирање царине поданицима, али цариник се називао и закупник царине. Царину су под закуп често узимали Дубровчани који су пословали у средњовековној Босни и Србији. Према овом документу на Леденицама царину је узимао *цариник* кнеза Павла, а на Љутој царину су узимали *људи* војводе Сандаља.

Литература: Д. Ковачевић, *Развој и организација царина у средњовековној Босни*; Д. Ковачевић, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба Деспотовине*, 7–38; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 221–227.

Војвода, 82, 19, – видети раније бројеве *ССА* и *Грађе о прошлости Босне*.

Топографски подаци

Леденице, 82, 14, 17 – насеље у близини Дубровника, где су босански краљеви, касније и обласни господари, наплаћивали царину. К. Јиречек пише да се царинарница налазила "код градића који се најпре свакако звао Леденице, а доцније (као и сада) једноставно Царина".

Литература: К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*, Зборник К. Јиречека I, Београд 1959, 288; К. Јиречек, *Историја Срба* I, 294; М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Сарајево 1957, 67–68.

Љута, 82, 16, 18, 24 – насеље у Конавлима које постоји и данас. Током средњег века ово насеље било је економски и управни центар Конавала. Ту се налазио кнежев двор. Спомиње се Доња Љута и Горња Љута. Кнез Павле Раденовић издао је Дубровнику повељу 25. марта 1397. *када смо били у Конавлима, на Љутој*. Остаје отворено питање ко је у ово време држао Љуту, јер су људи војводе Сандаља овде убирали царину 1399. године.

Литература: Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XI до XV века*, Споменик СКА LXVI (1926) 3–121; М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Сарајево 1957, 72; А. Смиљанић, *Повеља кнеза Павла Раденовића Дубровчанима, 1397, март 25, Љута у Конавлима*, *Грађа о прошлости Босне* 1 (2008) 99–110.

Тамара Вуковић

**ПИСМО ДУБРОВАЧКЕ ОПШТИНЕ
КНЕЗУ ПАВЛУ РАДЕНОВИЋУ**

1400, новембар 30.

Кнез Павле Раденовић тужио се дубровачким властима због пребјегавања људи на њихову територију. Дубровчани му одговарају и увјеравају га да не примају бјегунце, те да им је забрањено да се настањују на њиховом земљишту. У случају Дубровника, они подсјећају кнеза да се ради о слободном и отвореном граду. На крају га обавјештавају о сукобу султана Бајазита и Тимерлана. Писмо је посебно интересно јер доноси појединости из живота кнеза Павла.

Le knez Pavle Radenović s'est plaint aux autorités ragusaines en raison de la fuite de gens sur le territoire de Dubrovnik. Lui répondant, les Ragusains lui assurent qu'ils n'accueillent pas les fuyards, et qu'il leur est interdit de s'installer sur leur territoire. S'agissant de Dubrovnik même, ils rappellent au knez qu'il s'agit d'une ville libre et ouverte. Finalement, il l'informe de l'affrontement entre le sultan Bajazet et Tamerlan. Cette lettre est très intéressante, car elle contient aussi quelques détails sur la vie du knez Pavle.

Дубровачка општина упутила је писмо кнезу Павлу поводом притужби да његови људи налазе уточиште на дубровачком тлу. У посљедњој деценији XIV вијека кнез Павле Раденовић је своју територију проширио посједима у Приморју.¹ Његови посједи, у непосредном дубровачком залеђу, довели су га у ближи додир са Дубровачком републиком. Дубровчани су настојали да одрже добросусједске односе са кнезом јер је то ишло у прилог са једне стране њиховој трговини, а са друге стране њиховим територијалним аспирацијама. Даљи међусобни

¹ Његови приморски посједи обухватали су дио Конавала, Врм и Требиње. Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу. Приложак историји Босне крајем XIV и почетком XV века*, ЛМС 211 (1902) 44; М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 188–189; С. Ћирковић, *Павловића земља*, у: *Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине*, Бања Лука – С. Сарајево 2003, 41.

однос кнеза Павла и Дубровника био је оптерећен честим бјежањем кнежевих поданика на дубровачку територију.² Дубровачка општина се обраћа Павлу Раденовићу молбом да не нарушава њихово пријатељство неоправданим оптужбама и захтјевима. Писмо је заведено у посебну канцеларијску књигу, која је постојала у вези са том врстом кореспонденције.

Опис писма и ранија издања

Оригиналан документ није сачуван него препис дубровачког логотета Руска Христифоровића, који је унијет у књигу са копијама писама што их је Општина дубровачка слала владарима и властели у сусједству.³ Писмо је исписано дипломатичком минускулом у 33 реда, са дјелимичним оштећењима у 19, 20. и 21. реду. Ријечи су скраћиване уобичајеним исписивањем надредних слова са титлом и без титла.

Документ је први објавио М. Пуцић, *Споменици српски* I, док. бр. 59, 32–33, без додатног коментара. Скраћенице је разријешао али их није означио у тексту. Његово читање има доста одступања али не утичу на суштину текста. Ново издање приредио је Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, док. бр. 260, 246–247. Велики недостатак овог издања јесте што скраћенице нису разријешене, те су документи груписани по личностима, без хронолошког реда, што отежава њихово коришћење. Такође, документ не прати никакво додатно објашњење.

Издање у овом раду приређено је на основу снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику.⁴

*Текст писма**

+ Почтеномъ а намъ любимомъ приателю кнезъ Павлъ вѣд[ъ]
владѣцаго град[а] Дѣбровника |2| кнеза властель и вѣд[ъ] вѣсе вѣпки-
не срьдчно поздравленик. Листъ г(о)сп(о)ства ти примисмо |3| и ра-
зѣмѣсмо и многѡ захвалюкмо г(о)сп(о)ствѣ ти на красномъ и
5 многѡ почтеномъ ѡписанию. |4| Я кр цо пише твога м(и)л(о)ствѣ да

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

² Ток догађаја није могуће детаљније пратити јер у записницима дубровачких вијећа нема података за период од 1. новембра 1399. до 27. јуна 1402.

³ Lettere e commissioni di Levante I/1, fol. 27.

⁴ Снимак писма уступљен је Редакцији стручног часописа *Грађа о прошлости Босне* љубазношћу колеге Р. Поповића, коме овом приликом захваљујем.

ти пишѸ жѸпаник крѸ примамо г(о)сп(о)ства ти людик на зем-
лах(ь) |5| Ѹ Попово гдѸ ни к г[оспо]д[и]нѸ краль даль, на томѸ тво-
ки м(и)л(о)сти вд[ь]писѸкмо. Б(о)гѸ к вѸ Ѹ нашѸ вѸсть |6| нѸ
wnѸдѸ нѸданѸ члов(Ѹ)кѸ примакнѸ вд[ь]колѸ смо примил(и) wnei
10 землк размѸ wnѸхѸ |7| кок смо wбрѸтли на землах(ь). Да ето смо
послали вѸѸмѸ нашѸмѸ наредѸвеникомѸ на теи |8| землк да ищѸ по
вѸѸхѸ селѸхѸ и по мѸстех(ь) ако се кои члов(Ѹ)кѸ пришьл(а)ць на-
иде да се изь|9|ренне ванѸ, а wни Ѹ кога се наиде да се пед[е]пѸса та-
кози да се нимѸ мнози кажѸ, крѸ смо бил(и) |10| заповѸдѸ поста-
15 вил(и) да к не смѸ нитко примит[и]. Да вѸди т[и] м(и)л(о)сть мно-
го те молимо, не вѸрѸи |11| wnѸмѸ кои твоки м(и)л(о)сти говоре
неприличне рѸчи, кр твоа м(и)л(о)ст море знати да ми |12| твоки
м(и)л(о)сти не висмо рекли развѸ цо но к истинно. Да ако кои вд[ь]
твоихѸ люди прави |13| да мѸ к члов(Ѹ)кѸ примакнѸ, вѸди ти
20 м(и)л(о)сть да догк прѸдѸ нас тер(ь) да ни повѸ Ѹ кога мѸ к |14|
тѸи члов(Ѹ)кѸ, а ми да за този wправимо и пед[е]пѸсамо тогаи Ѹ
кога се нагк како згора пишемо. |15| Я кр за пастира цо твоа
м(и)л(о)сть пише да к привѸгаль⁶ Ѹ нашѸ градѸ с твоимѸ⁷ добит-
ком(ь), |16| и w томѸ г(о)сп(о)ствѸ ти вд[ь]писѸкмо. Колико к
25 племените и възможне г[оспо]де дѸнась Ѹ БоснѸ |17| не мнимо да
болк зна за wвози вд[ь] тебе, крѸ си живель вд[ь] мала дѸтетѸ Ѹ
дворѸ с(ве)топо|18|чивѸшаго г[оспо]д[и]на крала Тврьтка и wnѸ те
имаше и дрѸжаше колико свок дѸте тер(ь) си вѸщѸ |19| вѸсемѸ. Юрь
имамо записе и сл(обо)дѸцине⁸ вд[ь] ц(а)ра Стефана да тко гвде
30 члов(Ѹ)кѸ или властелинѸ |20| или влад(а)льць или ине кок год<...>⁹
члов(Ѹ)кѸ ѸвѸгне Ѹ ДѸбровник(ь), ако би вѸсе благо вд[ь] свѸта |21|
ѸнелѸ собомѸ или ино цо Ѹч(ини)ль¹⁰, да мѸ к вѸра и свобода и да си
море свободно стоати. И теи |22| вѸсе законе и свободцине вѸса по

⁶ примакнѸ, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 32.

⁷ твоимѸ, изостављено у издању М. Пуцића, *Споменици српски* I, 32.

⁸ сл(обо)дѸцине у међувремену оштећено, ранија читања М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33, 59, и Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 246, бр. 260.

⁹ кок год<...> оштећено, М. Пуцића чита *коигодѸрь*.

¹⁰ Ѹч(ини)ль оштећено, ранија читања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 247, 260.

- томе бивѣша господа и съ вѣсѣми вельможами босань|23|сѣѣми
 35 наамъ потвѣрдисте и ѡстановит[и]сте по вашои м(и)л(о)сти. Я сѣди
 наиманъшемъ |24| властелич(и)кю ѡ Боснѣ не бисмо хѣтнѣ жалѣ
 ѡчинит[и] то Б(о)гъ вѣ ни хѣккѣмо, а не тѣкамъ¹¹ |25| тебѣ кога
 имамо възможна и избраннога мегю велицѣми господами велика
 г[оспо]д[и]на, а наамъ |26| много ѡпваннѣга приателѣ. Да ѡнѣдик
 40 мало добитка, да молимо те како г[оспо]д[и]на, а намъ много |27|
 срьдч[ь]на приателѣ, немои ни за зло видѣть и не зазри ни, не мо-
 ремо никако наших(ь) закон(ь) |28| и слободѣцинь прѣтворит[и].
 Юрь ако би се могло съ почтеник(ь) ѡчинит[и], теби би се ѡчинило
 |29| прѣ нер(ь) никомъ¹², али се не море. Ѣ гласѣхъ да ти ѡзна
 45 г(о)сп(о)ство ѡ сѣхъ днѣх(ь) имасмо |30| гласове по морѡ ѡд[ь]
 катрьгъ внетачѣхъ правѣ крь велик(и) г[оспо]д[и]нь тат[а]рьски¹³
 прими |31| великѡ Севастию и плѣни и ѡз(ь)врати¹⁴ се ѡпетѣ. Я Па-
 пазита правѣ ѡ Брѡси |32| и да ѣ распѣстиль воиске, теи гласѣ имас-
 мо¹⁵. Ако твоѣ м(и)л(о)стѣ има кок гласове, |33| а могѡ се ѡписати,
 50 много моли(м)ѡ бѣди т[и] м(и)л(о)стѣ ѡпиш(и) ни.
 a di XXX novembre 1400.

Превод

Нашем поштованом и вољеном пријатељу кнезу Павлу од владају-
 ћих града Дубровника, кнеза, властеле и од све општине срдачан поз-
 драв. Лист господства ти примисмо и разумјесмо и много захваљујемо
 господству ти на дивном и много поштованом писму. А што пише тво-
 ја милост, да ти пишу жупаније да примамо људе, господства ти, у По-
 пово на земље које нам је дао господин краљ, о томе твојој милости
 одговарамо. Бог зна да тамо ниједан човјек није примљен од када смо
 примили оне земље, осим оних које смо нашли на земљама. Па смо
 обавијест послали нашим наредбеницима за те земље да траже по свим

¹¹ тѣкѣмо, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 247.

¹² инѡмѡ, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33.

¹³ тарски, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33; татарски, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 247.

¹⁴ ѡз(ь)врати оштећено, ранија читања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 247.

¹⁵ имамо, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 33.

селима и по мјестима, да ако се који придошлица нађе да се истјера ван, а онај у кога се нађе – да се казни тако да се са њим опомену многи, јер смо заповијест објавили да се не смије нико примити. Буди милостив, много те молимо, не вјеруј онима који твојој милости говоре неприличне ријечи, јер твоја милост мора знати да ми твојој милости не бисмо рекли него оно што је истинито. Ако ко од твојих људи сматра да му је човјек примљен, буди милостив, нека дође пред нас и да нам каже код кога му је тај човјек, а ми да због тога доведемо и казнимо онога у кога се нађе, како смо написали горе. А за пастира за кога твоја милост пише да је побјегао у наш град са твојим добитком, и о томе господству ти отписујемо. Колико је племените и моћне госпде у Босни данас, не мислимо да ико боље зна о овоме од тебе јер си живио од раног дјетињства на двору светопочившег краља Твртка и он те је имао и држао као своје дијете, те си у свему вјешт. А имамо записе и повластице од цара Стефана, да који год човјек или властелин или владалац или који год други човјек побјегне у Дубровник, ако би унио са собом све благо свијета или шта друго учинио, да му је вјера и слобода и да може боравити слободно. И бивша господа са свим велможама босанским потврдили сте и установили нам такве законе и повластице по вашој милости. А сада не бисмо жељели да учинимо нажао најмањем властеличићу у Босни, то Бог зна, а камоли теби кога држимо за моћна и изабранога, међу великом господом великога господина, а нама драгог пријатеља. А тамо је мало добитка, па те молимо као господина а нама много срдечнога пријатеља – немој нам за зло узети и не замјери нам, никако не можемо промијенити наш закон и слободу. Јер ако би се ово из поштовања могло учинити, теби би се учинило прије него икоме, али се не може. О гласовима треба да зна господство ти. Свих ових дана имали смо гласове по мору од млетачких бродова да је татарски велики господин освојио велику Севастију и поплијенио је и вратио се. А за Бајазита сматрају да је у Бруси и да је распустио војске. Такве гласове смо имали, ако твоја милост има које гласове а могу се написати, много те молимо буди милостив, напиши нам.

На дан 30. новембра 1400.

Дипломатичке особености

Препис садржи дипломатичке елементе типичне за писма дубровачке канцеларије. На почетку писма налази се крст, који представља симболичку инвокацију. Инскрипција претходи интитулацији што је

Општина дубровачка практиковала у преписци са особама које је сматрала угледним и утицајним личностима. У инскрипцији, уз титулу и име, Дубровчани му се обраћају као *поштованом и вољеном пријатељу*.¹⁶ Интитулација има нешто измијењен облик, у коме се наводе кнез, властела и општина¹⁷. Протоколарни дио писма завршава се једноставном и кратком салутацијом.

У експозицији се наводи да је дубровачком писму претходило писмо кнеза Павла. Тиме је недвосмислено означен основни мотив настанка документа. У оквиру експозиционог дијела укратко се износе примједбе кнеза Павла.

Диспозиција доноси одговоре који стоје у вези са оним што је речено у експозицији. Не подлијеже формулару него сврси настанка писма. У првом дијелу Дубровчани износе своја факта поводом жалби да прихватају и насељавају Павлове људе на сусједном дубровачком подручју.¹⁸ Они увјеравају кнеза да ће читаву ствар испитати и евентуалне кривце казнити. У другом дијелу диспозиције образлажу свој одговор у случај пастира који се склонио са кнежевим добитком у Дубровник. Овај дио писма посебно је занимљив јер доноси биографске податке о Павлу Раденовићу¹⁹, које су дубровачке власти искористиле у саопштењу о својој одлуци. Они истичу традиционалну слободу и безбједност свог града за све који у њему потраже уточиште и заштиту.²⁰ Обасипају кнеза ласкавим ријечима, што је схватљиво с обзиром

¹⁶ Оваква титулација, према мишљењу М. Благојевића, доказ је да кнез Павле, у то вријеме, још нема све атрибуте самосталног обласног господара. Дубровчани му признају пуну самосталност тек у писму од 22. октобра 1415, када му се обраћају као *славном и велможном господину*. М. Благојевић, *Државност Земље Павловића*, у: Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – С. Сарајево 2003, 124–127.

¹⁷ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 118–119. О проширењу интитулације у Русковим писмима видјети и: ССА 2 (2003) 189 (А. Фостиков).

¹⁸ Мисли се на земље од Курила до Стона, односно Сланско приморје. Без жупске организације, ова област је дијелила судбину, а понекад и име Попова. Даровником од 15. јануара 1399. краљ Остоја је наведено подручје предао у посјед Дубровачкој републици. С. Ћирковић, *Историја Босне*, 186–187.

¹⁹ Овим дубровачким писмом попуњена је изворна празнина о његовом дјетињству и првој младости. Кнезу Павлу је, као припаднику угледне властелске породице, дио младости био везан за краљевски двор. Детаљније о његовом животу: Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, ЛМС 211 и 212 (1902) 39–63 и 34–61.

²⁰ Дубровчани су се често крили иза имена и угледа цара Стефана Душана и њему су приписивали много старије обичаје и установе, којима су хтјели да уреде

на њихов коначан одговор. Крај писма веома је садржајан и доноси вијести о појави татарског освајача Тимура на источним границама османске државе.

Од завршних формула налази се само датум, уз навођење дана, мјесеца и године од рођења Исуса Христа.

Просопографски подаци

Велики господин татарски, 90 (страна), 46 (ред у издању) – очигледно да је ријеч о Тимуру (Тимерлану, Тимур Ленку). Припадао је малом турско-татарском номадском племену Барлас. Године 1370. освојио је Самарканд и прогласио се великим емиром. Кад је учврстио власт у Трансоксијани, преузео је више похода на великом простору између Дњепра, Еуфрата и Ганга. Крајем XIV вијека његову власт у Предњој Азији угрозили су Турци Османлије.

Султан Бајазид I почео је да осваја селџучке кнежевине и проширује своју власт у Малој Азији. Напад Бајазида на једног од татарских вазала имао је за последицу прелазак Тимура преко Еуфрата и поход на Севастију. Одлучујући обрачун Тимура и турског султана десио се код Ангоре 1402. године.

Литература: Г. Шкриванић, *Ангорска битка 1402*, Војноисторијски гласник 15–2 (1964) 58–62; J. Hammer, *Historija Turskog /Osmanskog/ carstva*, Zagreb 1979, 79–92; Р. Г. Клавихо, *Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура (1403–1406)*, Москва 1990; N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles: A traslation and Comentary of the «Demonstrations of Histories» I–III*, Athens 1996, 263–333.

Пајазит, 90, 47 – турски султан Бајазид I (1389–1403). За вријеме његове владавине у два наврата су турски одреди упали у Босну. Посебно је други турски напад, почетком 1398. године, изазвао панику и страх све до Дубровника и Стона.

Литература: J. Hammer, *Historija Turskog /Osmanskog/ carstva*, Zagreb 1979, 77–92; J. Matuz, *Osmansko carstvo*, Zagreb 1992, 32–35; Ђ. Тошић, *Босна и Турци од Косовске до Ангорске битке*, Зборник за историју БиХ 1 (1995) 85–97.

односе са околним владарима и властелом. *Историја српског народа* I, Београд 1982, 546 (С. Ћирковић – Р. Михаљчић).

Установе и важнији термини

Жупанија (жупа), 89, 6 – управно-територијална јединица у средњовјековној босанској држави. Обухватала је и земљиште и све жупско становништво. Одржавање реда и безбједности, убирање дажбина и брига о извршењу других обавеза становника жупе било је у надлежности жупана. У извјесним пословима, значајну улогу имали су и зборови, као својеврсне скупштине становника жупе.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* I, 344–345; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 254–255; *ЛССВ*, 195–197 (Г. Томовић); *ССА* 1(2002) 139 (А. Веселиновић); *ССА* 2 (2003) 155 (М. Шуица); *ССА* 6 (2007) 33 (Н. Порчић); *ССА* 7 (2008) 124 (С. Мишић).

Човјек, људи, 89, 6, 9, 12, 19, 30, 31 – поданици кнеза Павла Раденовића. У овом документу најчешће се мисли на зависно земљорадничко становништво.

Литература: *ЛССВ*, 818–819 (Ђ. Бубало); *ССА* 4 (2005) 112 (Ј. Мргић-Радочић), 206 (А. Фостиков); *ССА* 5 (2006) 156 (Р. Поповић); *ГПБ* 2 (2009) 121 (Р. Поповић).

Лист, 88, 3 – један од уобичајених назива за дипломатички документ, у овом случају за писмо.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 161 (1934) 12–15; *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков); *ССА* 4 (2005) 118 (Ј. Мргић-Радочић); *ГПБ* 1 (2008) 117 (П. Драгичевић); *ГПБ* 2 (2009) 42 (А. Смиљанић), 120 (Р. Поповић), 126 (Р. Михаљчић).

Милост, 88, 5; 89, 8, 15, 16, 17, 18, 20, 23; 90, 35, 49, 50 – термин са више значења. У повељама српских и босанских владара означава правну радњу посебног садржаја. Међутим, у овом писму Дубровчани га употребљавају у титулатури као *твоја милост*. Тако су се често обраћали, из поштовања, српским и босанским владарима и обласним господарима.

Литература: *Рјечник ЈАЗУ* VI, Загреб 1904–1910, 686–690; *ЛССВ*, 407 (М. Благојевић); М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001², 59–97; *ССА* 1 (2002) 86–87 (Ј. Мргић-Радочић); *ССА* 2 (2003) 27–28 (Н. Порчић); *ССА* 3 (2004) 147 (С. Рудић); *ССА* 4 (2005) 146 (С. Мишић); *ССА* 5 (2006) 153 (Р. Поповић); *ССА* 7 (2008) 172 (Р. Михаљчић); *ГПБ* 1 (2008) 16–17 (Ј. Мргић); *ГПБ* 2 (2009) 50 (А. Смиљанић).

Добитак, 89, 24; 90, 40 – најчешће се мисли на имовину уопште. Понекад се у средњовјековној грађи овим изразом означава и стока.

Литература: *ЛССВ*, 160–161 (Ђ. Тошић); *ССА* 5 (2006) 95–96 (Н. Порчић).

Вјера, 89, 32 – односи се на вјеру господску коју је владар давао својој властели и градовима, а подразумијевала је јемство личне и имовинске безбједности.

Литература: С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, *Зборник ФФ у Београду VI–2* (1962) 95–112; *ЛССВ*, 75–77 (Р. Поповић, С. Ћирковић); *ГПБ* 1 (2008) 17 (Ј. Мргић), 51 (Д. Јечменица), 81 (А. Смиљанић).

Господин, 89, 25; 90, 34, 38, 39, 40, 45, 46 – Дубровчани су овај термин користили на неколико различитих начина, као што је случај и у овом документу. Придодавали су га, као атрибут, уз краљевску титулу, затим су га употребљавали као синоним за босанске владаре и најпослије да означе најутицајнију властелу *русага босанског*.

Литература: С. Ћирковић, *Русашка господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17; Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 104–113; *ССА* 5 (2006) 153 (Р. Поповић); *ССА* 6 (2007) 165 (Р. Михаљчић, И. Шпадијер); *ГПБ* 1 (2008) 17 (Ј. Мргић), 48 (Д. Јечменица), 154 (А. Фостиков).

Велможе, 89, 30; 90, 34 – назив за припаднике крупног племства.

Литература: С. Ћирковић, *Русашка господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17; *ЛССВ*, 75 (Н. Лемајић).

Властеличић, 90, 36 – назив за припадника нижег слоја властеоског staleжа.

Литература: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 86–101; *ЛССВ*, 91–92 (Р. Михаљчић); *ССА* 5 (2006) 146 (Р. Михаљчић); *ГПБ* 1 (2008) 72 (Д. Јечменица).

Топографски подаци

Попово, 89, 7 – област и жупа у дубровачком залеђу. За разлику од Приморја, одржало се као територијално–административна цјелина током читавог средњег вијека.

Литература: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996 (према регистру).

Севастија (Себастеа, Сивас), 90, 47 – град и област у сјевероисточном дијелу Мале Азије. Бајазид I освојио ју је 1392. године. Након

Тамара Вуковић

опсаде која је трајала 10–26. августа 1400, Тимур је заузео и уништио град.

Литература: Р. Г. Клавихо, *Дневник путешествия в Самарканд ко двору Тимура (1403–1406)*, 65–68; N. Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles: A traslation and Comentary of the «Demonstrations of Histories»* I–III, 241, 307–311.

Бруса (Бурса), 90, 48 – град и област у сјеверозападном дијелу Мале Азије. Пријестоница првих османских владара. Бруса је била и важан привредни центар у Турском царству.

Литература: J. Esposito, *The Oxford History of Islam*, Oxford 1999, 380, 389–390; X. Иналцик, *Османско царство*, Београд 2003, 189–194.

Павле Драгичевић

ЧЕТИРИ ПИСМА О РАТНИЦИМА ЗАРОБЉЕНИМ У КОСОВСКОЈ БИЦИ

Дубровник 1403, март 16 (I и II), март 17 (III), април 17 (IV).

У три писма Дубровчани отписују кнезу Мирку Радојевићу, затим Златоносовићима, кнезу Вукашину и војводи Вукмиру и великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу, обећавајући им да ће учинити све што је у њиховој моћи поводом њихове молбе да им се помогне у потрази за њиховим најближима који су нестали у бици на Косову, а за које се – након турског пораза код Анго-ре када су многи, раније заробљени, хришћани, ослободивши се турског заробљеништва, почели бјежати из Турске широм Европе – пронио глас да су живи. У четвртом писму Дубровчани моле Франческа II Гатилузија, господара острва Лезбос (стари назив Митилена), да обавијести њиховог изасланика ако сазна да на његовом острву има властеле из Босне и Србије која је побјегла од Турака.

Dans les trois premières lettres les Ragusains répondent respectivement au knez Mirko Radojević, aux Zlatonosović, au knez Vukašin et au voïvode Vukmir et au grand voïvode Hrvoje Vukšić Hrvatinić, en leur promettant de faire tout ce qui est en leur pouvoir à la suite des sollicitation de ces derniers demandant le concours de Dubrovnik dans leur recherche pour retrouver des proches disparus lors de la bataille de Kosovo, et au sujet desquels des bruits ont couru – après la défaite des Turcs à Ankara, ayant permis à de nombreux chrétiens, préalablement faits prisonniers, de fuir la captivité turque pour regagner l'Europe – qu'ils seraient en vie. Dans la quatrième lettre les Ragusains prient Francesco II Gattilusio, seigneur de l'île de Lesbos (ancien nom de Mytilène) d'informer leur émissaire s'il venait à apprendre la présence sur son île de nobles, originaires de Bosnie et de Serbie, qui se seraient enfuis de chez les Turcs.

Ранија издања

Преписи писама се налазе у Русковој књизи која се чува у Државном архиву у Дубровнику.¹ У књизи се налазе преписи и концепти писама које је састављао дубровачки логотет Руско Христофоровић, а

¹ DAD, Lettere e commissioni di Levante 1, fol. 38', 39, 39' и 40.

која је Општина слала српским владарима и властели у периоду од 1395. до 1423. године.² Писма су двапут објављена. Прво писмо (за кнеза Мирка): М. Пуцић, *Споменици срѣбски* I, 46, бр. 82; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 481, бр. 499. Друго писмо (за Вукашина и Вукмира Златоносовиће): М. Пуцић, *Споменици срѣбски* I, 46–47, бр. 83; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 482, бр. 500. Треће писмо (за Хрвоја Вукчића): М. Пуцић, *Споменици српски* I, 47–48, бр. 84; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 454, бр. 466; Четврто писмо (за Франческа II Гатилузија): М. Пуцић, *Споменици српски* I, 48, бр. 85; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 484–485, бр. 504. Ово издање приређујемо на основу снимака из Државног архива у Дубровнику.

(I)

Писмо кнезу Мирку Радојевићу

Текст^{*}

+ Вѣ всемѣ многѡ почтеномѡ намѣ пригатељу кнезѡ Миркѡ ѡд
владѣцаго града |2| Дѡбровника, кнеза, властель и ѡд вѣсе Ѣпкине
многѡлюбимо поздравленик. |3| Листѣ почтене твоѣ любве
примисмо и разѡмѣсмо и то Б(о)гѣ кданѣ зна |4| крѣ бисмо волѣли
5 да би³ наамѣ ѡ нѣкокмѣ вашемѣ добрѡ и вес(е)лиу писалѣ нерѣ |5| ѡ
тоизи печали за твога сина а нашега пригатеља крѣ си ти по твоки
|6| любвѣ билѣ и кси наамѣ добри пригатељ и почтени и ѡд векк
нерѣ пишешѣ |7| а тои смо по твоих(ѣ) добрѣх(ѣ) дѣлех(ѣ) видѣли.
Тоба цекѣ за нашега сина и за ине бошѣ|8|нигане хѡккѣмо печалит(и)
10 срѣдно крѣ ѡ сѣхѣ днех(ѣ) чекамо ц(а)ра ц(а)роградѣскога |9| изѣ
Бнет(а)кѣ да мине ѡ Ц(а)риградѣ з гѡлиамаи и хѡккѣ се свратит[и] к
наамѣ и тѡзи |10| хѡккѣмо настоѣтъ и радити при г(о)спод(и)нѡ
ц(а)рѡ и молит[и] га колико вѡдемо моки |11| да комѣ вѡде ѡ
Ц(а)риградѣ нкѡва м(и)л(о)стѣ да чини поискатѣ за теи властеле

² О Руску и његовој књизи детаљније С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* XIV, Глас СКА CVI (1923) 59–60; С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку* I, Извори и историографија, Београд 1937, 335–336; ССА 2 (2003) 188 (А. Фостиков).

^{*} Редакција издања и превода сва четири писма: Т. Суботин-Голубовић.

³ Стојановић: **си**

- 15 |12| и ѡдѡише хѡккѡ послати ш нимѡ нашега члов(ѣ)ка кои кѣ
вѣзда при ц(а)рѣ стоѡть |13| да мѣ ѡспоменѣ за ѡвози крѣ Б(о)гѣ
вѣ, ради смо и хѡтѡи вашои ѡбѣѣ ѡгѡдит[и] |14| и поискати за
них(ѣ) векѣ нер(ѣ) да би нааши. Я Б(о)гѣ зна многѡ ти се
ѡбес(ѣ)лисмо кѣде |15| чѣсмо да ви к реч(ѣ)нно да сѣ видени живи и
20 ѡ них(ѣ) животѣ Б(о)га многѡ бѡгѡдарисмо. |16| И цѡ бѣдемо за
този чѣти хѡккѡ вашои ѡбѣѣ ѡписати.
ѢѢ⁴ днь м(ѣ)с(ѣ)ца марта ѣ Дѣбровникѣ м° сссс° iii.

Превод

+ У свему веома нам поштованом пријатељу кнезу Мирку, од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и од све Општине, веома срдачан поздрав. Примисмо лист твоје поштоване љубави (поштованог пријатељства) и разумјесмо, а сам Бог зна, да бисмо вољели кад би нам писали о неком свом добру и весељу, а не о тој тузи због твога сина а нашег пријатеља, јер си ти по својој љубави био, и јеси, наш добар и поштовани пријатељ одраније, а то смо видјели на основу твојих добрих дјела. Стога искрено тугујемо збох вашег сина и због других племенитих Бошњана, а ових дана чекамо да цар цариградски мине на галијама из Млетака за Цариград, па ће се зауставити код нас, па ћемо ту настојати и радити код господина цара, и молићемо га колико будемо могли да, кад буде његова милост у Цариграду, заповједи да се потраже они властелини и, штавише, послаћемо с њим нашега човјека који ће вазда бити уз цара, да га подсјети на ово, јер Бог зна да смо ради и вољни да угодимо вашој љубави, и да их тражимо као да су наши. А Бог зна да смо се много обрадовали када вам је речено да су виђени живи, и Богу се много захвалисмо, и јавићемо вашој милости све што будемо чули о њима.

У Дубровнику, 16. дан мјесеца марта, 1403.

(II)

Писмо Златоносовићима, кнезу Вукашину и војводи Вукмиру

Текст

+ Вѣ всем(ѣ) многѡ почтенномѣ кнезѣ Вѣлкашинѣ и воѡводи
Вѣкѣмирѣ ѡд владѣцагѡ |2| град(а) Дѣбровника, кнеза, властель и

⁴ Пуцић: ѢѢ

5 ѡд вѣсе ѿпкине многѡлюбимо поздрављеник. Почѣ|3|тено писанѣ
 ваше любве примисмо и ѿо намѣ мѡдро и почтено вашѣ слѡга
 10 Драгик(ѣ) |4| говори ѡ всем(ѣ) разѡмѣсмо. Я крѣ ѿо пишет[е] наши
 почтени приателик, да тѣѡ годѣ ѡд |5| нашѣхѣ к(ѣ) вамѣ приклони
 се, да их(ѣ) съблюдете и ѡбарѡкте. Наши почтени приательк, |6|
 чѡли смо ѡд наших(ѣ) поклисаревѣ и ѡд трѣгѡв(ѣ)цѣ и ѡд вѣсакога
 15 кои се к тѡи намѣрили великѡ |7| вашѡ добротѡ и любавѣ кою пока-
 зѡкте. Б(о)гѣ ви к плати а и ми ѿо моремо за васѣ |8| и за вашѣхѣ.
 Б(о)гѣ вѣ ѡ ничемѣ се не ѿедимо како за наше срдѣчне приателк. Я
 крѣ ѿо ни |9| ваша любавѣ пише да ви к допала неволѡ крѣ сѡ вамѣ
 погибла⁵ ѣ вратѡчеда на Косовѡ |10| полю а чѡкте ихѣ живе ѡ
 20 Ц(а)ригради молеки наасѣ да за тои настоимо и разѡвѣмо. |11| На
 том(ѣ) вашои любвѣ ѡдписѡкмо, Б(о)гѣ вѣ ѡд ваше скрѣби и нево-
 лк наамѣ к жалѣ и не|12|драгѡ, да кѣде чѡкмо да сѡ живи хѡалимо
 Б(о)га на них(ѣ) животѡ и ксмо многѡ |13| весели, за този хѡккмо
 многѡ срдѣчно настоѡтѣ како за наше срдѣчне приателк. |14| Юрѣ
 ѡ сѣхѣ днех(ѣ) чекамо ц(а)ра ц(а)роградѣскога изѣ Бнет(а)кѣ да мине
 25 ѡ Ц(а)риградѣ з гѡлиамаи |15| и хѡккѣ се свратит[и] к наамѣ и тѡзи
 хѡккмо настоѡтѣ и радити при г(оспо)д(и)нѡ ц(а)рѡ и молити га |16|
 колико бѡдемо моки да комѣ бѡде ѡ Ц(а)риградѣ нѣгова м(и)л(о)стѣ
 да чини поискатѣ за теи |17| властел(е) и ѡдѡише хѡккмо ш нимѣ
 послати нашега члов(ѣ)ка кои кѣ вѣзда при ц(а)рѡ стоѡтѣ |18| да мѡ
 30 ѡспоменѡк за ѡвози, крѣ Б(о)гѣ вѣ ради смо и хѡтѡни вашои любвѣ
 ѡгодити и по|19|искати за них(ѣ) векк нер(ѣ) да би нааши. И ѿо
 бѡдемо чѡти за тѡзи хѡккмо вашои любвѣ |20| ѡписатѣ.
 Ѣт⁶ днѣ м(ѣ)с(е)ца марта ѡ Дѡбровникѡ т^о сссс^о iii.

Превод⁷

+ У свему многопоштованом кнезу Вукашину и војводи Вукмиру од
 владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и од све Општине, веома
 срдачан поздрав. Примисмо поштовано писмо вашег пријатељства, и

⁵ Стојановић: погинѡла

⁶ Пуцић: Ѣт

⁷ Превод постоји и у С. Ћирковић, *Историјски извори о косовском боју*, у: Бит-
 ка на Косову 1389. године, Београд 1989, 174.

што нам мудро и с поштовањем ваш слуга Драгић говори – све разумјесмо. А пишете, драги наши пријатељи, да ћете сваког од наших, ко се код вас буде склонио, чувати и пазити. Драги наши пријатељи, чули смо од наших поклисара и од трговаца и од свакога, ко се ту нашао, за вашу велику доброту и љубав коју показујете. Бог ће вам платити, а и ми за вас и за ваше, Бог зна да се ни у чему не штедимо као за наше драге пријатеље. А пише нам ваша љубав да вас је стигла несрећа јер су вам два братучеда погинула на Косову пољу, а ви чујете да су живи у Цариграду, па нас молите да се потрудимо око тога и да сазнамо. И зато одговарамо вашој љубави, Бог зна да је и нама жао због ваше туге и невоље и не радујемо се. А када чујемо да су живи – захваљујемо Богу на њиховом животу и много се веселимо, па ћемо се зато искрено трудити као за наше драге пријатеље. Јер, ових дана чекамо да цар цариградски са галијама мине из Млетака у Цариград, па ће се зауставити код нас, и ту ћемо се постарати и радићемо код господина цара и молићемо га, колико будемо могли, да, када његова милост буде у Цариграду, заповједи да се та властела потражи и, штавише, послаћемо с њим нашега човјека, који ће вазда бити уз цара да га подсјети на ово, јер Бог зна да смо ради и вољни да угодимо вашој милости и да их потражимо као да су наши. А што будемо сазнали о њима, написаћемо вашој љубави.

У Дубровнику, 16. март 1403.

(III)

Писмо великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу

Текст

+ Главном⁸ и велможном⁸ великом⁸ војводи Хрвоју⁸ у
влад⁸цаг⁸ град(а) Д⁸бровника, |2| кнеза, властель и у⁸д в⁸се Ѓ⁸пки-
не мног⁸любимо поздрав⁸ник. Пис(а)ник г(о)сп(о)с(т)ва ти |3|
примисмо по Драгику сл⁸зи кнеза В⁸љкашина и војводе В⁸љк⁸мира
5 кога тво⁸а |4| м(и)л(о)с⁸ть к на⁸амъ досла и що на⁸мъ м⁸дро и почтено
гов(о)ри у⁸д стране г(о)сп(о)с(т)ва ти раз⁸м⁸ѣс⁸мо. |5| Я⁸ к⁸рь що ни
пише тво⁸а м(и)л(о)с⁸ть за тво⁸к нети да их(ь) ч⁸к⁸те живе како пиш⁸
8 малом(ь) |6| лист⁸ кои б⁸ѣше ѝн⁸т(а)рь ваш⁸ега листа и да с⁸ 8
Ц(а)риград⁸, молеки на⁸асъ да за тои |7| на⁸стоим⁸о и пош⁸ак⁸мо до
10 Ц(а)риград(а). Б(о)гъ в⁸ѣ ч⁸в⁸ьши да с⁸ живи мног(о) бисмо вес(е)ли

и бл[а]го[8]дарисмо Б(о)га, а съди за твою любавь ѡвакои
ѡдлѡчисмо. Ёто ѡ сѣхъ днѣхъ(ь) чекамо |9| ц(а)ра ц(а)роградскога
да мине изъ Бнет(а)къ з гѡлиамаи ѡ Ц(а)риградъ и хѡккѣ се
свратит[и] к наамъ |10| и тѡзи при г(о)сп(о)д(и)нѡ ц(а)рѡ хѡккѣмо
15 настојать колико бѡдемо моки и молит[и] га да комы бѡде |11| ѡ
Ц(а)риградъ нѣгѡва м(и)л(о)сть да чини поискати за твоѣ нетѣ и за
ѡне дрѡге власте |12| личикѣ босанскѣ. И ѡдѡвише, послати кѣмо
нашега чловѣ(ѣ)ка кои кѣ вѡзда тамо |13| при ц(а)рѡ бити да мѡ
ѡспоменѡк за този, крѣ Б(о)гъ да зна г(о)сп(о)ствѡ ти ради смо |14|
20 ѡ всемы ѡгодит[и], а и нѣхъ(ь) цѣкѣ крѣ сѡ наши срдчни пригѣтелики
хѡккѣмо за тои |15| настојать и поискать срдчно векѣ неръ(ь) да би
наши бил(и) и ѡѡ бѡдемо чѡти за тои, |16| хѡккѣмо г(о)сп(о)ствѡ ти
да ти ѡзнать.

ѡ Дѡбровникѡ мѣ(ѣ)с(ѣ)ца марта ѡї днѣ.

Превод

+ Славноме и велможноме великом војводи Хрвоју од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и све Општине веома срдчан поздрав. Примисмо писмо господства ти по Драгићу, служи кнеза Вукашина и војводе Вукмира, кога посла к нама твоја милост, и разумјесмо шта нам говори од стране твога господства. А пише нам твоја милост за твоје нећаке – да сте чули да су живи, како пише у малом листу који бијаше унутар нашега листа, и да су у Цариграду, молећи нас да се о томе распитамо и пошаљемо у Цариград. Бог зна да смо, пошто смо чули да су живи, били веома весели и захвалисмо Богу. А сада, за твоју љубав, овако одлучисмо. Ево, ових дана чекамо цара цариградског да мине с галијама из Млетака у Цариград, па ће доћи и код нас, па ћему ту код господина цара настојати, колико будемо могли, и молићемо га да његова милост, када буде у Цариграду, заповједи да се потраже они твоји нећаци и друга властела босанска. Штавише, послаћемо нашег човјека који ће вазда бити тамо уз цара да га подсјети, зато што Бог зна да смо ради у свему угодити господству ти, а и због њих јер су наши драги пријатељи, па ћемо се стога трудити и радо тражити, да би и даље били наши (пријатељи), и што будемо чули о њима јавићемо господству ти.

У Дубровнику, мјесеца марта у 17. дан.

(IV)

Писмо Франческу II Гатилузију

Текст

- + ВѢ ВСЕМ(Ь) МНОГѢ ПОЧТЕНОМЪ А НААМЪ СРЪДЧНОМЪ ПРИЈАТЕЛЮ
Г(ОСПО)Д(И)НЪ МЕТЕЛИНСКОМЪ |2| ѡД ВЛАДЪЩАГѢ ГРАД(А) ДЪБРОВНИКА,
КНЕЗА, ВЛАСТЕЛѢ И ѡД ВЪСЕ ЪПКИНЕ МНОГѢЛЮБИМО |3| ПОЗДРАВЉНИКЪ.
ВѢ ВСЕМ(Ь) ПОЧТЕНА ТВОЈА ЛЮБАВЪ ДА ЗНА, ПИСАЛИ СЪ И ПОСЛАЛИ К НАМЪ
5 |4| Г(ОСПО)ДА БОСАНСКА И Г(ОСПО)ДА СРЪБЪСКА НАШИ ПОЧТЕНИ СЪСЪДЪКЪ И
ПРИЈАТЕЛИКЪ А ГОВОРѢ КРЪ СЪ |5| ЪТЕКЛИ ИЗ ТЪРАКЪ НИХ(Ь) ВЛАСТЕ-
ЛИЧ(И)КЪ КОИ СЪ БИЛИ ЪХВАКЪНИ ѡД ТЪРЪК(Ь) И ДА СЪ ДОШЛИ |6| Ъ ВАШЕ
ВЛАДАНЪКЪ МОЛЕКИ НАСЪ ДА ПОШЉЕМО ДА ЗА ТОЗИ РАЗЪВѢМО. И ЕТО
ПОСИЛАМО |7| НАШЕГА ЧЛОВ(Ь)КА ФРАНКА ВИЦИЈАНОВИКА ЗА ТОЗИ И МНО-
10 ГѢ МОЛИМО Г(ОС)П(О)СТВО ТИ |8| АКО СТЕ ШТО РАЗЪВѢДИЛИ ѡ КОМЪ ГѢДѢ
ВЛАСТЕЛИНЪ ИЛИ СРЪБЪСКОМ(Ь) ИЛИ БОСАНСКОМЪ |9| ВЪДИ Т[И]
М(И)Л(О)СТЪ ЪВѢЖДЪВАТИ РЕЧ(Е)НОГА НАШЕГА ЧЛОВ(Ь)КА ТКО СЪ НА ИМЕ
И Ъ КОМЪ МѢСТЪ |10| ДА НАШЪ ЧЛОВ(Ь)КЪ ПОГЪ ДО НИХ(Ь) КРЪ ШТО БИСМО
МОГЛИ ЗА НИХ(Ь) ѡСЛОБОГЪНИКЪ И ИЗЪ |11| ВЕД(Е)НИКЪ РАДИ БИСМО.
15 Ъ ДЪБРОВНИКЪ М(Ь)С(Е)ЦА АПРИЛА 3̄ 1̄ Д(Ь)НЪ.

Превод

+ У свему многопоштованом и драгом нам пријатељу, господару митиленском, од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и цијеле Општине, веома срдчан поздрав. Нека зна твоја, у свему поштована љубав, да су нам писала и послала господа босанска и господа српска, наши поштовани сусједи и пријатељи, и кажу да су од Турака побјегла два њихова властеличића које су Турци ухватили, па су дошли код нас да се о томе распитамо. И ево, тим поводом шаљемо нашег човјека Франка Вицијановића и много молимо господство ти: ако сте што сазнали о било ком вастелину, било српском било босанском, будите љубазни да обавијестите нашег поменутог човјека како се зову и гдје се налазе, па да наш човјек пође к њима. Ради бисмо били да учинимо шта можемо за њихово ослобођење и довођење.

У Дубровнику, мјесеца априла у 17. дан.

Дипломатичке особености

Текст писама има сличну садржину, посебно прва три код којих је завршни дио готово идентичан, што је и разумљиво, јер су настала поводом истог посла. Једино по чему се ова писма међусобно битно разликују јесте начин ословљавања личности у инскрипцији, што је у тијесној вези са друштвеним угледом и значајем особе којој је писмо упућено. Овдје је та градација јасно уочљива. Најутицајнија личност из ових писама је Хрвоје, који је ословљен као *славни и велможни велики војвода*. Франческо Гатилузи је *многопоштовани и наши драги пријатељ*, кнез Мирко Радојевић је *многопоштовани пријатељ*, а кнез Вукашин и војвода Вукмир ословљени су само изразом *многопоштовани*. Сва писма имају назначен дан, мјесец и мјесто издавања на српском језику, а прва два писма још и годину написану латиничким словима. Интересантна је чињеница да Дубровчани Франческу Гатилузију шаљу писмо писано српским језиком, а не, како би се очекивало, на италијанском. У изворима није забиљежено постојање канцеларије за српску кореспонденцију у овом дијелу Европе. Оне су постојале у Албанији, Турској, Угарској и Румунији. Могуће је да је она постојала и да је уведена најраније с јесени 1402. године, након што је деспот Стефан заручио Јелену, ћерку Франческа II Гатилузија. Тада је, по свој прилици, на острво Лезбос послан посебан писар који се старао о кореспонденцији између куће Гатилузи и српског двора.⁸ Врло је вјероватно да је тај писар родом из нашег дијела јадранског приморја, а могуће је да је и Дубровчанин, пошто је морао да влада како српским, тако и италијанским језиком.⁹ Прилике на Лезбосу (Митилени) Дубровчанима нису биле непознате. У изворима је забиљежено да је ту средином деведесетих година XIV вијека неким послом боравио и ранији Твртков протовестијар Трипе Бућа.¹⁰ Могуће је да ово није једино писмо упућено из Дубровника на Лезбос које су Дубровчани писали српским језиком. Изгледа да су били упознати с тим да на Лезбосу постоји посебан писар за кореспонденцију на српском језику. У противном вјероватно би писмо писали италијанским језиком, тим прије јер је и сам Руско Хри-

⁸ Упореди С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XIV Дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет*, Глас СКА CVI, други разред 61 (1923) 95–96.

⁹ Детаљније П. Драгичевић, *Српска канцеларија на острву Лезбосу*, Прилози КЛИФ 75 (2009) 13–20.

¹⁰ Ђ. Тошић, *По други пут о Твртковом протовестијару Трипи Бући*, ИЧ 55 (2007) 94–95.

стофоровић био Италијан. Острво Лезбос је, иначе, било важна успутна станица ка Цариграду и даље ка Азији и често су га посјећивали трговци из разних дијелова Европе. Вјероватно су ту чињеницу имали на уму и многобројни бјегунци из турског ропства, рачунајући да ће се лакше вратити својим домовима преко разних помораца и трговаца који су често посјећивали ово острво.

Историјски оквир

О учешћу босанског војног одреда у бици на Косову пољу у новије вријеме доста је писано, али због оскудице поузданих историјских извора никада није поуздано утврђено његово бројно стање, као ни то ко се од виђеније босанске властеле налазио у његовом саставу. Процјене неких ондашњих хроничара о величини овог одреда крећу се и до 20.000 људи, што је, без икакве сумње, претјеривање. У то вријеме краљ Твртко је опседао далматинске градове, па је лако претпоставити да на Косово није отишла главнина босанске војске, као ни већина угледније властеле. У новијој историографији увријежило се мишљење да је овим одредом заповиједао војвода Влатко Вуковић, мада се сви извори у томе не слажу.¹¹ Оно што се зна поуздано јесте то да су се у том одреду налазили син дворског Мирка Радојевића, два брата Златаносовића, Влађ и Стипан (*Vlighi* и *Stipam Slatonosevich*), непознати рођаци Хрвоја Вукчића Хрватинића, као и Боровина Вукашинић (*Borovina Vulcasinich*), Михоч Милошевић (*Michaze Millosevich*) и неки Вук (*Volcho*).¹² Њихова тијела нису пронађена на бојишту, па се сумњало да су преживјели саму битку и да су одведени у турско заробљеништво. Потрага за заробљеницима вјероватно је отпочела у данима непосредно након битке, али први документ којим располажемо у вези с овим догађајем датиран је са 15. фебруаром 1390. Тада је Твртков протовестијар Трипе Бућа, боравећи у Дубровнику, склопио уговор са неким Тадејом Јакобом, трговцем из Фиренце, давши му 1000 дуката, с ци-

¹¹ Један извор помиње да је босанским одредом заповиједао извјесни Влатко Влађевић. Љ. Ковачевић, *Вук Бранковић*, ГНЧ 10 (Београд 1888) 260–263. Детаљније информације о овом извору и о Влатку Влађевићу је саопштио М. Динић, *Дукин преводилац о боју на Косову*, ЗРВИ 8–2 (1964) 53–67. О саставу Лазаревог табора подробније S. Ćirković, *O sastavu i snazi Lazarevog tabora na Kosovu*, *Vojnoistorijski glasnik* XL-2 (1989) 151–166; Б. Храбак, *Одреди савезника кнеза Лазара у бици на Косову 1389. године*, Ужички зборник 18 (1989) 39–49.

¹² М. Пуцић, *Споменици српски* I, 46–48; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siecle* II, Paris 1899, 89.

љем да током марта мјесеца исте године оде у Турску и распита се о несталој властели. Уколико ништа не би сазнао, или уколико не би отпутовао у Турску, уговор га је обавезивао да новац врати. Новац је враћен, а из ког разлога није нам познато.¹³ Након тога о оваквим активностима нема више никаквих вијести. Прави преокрет настаје у лјето 1402. послјије битке код Ангоре. Након што јој је нанио страховит пораз, Тамерлан је Турску потпуно опустошио и опљачкао. Искористивши настали метеж, многим од хришћана који су били у турском заробљеништву, пружила се прилика да побјегну из Турске и докопају се својих земаља. Осим Срба заробљених у Косовској бици, у турском заробљеништву налазило се и доста хришћана из западне Европе који су били поражени у бици код Никопоља 1396. године. Сама битка код Ангоре десила се 28. јула, а вијест о њеном исходу брзо се проширила Европом. Свеопшти хаос који је услиједио највише су искористили италијански поморци, који су од хришћанских, али и од турских бјегунаца наплаћивали огромне суме за превоз ка сигурнијим уточиштима: Цариграду, Венецији, бројним острвима у Егејском мору која су била у млетачком или ђеновљанском посједу, или даље широм Европе.¹⁴

¹³ DAD, Debita notarie X, fol. 49/1–49/1' (15. II 1390). Комплетан текст овог документа код I. Voje, *Sitni prilozi za istoriju srednjovjekovne Bosne*, Godišnjak DI BiH XVI (Sarajevo 1965), 277–278 и М. Динић, *Из дубровачког архива* III, Београд 1967, 53.

¹⁴ Ради илустрације, цитираћемо дио писма капетана једне млетачке галије. Он је у писму посланом из Цариграда 4. септембра 1402. године навео, како су се дана 6. августа на обалу Мореуза збегли сви они који су се избавили од непријатеља турског, молећи за бога, да се превезу у Грчку. (...) Почеше сви на галијама прелазити, и толики пређоше, колико је умело и могло а и грабио је сваки што је ко могао и хтео. (...) А толика беда народа не може се видети нигде, као што је у овом пределу, јер је сва морска обала пуна људи збегши се овамо у пештере. В. Милинчевић, *Грађа из Венецијанског архива о Ангорској бици 1402*, ИГ 1–2 (1982) 122–123. Слично и И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 330. У Париз је крајем октобра, тј. око католичког празника Свих светих (1. новембар), стигла група хришћана ослобођених из турског заробљеништва. Они су под заклетвом обавијестили краљев савјет о најновијим збивањима на истоку. У то вријеме, у Паризу се налазио и сам византијски цар Манојло II Палеолог који је код француског краља Шарла VI био у званичној посјети. Похлепу својих помораца и трговаца идуће године настојала је да казни и ђеновљанска влада. А. А. Васильевъ, *Путешествие византийского императора Мануила II Палеолога по Западной Европе (1399–1403 г.)*, С. Петербургъ 1912 (сепарат из часописа Журнал Министерства Народного Просвещения за 1912. годъ) 65–69. К. Жиречек, *Историја Срба* I, 336. О самој Ангорској бици детаљну литературу је прикупио М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 56–63. Видјети и G. Škrivanić, *Angorska bitka (28. jula 1402)*, *Vojnoistorijski glasnik* 15–2 (Београд 1964) 53–76; В. Милинчевић, *Грађа*, 119–128.

У Ангорској бици, као турски вазали, учествовали су са одредом од око 5.000 српских војника и кнез Стефан Лазаревић са братом Вуком и њиховим сестрићима, Гргуром и Ђурђем Бранковићем. Они су се, заједно са осталим избјеглицама, августа 1402. обрели у Цариграду којим је, у одсуству Манојла II, управљао његов синовац, доцније цар Јован VII. Он је Стефану Лазаревићу не само пружио пријеко потребно уточиште, већ му и додијелио титулу деспота, а успио га је и заручити Јеленом Гатилузи, сестром своје жене Јевгеније, а ћерком Ђеновљанина Франческа II Гатилузија, господара острва Лезбоса (Митилене). Тим поводом Стефан је отпутовао и на острво Лезбос, а потом се журно вратио – прво у Зету, гдје је током октобра боравио код своје сестре Јелене Балшић, а потом у Србију крајем истог мјесеца, или најкасније почетком новембра 1402.¹⁵ Вијести о најновијим догађајима на истоку стигле су у Дубровник и Србију већ током августа, вјероватно преко млетачких помораца.¹⁶

Вијести о овим драматичним догађајима нису заобишле ни босанску краљевину. Гласине да се дио босанске властеле, коју су заробили Турци још прије тринаест година, успио спасити заробљеништва и да се у свеопштем хаосу некако докопао обала Грчке, вјероватно су, по повратку у Србију, донијели српски војници и дио племства, учесници Ангорске битке. Осокољени надом да су њихови најмилији можда негдје виђени, многи босански великаши писали су Дубровчанима да им помогну да провјере истинитост тих гласина. Обратили су им се војвода Хрвоје, кнез Вукашин и војвода Вукмир Златоносовић и кнез Мирко. Изгледа да су неки рођаци писали Хрвоју из Цариграда, јер су Дубровчани, отписавши му, поменули да су заједно са његовим писмом примили некакав *мали лист* његових рођака из Цариграда. Сва писма напријед наведене властеле донио је у Дубровник Вукашинов и Вукмиров слуга Драгић. Дубровчани су им отписали и обећали да ће учинити све што је у њиховој моћи. Писма кнезу Мирку, кнезу Вука-

¹⁵ Детаљније о Стефановом кретању послје Ангорске битке И. Руварац, *Прилози к објашњењу извора српске историје*, Гласник СУД 47 (1879) 184–194 (=Зборник Илариона Руварца, СКА, пос. изд. књ. СIII, друштвени и историски списи књ. 44, Београд 1934, 79–87). М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 63–70.

¹⁶ Кнегиња Милица и Мара Бранковић су крајем августа забринуте тражиле од Дубровчана да пошаљу један брод који ће тражити њихове најближе. О овоме је расправљало Велико вијеће 31. августа и 1. септембра које је одлучило послати наоружан бригантин који ће тражити српске племиће. Jorga, *Notes* II, 84. Б. Крекић, *Дубровник и Левант (1280–1460)*, Београд 1956, 28.

шину и војводи Вукмиру послана су из Дубровника 16. марта, а војводи Хрвоју сутрадан. Њих смо донијели у прилогу. У то вријеме византијски цар Манојло II је, након вишегодишњег боравка на Западу, дошао у краћу посјету Венецији да би се њиховим галијама отиснуо прво на Пелопонез, а потом у Цариград. Манојло је отпутовао из Венеције након 5. априла и Дубровчани су очекивали да он успут посјети и њихов град. Припреме за његов дочек биле су увелико у току, али се то није десило.¹⁷ Манојлов долазак у Дубровник требало је да буде важна карика у читавом процесу трагања за несталим босанском властелом. Дубровчани су, уследивши молбу босанских великаша који су трагали за својим рођацима, одредили извјесног Милоша Милишевића који је требао да се укрца на галију заједно са пратњом византијског цара и да са њима отпутује у Цариград. Задатак му је био да сазна нешто о заробљеној властели, о томе јесу ли слободни или не и да, ако буде у могућности, ступи са њима у везу и узме од њих писма. Одређен му је рок од четири мјесеца уз накнаду од шест дуката мјесечно, а одмах му је исплаћено 15 дуката.¹⁸ Након што је ова мисија пропала, средином априла мјесеца одређена је нова особа која је отпутовала у Цариград да се распита о несталој властели. Био је то Франко Томе Вицијановић, који је морао да провјери да ли су именована властела у животу, или бар да донесе потврду византијског цара или власти у Пери да је он заиста тражио босанску властелу. Одређена му је накнада од тридесет дуката, од чега је одмах добио двадесет. Он је, путујући за Цариград, свратио и на Лезбос, понијевши писмо Франческу II Гатилузију. Обавијестио га је о својој мисији и замолио да му јави ако нешто сазна о

¹⁷ А. А. Василевъ, *Путешествие*, 80–81; J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik 1939, 167–168; И. Божић, *Дубровник и Турска*, 330–331; Б. Крекић, *Дубровник и Левант*, 27–28. J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391–1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick – New Jersey 1969, 231.

¹⁸ Jorga, *Notes II*, 89; М. Динић, *Занимљиве појединости о Косовском боју*, у: Битка на Косову 1389. године, Београд 1989, 58–59. Манојло II је послао посланике Србима и осталим балканским народима, желећи испитати њихова мишљења о новонасталој политичкој ситуацији. А. А. Василевъ, *Путешествие*, 75; Добри односи са српским двором вјероватно се могу објаснити и тиме што је Манојлова жена била Српкиња, Јелена Драгаш, ћерка Константина Драгаша и Евдокије Комнине, која је била ћерка трапезунтског цара Алексија III Комнина. Зато су Дубровчани и могли да се надају да ће њихов човјек наићи на добар пријем код византијског цара и да ће његова мисија имати веће шансе да успије. Д. Анастасијевић, *Једина византиска царица Српкиња*, Браство 30 (Београд 1939) 26–48; И. Ђурић, *Евдокија Комнина и њен муж Константин Драгаш*, ЗРВИ 22 (1983) 259–272.

несталој властели.¹⁹ И ово писмо доносимо у прилогу. Франко Вицијановић се идуће године вратио и донио два писма. Њих су, 30. марта 1404, однијели дубровачки посланици Марин Кабужић и Никола Перов Пуцић босанском краљу Остоји у Подвисоки. О њиховој садржини не знамо ништа. Вијести о оваквим и сличним активностима у доступним изворима се више не помињу.²⁰

Просопографски подаци

Кнез Мирко, 98 (страна), 1 (ред у издању) – видјети ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић); ССА 4 (2005) 183 (С. Рудић).

Цариградски цар, 98, 10, 13; 99, 16; 100, 19, 21, 24; 102, 12, 14, 18 – византијски цар Манојло II Палеолог (1391–1425).

¹⁹ Jorga, *Notes* II, 89, n. 4; И. Божић, *Дубровник и Турска*, 331.

²⁰ М. Пуцић, *Споменници српски* I, примједбе IV–VII; Jorga, *Notes* II, 99–100; М. Динић, *Занимљиве појединости*, 59. Видјети и J. Lučić, *Dubrovnik i kosovska bitka u dokumentima i historiografiji*, *Historijski zbornik* XLII (1) (Zagreb 1989) 91–92 као и С. Рудић, *Боровинићи, властоска породица из источне Босне*, Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука - Српско Сарајево 2003, 261–263. Није згорег, на овом мјесту, допунити излагање и информацијом о судбини још неких српских заробљеника. Постоји један извор (препис из 973. године по хиџри), у нашој науци познат само по краћем изводу из путописа, који се чува у једној библиотеци у Самарканду, а који говори о томе да је Тамерлан у Ангорској бици заробио, наводно, око 8000 српских војника. Задивљен њиховом храброшћу, све их је ослободио осим њих седамдесет „vještih gradnji kamenih mostova, kula i bogomolja, jer mu rekoše Grci (...) da su Srbi vješti kao i majstori iz Venecije.“ Тамерлан их је повео у Самарканд у коме су подигли многобројне грађевине (минарете, медресу, ризницу, „dvadeset kula od Velikog Zida do Mešeda u Horasunu po njihovom [српском] načinu“ и др.). Након много година (839. по хиџри) „na molbe i preklinjanja, otpuštaše domovima Srbe, koliko ih je još bilo u životu“. Није хтио „pustiti Djedoja Magjerovića, bojeći se da ga na putu ne uhvate ljudi bratića njegova, Gospodara Azerbejdžana, zavidno Emiru (...) na veličanstvenoj džamiji“ и на многим другим грађевинама које су подигли мајстори из Србије. Даље се наводи да је већина њих примила ислам оженивши се „kćerima samarkandskim“, те да „najmilijeg neimara Ragjena Berivojića, koji htijaše poginuti a ne htijaše primiti islama, oženi robinjom, kćeri ruskog kneza Kalote“. „I još ne pusti Ninoja Bogdula i Martina Šljemano iz Novog Brda, majstore za kovanu opremu konjsku.“ У документу се још помиње доста Срба поријеклом из Србања, Бориковца на Ибру, Призрена, Топлице, Дебра, Скадра, Гостиња, Лимског Градца, Крушевца, Зетског Градца, Голубика, Љесковца, Плава, Скопља, Бобовца, Слатине, Старих Селишта, Гостивара и Прилепа. Видјети К. Mandić, *Iz doline Kaška-darje u Samarkand*, *Novi Behar* br. 24 (Sарајево 15. april 1928) 402. Овај податак у нашој науци тек је недавно претресен и то са његове филолошке стране. Исп. М. Грковић, *Имена заробљених ратника Стефана Лазаревића у Самарканду*, *Ономатолошки прилози* 2 (Београд 1981) 93–100.

Кнез Вукашин и војвода Вукмир, 99, 1–2; 101, 4 – видјети ССА 6 (2007) 205–207 (Ј. Мргић).

Драгић слуга, 100, 5; 101, 4 – слуга кнеза Вукашина и војводе Вукмира. Помиње се само у овим документима.

Војвода Хрвоје, 101, 1 – видјети ССА 1 (2002) 122 (Р. Михаљчић); ССА 2 (2003) 190 (А. Фостиков); ССА 5 (2006) 182–183 (А. Фостиков).

Господин метелински, 103, 2 – господар острва Лезбос (Митилена) из ђеновљанске породице Гатилузи (Gattilusio, Cateluzzi). Право име му је Јаков (Јасоро), али је као владар познатији под именом Франческо (Francesco) II Гатилузи јер је преузео име свога оца, који је погинуо са женом и двојицом синова у снажном земљотресу на Лезбосу 6. августа 1384. Владао је острвом од 1384. до 1404. године, када је и сам погинуо несрећним случајем. Франческо I је стекао Лезбос тако што је византијском цару Јовану V помогао да уклони са пријестола свог супарника Јована Кантакузина. Као награду за пружену помоћ добио је 1355. године у виду мираза острво Лезбос, оженивши се Маријом, сестром Јована V Гатилузији су владали острвом све до 1462. године.

Литература: F. W. Hasluck, *The monuments of the Gattilusi of Lesbos*, Annual Report of the British School at Athens 15 (1908/1909) 248–290; W. Miller, *The Gattilusi of Lesbos (1355–1462)*, Essays on The Latin Orient, Cambridge 1921, 313–353; К. Јиречек, *Историја Срба I*, 336–337; Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998, 493–494. G. Dennis, *The Short Chronicle of Lesbos 1355–1428*, Lesbiaka 5 (1965) 123–142; С. Мешановић, *Јован VII Палеолог*, Београд 1996, 71–72; И. Ђурић, *Сумрак Византије*, Београд 2007, 112, 118.

Франко Вицијановић, 103, 9, 12, 13 – Franchus Thome de Viciano. Детаљнији подаци о његовом животу, осим ове мисије, нису нам познати.

Важнији термини

Галија, 98, 11; 100, 20; 102, 12 – видјети А. Нићетић, *Galiје trireme i bireme bile su tijekom više stoljeća ratni brodovi Dubrovnika*, Analizavoda za povijesne znanosti u Dubrovniku 40 (2002) 9–56; ГПБ 2 (2009) 152 (П. Драгичевић).

Борис Бабић

ДВА ПИСМА ДУБРОВЧАНА ВОЈВОДИ САНДАЉУ ХРАНИЋУ

(I) 1404, август 14,
(II) 1406, септембар 20.

I. Дубровчани у писму војводи Сандаљу Хранићу показује њихово настојање да с њим обезбиједе пријатељске односе пристајући на раније Сандаљеве захтјеве у вези са враћањем депозита и других дугова његовим људима.

II. Дубровчани одговарају Сандаљу Хранићу да ће на његову палату ставити знамење какво он жели, а што се тиче Остојиног листа, да нису могли другачије поступити јер би погазили сопствене законе.

I. Dans une première lettre adressée au voïvode Sandalj Hranic les Ragusains affirment leur volonté d'établir des relations amicales avec lui, en acceptant ses demandes antérieures s'agissant de la restitution de sommes laissées gages et d'autres dettes de ses gens.

II. Les Ragusains répondent à Sandalj Hranic qu'ils feront poser sur son palais les insignes telles que désirés par celui-ci, et que, s'agissant du document d'Ostojica, ils n'ont pas pu agir différemment, car ils seraient allés à l'encontre de leur propres lois.

(I)

Прво писмо Дубровчана војводи Сандаљу Хранићу

Опис и ранија издања

Писмо Дубровчана Сандаљу Хранићу од 14. августа 1404. сачувано је у препису дубровачког канцелара Руска Христифоровића у књизи *Lettere e commissioni di Levante* I, fol. 48'.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 57, бр. 104; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 262–263, бр. 280.

Издање овог документа приређено је на основу личног дигиталног снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику у љето 2008. године.

*Текст писма**

+ Славном⁸ и велможном⁸ г[оспо]д[и]н⁸ Сандаљу по м(и)л(о)сти
 Б[о]жиѡи великом⁸ вокводи |2| р⁸сага босанскога ѡд влад⁸ѡагѡ
 гр[ад]а Д⁸бровника, кнеза, властель и ѡд все |3| ѡпкине многѡ лю-
 бимо поздравленик. Листъ почтене твоѡ любве |4| примисмо и ра-
 5 з⁸м⁸ѡсмо ѡо намъ твоѡ приѡзень пише ѡо к г⁸д⁸ѡ наш⁸ѡхъ |5| люди
 или к на поставѡ или на кокомъ г⁸д⁸ѡ дльг⁸ ѡ твоиѡхъ люди да се |6|
 все врати. Г[оспо]д⁸ Б(о)г⁸ многѡ захвалюкмо и нкга благодар-
 смо¹ кои к по |7| нкгѡвѡ м(и)л(о)сти хѡтѡль и доп⁸стиль да к та-
 кози и да сте всакоѡ |8| доброте и любве добри починакъ како прѡс-
 10 тои с приѡтели старѡми. Я с²ди |9| пиш⁸ намъ наши послѡ изъ Бос-
 не многѡ хвал(е) се² вашоѡ любовью и да к²те |10| прѡти ѡ приморѡ.
 На любвѡ многѡ захвалюкмо а ѡ вашемъ |11| пришьстию Б(о)гъ вѡ
 многѡ смо вес(е)ли. Яко Б(о)гъ доп⁸сти и в⁸демо зак⁸но |12| хѡ-
 ккмо любавъ и приѡтельство поновѡт[и] и ѡстановѡт[и]³ и ѡчинѡти
 15 |13| ѡнакои почтено по ѡбѡ страни. И добрѡ како к Б(о)г⁸ и а сла-
 в⁸ бит[и] а свѡтомъ |14| похвалкно.

Die XIII° agosto m^o cccc iiiii.

Превод писма

+ Славное и велможное господину Сандаљу, по милости Божјој
 великое војводи русага босанскога од владајућих града Дубровника,
 кнеза, властеле и од све Општине поздрав велике љубави. Лист твоје
 поштоване љубави примисмо и разумјесмо што нам твоје пријатељство
 пише, што је год наших људи било на постави било на неком другом
 дугу код твојих људи – све да се врати. Господу Богу много захваљује-
 мо и њега благодаримо, који је по својој милости хтио и допустио да је
 тако и да сте добар зачетник сваке доброте и љубави, као што и приличи
 код старих пријатеља. А сад нам пишу наши посланици из Босне, хвале-
 ћи се много вашом љубављу, да ћете доћи у приморје. На љубави се
 много захваљујемо, а Бог зна да смо много радосни због вашег доласка.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

¹ Пуцић: благодаримо, Стојановић: благодарисмо.

² Пуцић и Стојановић: хвале.

³ Посљедњи слог је написан два пута. Пуцић: ѡстановити, Стојановић: ѡстановитти.

Ако Бог допусти да будемо заједно, хоћемо да обновимо љубав и пријатељство, и да га поновимо и утврдимо и учинимо да по обје стране буде достојно поштовања и добро, да буде Богу на славу, а свијету на похвалу.

Дана 14. августа 1404.

Историјски оквир и дипломатичке особености

Писмо Дубровчана Сандаљу Хранићу, од 14. августа 1404. године, настало је у вријеме рата између Дубровчана и херцега Хрвоја на једној и босанског краља Остоје на другој страни. Овај сукоб догодио се непосредно након завршетка рата који су Дубровчани и босански краљ водили у периоду од јула 1403. до маја 1404. У том првом рату, на страни босанског краља налазио се и војвода Сандаљ Хранић, док је сплитски херцег Хрвоје Вукчић првобитно покушавао дипломатским путем да измири Босну и Дубровник. Ипак, средином јануара 1404, он је тајно склопио савез са Дубровчанима против босанског краља.⁴ Након склопљеног примирја у мају 1404, Сандаљ Хранић је остао у коректним односима с Дубровником и није се мијешао у обновљени сукоб Дубровчана, којима је помагао херцег Хрвоје, и босанског краља Остоје.

Наглашено умиљатим дипломатским тоном овог писма Дубровчани су вјероватно настојали одржати добре односе са војводом Сандаљем, покушавајући да обезбиједе његову неутралност у новом ратном сукобу. Из писма се види да је војвода Сандаљ раније писао Дубровчанима тражећи од њих да се његовим људима омогући приступ депозитима које су раније оставили у Дубровику, као и да им се исплате било какви евентуални дугови. Дубровчани су овим писмом потврдно одговорили на Сандаљеве захтјеве.

Што се тиче дипломатичких особености, у овом писму нема изражених разлика у односу на остала позната писма из књиге Руска Христифоровића. Ипак, потребно је напоменути да оно садржи прву инскрипцију са титулом од свих писама које су Дубровчани упутили Сандаљу Хранићу.

Установе и важнији термини

Велики војвода, 112 (страна), 2 (ред у издању).

Литература: *ЛССВ*, 96–97 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 137–147.

⁴ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 203.

Борис Бабић

Русаг босански, 112, 2.

Литература: М. Динић, *Државни сабори средњовековне Босне*, Београд 1955; С. Ћирковић, *Русаика господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17, *ЛССВ*, 634–635 (С. Ћирковић).

Поставе, 112, 6 – поклади, депозити које је властела остављала у Дубровнику.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, 423; С. Ћирковић, *Поклад краља Вукашина*, Зборник ФФ у Београду 14–1 (1979), 153–155; *ЛССВ*, 537–538 (М. Маловић-Ђукић).

(II)

Друго писмо Дубровчана војводи Сандаљу Хранићу

Опис и ранија издања

Писмо Дубровчана Сандаљу Хранићу од 20. септембра 1406. сачувано је у препису дубровачког канцелара Руска Христифоровића у књизи *Lettere e commissioni di Levante* I, fol. 62'.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 80, бр. 148; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 269–270, бр. 287.

Издање овог документа приређено је на основу личног дигиталног снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику у љето 2008. године.

Текст писма^{*}

+ Главномъ и велможномъ г[оспо]д[и]нъ Сандаљу по м(и)л(о)сти
Б(о)жиши великомъ вокводи |2| рѣсага босанскога ѡдъ владѣцагѡ
гр[а]да Дѣбровника, кнеза, властель и ѡдъ вѣсе |3| ѡпкине любовно
поздравленик. Ђ листа ваше почтене пригазни при|4|мисмо и цо
5 намъ писасте ѡ ѣдномъ како во знаменѣ(!)⁵ хѡккѣ да ви се |5| пос-
тави на вратѣхъ ваше полаче такози се кѣ и врьшит[и]. А ѡ дрѣ-
гѡм(ѣ) |6| цо пишете за ѡстоинѣ листъ ми инако немогѡсмо цо не
бисмо |7| испразнил[и] вѣсе ѡстале листове инако не бисмо могли
записаць |8| ѣрь всакъ тко вѣжи или прѣдъ Босномъ или прѣдъ
10 инѣмъ г(оспо)д(и)номъ ѡ градь|9| море прити и стоати слободно по

^{*} Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

⁵ Пуцић и Стојановић: знаменѣ

Два писма Дубровчана војводи Сандаљу Хранићу

законѢ. И Б(о)гъ ви Ѣмножи г(о)сп(о)дства.

+ М(ѣсе)ца септемвриа Ѣ днь лѣтѣ рождства Х(ри)с(то)ва Ѣ оѣ Ѣ
лѣтѣ.

Превод

Славноме и велможноме господину Сандаљу, по милости Божјој великоме војводи русага босанскога од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и од све Општине поздрав љубави. Примисмо два листа вашег поштованог пријатељства, и што сте нам у једном писали—какво знамење хоћете да вам се постави на вратима ваше палате, тако ће и бити урађено. А у другом што пишете за Остојин лист, ми другачије нисмо могли, да не бисмо поништили све остале листове, не бисмо могли другачије записати, јер свако ко бјежи пред Босном или пред другим господарем у град, по закону може доћи и боравити слободно.

И Бог да вам умножи господство.

Мјесеца септембра, 20 дан, година рођења Христовог, 1406. година.

Историјски оквир

Повељом од 3. јула 1405. Дубровчани су војводу Сандаља и његовог брата, кнеза Вукца, именовали за дубровачку властелу даривајући их кућом у самом граду као и имањем поред града који су раније припадали Радичу Санковићу.

С обзиром на то да су у току рата између краља Остоје и Дубровчана Санковићи били на страни босанског краља, који је изгубио рат, остали су без цјелокупног имања на територији Дубровачке републике. Као што се види из текста писма, Сандаљ је тражио да му Дубровчани оставе грб на вратима његове палате. Једини досад по форми познати грб Сандаља Хранића угравиран је на сребрним моћницима задарских заштитника, чију је израду наручила Сандаљева прва супруга Катарина Хрватинић.⁶

Краљ Остоја је након пораза у рату побјегао у Угарску. Одатле је настојао да се помири са дубровачком Општином. Једно писмо са таквим садржајем Остоја је упутио у Дубровник највјероватније током љета 1406. Дубровчани су му потврдно одговорили на дио његових

⁶ Детаљније о овом грбу видјети М. Grgić. М. Grčević, *Zlato i srebro Zadra i Nina*, Zagreb 1972, 173; Р. Andjelić, *Grbovi hercega Stjepana Vukčića Kosače na kruni jedne kućne cisterne u Dubrovniku*, Tribunia 1 (Trebinje 1975) 81–90.

Борис Бабић

молби 13. септембра исте године.⁷ Могуће је да су гласови о кореспонденцији између Дубровчана и бившег краља Остоје допрли и до Сандаља Хранића који се распитивао о карактеру те кореспонденције. Из каснијег дубровачког одговора, који објављујемо, можемо наслутити одређено Сандаљево незадовољство због уступака учињених Остоји. Дубровчани су те уступке правдали својим законима, по којима је сваком дозвољено да по својој вољи долази на територију Општине.

Установе и важнији термини

Знамење, 114, 5 – грб.

Литература: *ЛССВ*, 131–133 (С. Ћирковић, С. Рудић).

Полача, 114, 6 – палача, палата.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба II*, 230–233, V. Ćorović, *Palača Sandalja Hranića u Dubrovniku*, *Narodna starina* 6 (Zagreb 1923) 263–264; *ЛССВ*, 544–547 (Ђ. Бубало, Г. Милошевић).

⁷ М. Пуцић, *Споменици српски I*, 79–80.

Раде Поповић

ПИСМО ДУБРОВЧАНА ВОЈВОДИ САНДАЉУ ХРАНИЋУ

1405, јун 10.

Дубровачки кнез и Општина пишу босанском војводи Сандаљу и позивају се на тек примљени његов „лист“ о ствари која се тиче његовог слуге Вукана, који је тражен због проневере око 600 перпера. Одговарајући да по својим законима не могу вратити његовог слугу Вукана, стога му шаљу рачун, који је слуга лично написао зашто је потрошио његов новац.

Le duc et la Commune de Dubrovnik écrivent au voïvode Sandalj en se référant à la récente réception [par eux] de son «document», concernant une affaire relative à son serviteur Vukan, qui est recherché en raison d'une somme usurpée d'environ 600 perpères. Répondant que, en raison de leurs lois, ils ne peuvent [lui] renvoyer son serviteur Vukan, ils lui font parvenir une facture, établie de la main même de ce serviteur, justifiant la façon dont a été dépensée cette somme.

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у препису у књизи *Русков кодекс*, на листу 52', руком Руска Христифоровића, словенског писара, канцеларијском минускулом, црним мастилом, у 17 редова – у последњем је само једна реч, а датум је издвојен и налази се у 18 реду. Писмо по висини испуњава скоро две трећине простора књишког листа (23,4 x 30,72 цм), исписано у дволинијском систему, лепом минускулом, али пада у очи да неколико слова излазе из система и прелазе у горњи, односно доњи међулинијски простор (р, л, м, д, г, ж, х). Посебно је по облику уочљиво слово з, које се завршава кукицом испуњавајући доњи међулинијски простор, а слово и прелази у горњи и доњи простор, док је 8, писано у две варијанте, отворених кракова, и са хастом која се подиже у горњи простор и завршава са заставицом. Скрћенице су означене надредним исписаним словима м, д, без пратећег полугласа, али са знаком за скраћивање (титла). Краснописних украса нема. Једино се иницијално слово с истиче својом величином и обликом, мада се за њега не може рећи да је свечано. Исто тако, у маргини на почетку текста и испред датума,

истичу се два висока крста (први око 3,5 цм, други 2 цм), који нису стилизовани, што значи да су слободнијим потезима писареве руке уцртани, као и поменуто слова.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64–65, бр. 119; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 263–264, бр. 282. У наведеним издањима има различитих читања појединих места, пропуста и мањих грешака, али то није таквог карактера да би могло знатније утицати на разумевање сасвим јасног и једноставног смисла документа. Пуцић је скраћенице веома добро разрешио, док је Стојановић следио изворник. Издање овог документа приређено је на основу снимка преписа писма начињеног у Државном архиву у Дубровнику (ДАД).¹

Текст писма*

+ Главном⁸ и вел'можном⁸ вокводи Сан'далю² ѿ владѣщагѡ град[а] Дѣровника, |2| кнеза, властель и ѿдъ все ѡпкине многѡ срьдчно поздравленик. Листъ |3| почтене ваше приязни примисмо и разѡмѣсмо ѡ намъ ваша любавъ |4| пише за Влькѣна а говоре да ви ѡправимо на нѣм(ъ)³ крѣ ви ѣ потратилъ на |5| векѣ шесть сать перѣпер(ъ) вашѣхъ пѣнези. Нашъ почтени приѣтелю Б(о)гъ вѣ |6| крѣ все ѡ би се могло ѡчин(и)ти⁴ за вашѡ любавъ многѡ-милосрьдно⁵ бисмо ѡчин(и)ли |7| колико за наимиликѡ приѣтелѡ г(о)спод(и)на земљногѡ когѡ имамо. Да ваша |8| любавъ зна крѣ к
10 Дѣровник(ъ) слободно мѣсто и кои ѣ законъ и когѡ ли слобода. |9| Нѡ ѡвози ѡдѡише за вашѡ любавъ ѡчинисмо: Дозвасмо реч(е)ногѡ прѣдъ насъ |10| и пока(ра)смо га и поѡчисмо. Я гов(о)ре да ви ѣ вѣранъ и да приѡ г(о)сп(о)дѣ)ствѡ ви правовѣр'но, |11| крѣ ако тако-зи ѡчини и намъ кѣ драгѡ бит[и] и⁶ хѡкк⁷ мѡ почтено бит[и] прѣдъ

¹ Снимак документа сам добио добротом колеге Д. Јечменице, на чему му срдечно захваљујем.

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

² Сандалю, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119

³ нѣм, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 263, бр. 282.

⁴ ѡчинит, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282.

⁵ многосрьдно, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119

⁶ а, М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119

⁷ хѡкк, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282.

- 15 всѣми |12| добрѣми людѣми. И за вѣнези пѣнезе ѡпросисмо га да
вид[и]мо що кѣ въ нихъ. |13| И вѣнь намъ въдговори: истинна, виль
смѣ⁸ вѣставиль ѡ Никѡлина двѣсти |14| и петѣдесе[т]ь перѣпер(ъ) и
въ тога мѣ кѣ васъ разлогъ ѡписавъ послалъ, а въ вѣсталога |15| що кѣ
20 било ѡ нѣга прави кѣ кѣ на вѣше потрѣбе стратиль. И ето самъ |16|
въ свѣк рѣке листъ и разлогъ пише кои г(о)сп(о)ствѣ ти по семъ ли-
стоношѣ |17| посла.
- |18| + м(ѣ)с(е)ца июниа ·Г· д[а]нь лѣто ·Ч·оу·е· лѣто.

Превод

+ Славном и велможном војводи Сандаљу од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и све Општине – веома срдчан поздрав. Писмо ваше поштоване пријазни примисмо и разумесмо што нам ваша љубав пише за Вукана, и тражи да га пошаљемо вама, јер је потрошио више од 600 перпера вашег новца. Поштовани наш пријатељу, зна Бог да бисмо за вашу љубав све учинили веома милостиво, као за најмилијег пријатеља, земаљског господина кога имамо. Ваша љубав треба да зна да је Дубровник слободно место, и који је закон и која ли је слобода. Но ово учинисмо више за вашу љубав: позвасмо реченога пред нас и укорисмо га и поучисмо, говорећи да треба да вам буде веран, и да се правоверно стара о вашем господству, јер ако тако учини и нама ће бити драго и сви ће га добри људи поштовати. И за онај наш новац га упитасмо да видимо шта је с њим било. И он нам одговори: истина, био сам оставио код Никулина двеста и педесет перпера, и за то му је, написавши, послао цео рачун, а од осталогa што је код њега било, потрошено је управо на ваше потребе. И ето, сам својом руком пише писмо и рачун, који твоме господству шаље по овом листоноши.

+ Месеца јуна 10. дан, година 1405. лето

Дипломатичке особености

Ово писмо Дубровчана, сачувано у препису у Русковом кодексу, не издваја се од других њихових пословних писама у којима је скроман број формула. Одмах пада у очи да се симболичка инвокација налази на почетку писма и на крају испред датума. Прво следи, на самом почетку, обраћање војводи Сандаљу лепим речима, једнаком у свим

⁸ смѣ, Лб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282.

писмима која су састављана по Русковом формулару, а потом кратка формула интитулације, на коју се наслања својеврсна салутација (*мно-гw срьдчно поздравлєник*).

Дубровачка канцеларија је редовно за писма употребљавала назив „лист“, уосталом као и канцеларије обласних господара. Писмо је особено по томе што се у њему први пут помиње владарска титула „господин земаљски“ за војводу Сандаља, а исто тако и звање „писмоноша“.

На крају писма налази се само датум, у посебном реду, без потписа. Месец је исписан словима, док је дан у датуму забележен словом бројне вредности, као и година, која је наведена по хришћанском рачунању времена.

Просопографски подаци

Сандаљ, војвода, 118 (страна), 1 (ред у издању) – велики војвода русага босанскога. Један је од најпознатијих и најмоћнијих босанских обласних господара у првој половини XV века.

Литература: ССА 5 (2006) 183 (А. Фостиков), 223 (М. Антоновић); ГПБ 2 (2009) 107, 151 (П. Драгичевић), 120 (Р. Поповић).

Вукан (Вљкхњ), 118, 4 – слуга војводе Сандаља. Њему су били, колико се може видети из овог писма, поверавани финансијски и кредитни послови у Дубровнику. С обзиром да је слуга Вукан потрошио 600 перпера за што није имао ваљано покриће, Сандаљ је затражио од Дубровчана да му ускрате гостопримство и да га изруче. Они га према својим законима нису могли изручити, али су ипак стали иза његових рачуна о потрошеним перперима, које су послали Сандаљу као одговор. У једном другом Сандаљевом писму, за које знамо из одговора Дубровчана од 17. јуна исте године, помиње се исти слуга Вукан због тога што је одвео „војничког коња“ и није га вратио. Сви су изгледи, да је он већ био лишен господарева милости и да је као слуга морао одговорати господару за почињена дела. После тога слуга Вукан се више не помиње.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119; 65, бр. 120; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282, 283.

Никола, Никџлињ, (Nicolaus), 119, 17 – дубровачки властелин. Овде се помиње у вези са 250 перпера, које је код њега оставио слуга Вукан. Ако се има у виду да је Никола често име код сразмерно великог броја дубровачких властеоских родова, тешко је овде за „Никулина“, без породичног имена или других података, одредити коме роду, односно властеоској породици припада (можда: Никола Гундулић?).

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282.

Установе, важнији термини

Кнез, у Дубровнику, 118, 2 – видети: ССА 1 (2002) 50 (Н. Порчић); ССА 2 (2003) 192 (А. Фостиков); ССА 3 (2004) 137 (А. Фостиков); *Грађа о прошлости Босне* (ГПБ) 1 (2008) 50 (Д. Јечменица), 82 (А. Смиљанић), 155 (А. Фостиков); ГПБ 2 (2009) 121 (Р. Поповић).

Властела, у Дубровнику, 118, 2 – видети: ССА 2 (2003) 27 (Н. Порчић); ССА 3 (2004) 137 (А. Фостиков); ГПБ 1 (2008) 49 (Д. Јечменица), 155–156 (А. Фостиков).

Закон, 118, 10 – Овде је реч о дубровачком закону, по коме су прогнани имали право на уточиште у граду Дубровнику као слободном месту. Тако бегунац који је добио правно на уточиште у граду није морао да се врати своме господару, као што је то овде случај са Сандаљевим слугом Вуканом.

Литература: *ЛССВ*, 205–207 (С. Шаркић); ССА 4 (2005) 65 (Ж. Вујошевић), 118 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 6 (2007) 53 (Р. Поповић); ССА 7 (2008) 155 (А. Фостиков).

Перпера (перџера), 118, 6; 119, 17 – видети: *ЛССВ*, 441–444 (Р. Ћук); ССА 2 (2003) 140–141 (Ђ. Бубало); ССА 5 (2006) 97 (Н. Порчић); ССА 7 (2008) 48 (Д. Јечменица), 89–90 (Д. Живојиновић); ГПБ 1 (2008) 50 (Д. Јечменица), 118 (П. Драгичевић), 157 (А. Фостиков); ГПБ 2 (2009) 42 (А. Смиљанић).

Пенези, Пхнезе (ресунја), 118, 6; 119, 15 – назив за новац. Дубровчани поред перпера помињу и пенезе као платежно средство у Сандаљевој држави. Највероватније да је у питању *дубровачки динар*, који је циркулисао у залеђу. Потврду о употреби дубровачког новца као платежног средства у русагу босанском налазимо и у повељи краља Стефана Томашевића од 25. новембра 1461. Дубровчани су се обрадили босанском краљу молбом да дозволи да се њихови *пенези дубровачки* примају у земљи како су и пре примани. На основу тога, краљ Стефан Томашевић је одлучио и потврдио повељом, да њихови *динари дубровачки* слободно круже и да се користе у босанском русагу као платежно средство, како је прво било и за прве госпode краљева босанских. Из тога произлази да се термин пенези односи на динар дубровачки.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282; I–2, 167.

Литература: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика* I, 1924, 49–56; V. Mažuranić, *Prinosi* II, 926–928; *ЛССВ*, 152–154, 441–444 (Р. Ћук); *ССА* 2 (2003) 140–141 (Ђ. Бубало); *ССА* 6 (2007) 119–121 (С. Ћирковић); *ССА* 7 (2008) 48 (Д. Јечменица); *ГПБ* 1 (2008) 51 (Д. Јечменица).

Господство ви, годподство ти, 118, 13; 119, 20 – у исправама које су издавали Дубровчани босанским обласним господарима често се налази формула *господство ви*, односно *господство ти*. С друге стране, у исправама које су издавали обласни господари, на пример војвода Радослав Павловић и херцег Стефан Вукчић Косача, среће се иста формула *господство ми*, за разлику од владарских сложеница *краљевство ми* и *царство ми*, на које они, без звучнијих титула и положаја, нису имали право. У ствари, ова формула означава целокупну власт једног феудалног господара, на овом месту војводе Сандаља Хранића, коју су Дубровчани готово стално истицали у својим исправама.

Извори: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 64, бр. 119: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282, 575; I–2, 38.

Литература: *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарска титула господин*, ИГ I–2 (1994) 29–36 (=Владарске титуле обласних господара, Београд 2001, 104–113); *ССА* 7 (2008) 98 (Р. Поповић), 33–34 (Д. Јечменица); *ГПБ* 1 (2008) 50 (Д. Јечменица).

Господин земаљски, 118, 9 – владарска титула, део интитулације која у овом случају добија својства државности. Дубровчани су назвали војводу Сандаља као „господина земаљског“, како би нагласили и узвисили његов самостални положај владара једне земље, односно нове државе у њиховом суседству. На овом месту, како изгледа, титула господин има исто значење као и титула господар, која је више примерена власти феудалног господара. Херцег Стефан Вукчић, синовац војводе Сандаља, поред осталог, назива се „господар хумски и приморски“.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 264, бр. 282, 575; I–2, 66.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарска титула господин*, ИГ I–2 (1994) 29–36 (=Владарске титуле обласних господара, Београд 2001, 104–113).

Лист, 118, 3; 119, 20 – видети: *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков); *ССА* 4 (2005) 118 (Ј. Мрغيћ-Радојчић); *ГПБ* 2 (2009) 121 (Р. Поповић); *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић).

Листоноша (tabellarius), 119, 20 – синоним за *писмоноше*, *књигоноше*, у једном случају *књижника*. Дубровачка канцеларија имала је своје службенике, који су били задужени за преношење и доставу писама, „књига” и других званичних докумената. Њихова имена се ретко кад помињу, бар у ћириличким писмима, као што је случај овога писма – *листь... по сѣмъ листоношѣ послаа*.

Литература: *ЛССВ*, 303 (С. Ћирковић), ГПБ 2 (2009) 121 (Р. Поповић).

Добри људи (boni homines), 119, 15 – Овај термин означава моралне, поштене и верне поданике босанског владара, односно обласног господара, без обзира на сталешку припадност, који имају висок углед и поштовање своје средине. У босанским исправама поред добрих људи помињу се *добри мужеви*, *племенити људи* и *добри Бошњани*, који су вршили између осталог судске и управне послове за своје господаре. У Дубровнику помињу се на више места *boni homines*, као људи вишег сталежа, достојни поверења. Они су свакако представници Општине и налазе се у структури градске власти. Обављали су јавне и судске послове, па се тако помињу у функцијама поротника, судија, пристава и као арбитри у вансудским парницама. У овом писму се помињу добри људи као арбитри, у случају вансудског поравнања између господара и слуге (видети: *Просопографски подаци*).

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi* I, 172–173; *ЛССВ*, 161–162; (Ђ. Бубало); *ССА* 6 (2007) 207 (Ј. Мргич), 51–52 (Р. Поповић); *ССА* 7 (2008) 57 (Ј. Мргич); ГПБ 2 (2009) 21 (Д. Јечменица).

Раде Михаљчић

ПОВЕЉА КРАЉА ОСТОЈЕ КОЈОМ ПОНОВО ПОТВРЂУЈЕ ПОВЛАСТИЦЕ ДУБРОВЧАНИМА

1409, децембар 4.

Почетком фебруара 1399, Стефан Остоја, *краљ Срба и Босне*, потврдио је Дубровачкој општини даровнице својих претходника. Тада се посебно позивао на повељу, коју је краљ Твртко I Котроманић издао Општини 10. априла 1378. Десет година касније, пошто је поново преузео власт, Стефан Остоја, са скромнијом интитулацијом (*краљ Босне и к тому*) по други пут потврђује повластице које је Општина добила од господе српске, рашке и босанске.

Au début du mois de février 1399, Stefan Ostoja, *roi des Serbes et de Bosnie*, a confirmé à la commune de Dubrovnik les donations faites par ses prédécesseurs. Il s'est alors tout particulièrement référé à la charte délivrée par le roi Tvrtko Ier Kotromanić à la Commune [de Dubrovnik] le 10 avril 1378. Dix ans plus tard, après avoir recouvré le pouvoir, Stefan Ostoja, portant à présent un titre plus modeste (*roi de Bosnie etc.*) confirme une seconde fois les privilèges que la Commune de Dubrovnik avait obtenus de la part des seigneurs de Serbie, de Rascie et de Bosnie.

Опис и ранија издања

Оригинал исправе налази се у Државном архиву у Дубровнику. Детаљан опис, палеографску и дипломатичку анализу дугујемо Грегору Чремошнику.¹ Зато на овом месту наводимо само основне податке. Исправа (41,5 x 22 cm) писана је на пергаменту, брижљиве, италијанске израде. Садржи 24 реда и стилизован потпис, прекривен пресавијеним доњим делом пергаментa. Основни текст и потпис исписао је краљев логотет Томаш Бућанин (у исправи погрешно Бућанинин). Краљев логотет писао је минускулом у којој се повремено појављује курзив. Логотет је курзивом повезивао само по два слова. Курзивно писмо „*ćirilica* ne poznaje do kraja srednjeg vijeka“, закључује Чремошник.²

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V (1949–1950) 160–163.

² G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 161.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 129–131, бр. 92; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 272–273, N° CCLIV; Ст. Новаковић, *Законски Споменици*, 225–226, бр. LXXVII (објављен је део повеље); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 437–439, бр. 445.

*Текст повеље**

Ва име ѡдцѣ и сина и светога дѡха аминь. Ми присвиѣли и при-
високи г[оспо]д[и]нь Стипань Остоѣ,³ милостию Божиомь краль
Босьни |2| и к томѡ, пишѡ и даю ва свидиние всакомѡ, комѡ се подо-
ба, како кнезь и вса Опѣкина града Дѡбровьника дослаше кралевьствѡ
5 ми |3| Рѡська, ниѡ слѡгѡ и логофета, моле и просе, да имь
кралевьство ми с госпоиомь⁴ кралицомь, ѣрь Кѡѣвомь,⁵ и са
вазьлюбленимь си|4|номь кралевьства ми, г[оспо]д[и]номь Сטיפа-
номь,⁶ и съ вельможами Рѡсага нашего босаньскога потвьрдимо, ѡс-
тановитимо все повеле и |5| записаниѣ, добре законе и слободѣшине,
10 кое сѡ имали с прьво бивѡшомь господомь срьбскомь, рашькомь и
босаньскомь.

И ми ви|6|дивѡше ниѡ приличьне, праве, подобьне и всепочѣтене
прошье, имавѡше свить и циль зговоръ с реченими, присвиѣ|7|ломь
госпоиомь кралицомь, ѣрь Кѡѣвомь,⁷ и з г[оспо]д[и]номь Сטיפа-
15 номь и съ вельможами Рѡсага нашего босаньскога, створи милость
|8| кралевьствѡ ми кнезь, властеломь и всои ѡпѣкини⁸ гр[а]да
Дѡбровьника за ниѡ срьчаньство и любавь придьнюю, почѣтенѡ
лю|9|бавь, понавляюѣ потвьрдисьмо, ѡкриписьмо и ѡстанови-
тисьмо, паче и оѡчь боле изьправисьмо по семь нашемь листѡ подѡ
20 |10| нашемь⁹ висѡѣкомь печатью все и всакоє повеле, листе, записе,

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

³ Стефань Ѣстоѡ у препису Codex Ragusinus. Разлике наводи Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 437, бр. 445.

⁴ господом, Codex Ragusinus, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

⁵ кѡрь Кѡѡвомь, Codex Ragusinus, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

⁶ Степаномь, Codex Ragusinus, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

⁷ господомь кралицомь кѡра Кѡѡвомь, Codex Ragusinus, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

⁸ ѡпкине, Codex Ragusinus, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

⁹ нашомь, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима

добре законе и слободџине, кое сѸ имали и кое имаю ѡд[ъ] поста-
ниѣ з госпо|11|домъ србьскомъ, рашькомъ и босаньскомъ, кои сѸ
господовали до данашьнаго дне, и РѸсагомъ кралевѣства босань-
скога нимъ потверѣ|12|ними,¹⁰ да имъ сѸ тврѣде, крипъке и ничимъ
25 непорочне¹¹ до дни и до вика¹² ни нами ни нашими послѣдними,
паче да имъ сѸ Ѹ всемъ тврѣде |13| и становите.

И по р[е]ченомъ РѸськѸ, кнезь, властеле и вса Опъѣина гр[а]да
ДѸбровьника потверѣю кралевѣствѸ¹³ ми все и всякое |14| повеле,
кое ѣ чинили и записалъ градъ ДѸбровьникъ кралевѣствѸ ми, да сѸ
30 кралевѣствѸ ми тврѣде и непорочне¹⁴ до дни и до вика, ротив[ъ] |15|
се на светомъ евангелии, да ни поколибимо.

И кади¹⁵ кралевѣство ми више писаньно потверѣди, тѸи вихѸ вла-
стеле и вельмо|16|жане¹⁶ кралевѣства ми, кои се ротисьмо на
светомъ евангелию и на часьнимъ и животворецимъ крѣсти Христе-
ви и ва чети[р]ѣ |17| евангелисти и ва два на десете врѣховьнихъ
апѸстоль и ва три ста и осамъ на десете светихъ отаць, иже сѸтъ ва
Никею, и ва |18| все свете ѡд[ъ] вика БогѸ Ѹгодивѣше и ва дѸше
наше, ѣко все више писаньно хоѣмо сахранити, и да ни потворено
нами и наши|19|ми послѣдними до вика.

40 Я во тко се ротише: и наипрѣво азъ присвѣтли г[оспо]д[и]нь
краль Стефанъ Остоѣ, присвѣтла госпоѣ кра|20|лица ѣеръ КѸѣва,¹⁷
вазьлюблени синъ кралевѣства ми г[оспо]д[и]нь Стипанъ и кнезь
Стипанъ Остоиѣ, нашъ дворьски, кнезь Твртъко, синъ |21| Влади-
сава Урньчиѣа, кнезь Стипанъ и кнезь Ѣстоѣ Тепьчиѣи, кнезь

¹⁰ потвергени, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

¹¹ непоречене, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

¹² виека, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

¹³ потверѣди кралевѣство, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

¹⁴ непоречене, в. нап. 11.

¹⁵ евангелию да ние поколибимо и каде, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 438, бр. 445.

¹⁶ вельможе, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 439, бр. 445.

¹⁷ встоа и прѣсветла госпога кралица кѸѣва, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 439, бр. 445.

45 Вѣкашинъ Млатьковиѣ¹⁸, нети краљевства ми кнезь Гръгѣрь |22|
Галешинъ и кнезь Драгинъ Голозловиѣ и кнезь Влатъко Оцѣто-
виѣ.

Писанъ Подъ Високимъ 8 лито рожьства Христова |23| тисѣкъио
и четири ста и девето лито, мисеца декемьбра четвѣрти данъ. А 8пи-
50 са вазлюблени логофетъ краљевства ми |24| Томашъ Бѣганининъ.
Прѣсвѣтли г[оспо]д[и]нъ Стефанъ¹⁹ Остоа краљ(ь) Боснѣ и к томѣ.

Превод

У име оца и сина и светогa духа амин. Ми пресветли и узвишени (привисоки) господин Стипан Остоја, по милости Божијој краљ Босне и к томе, пише и даје на знање свакоме коме пристоји, како кнез и сва Општина града Дубровника посла краљевству ми Руска, њиховог слугу и логотета, молећи и кумећи (моле и просе) да им краљевства ми с госпођом краљицом, кира (ѣеръ) Кујавом, и с вољеним сином краљевства ми, господином Стипаном, и с велможама Русага нашега босанскога потврдимо, установимо све повеље и записе (записаниѣ), добре законе и повластице (слободѣщине), које су имали прво с бившом господом српском, рашком и босанском.

И ми видевши њихове примерне, праве, пристојне и часне молбе, пошто смо се посаветовали и договорили с реченим, пресветлом госпођом краљицом, кира Кујавом, и с господином Стипаном и са велможама Русага нашега босанскога, створи милост краљевство ми кнезу, властели и свој Општини града Дубровника за њихову срдачност, вредно пријатељство, часно пријатељство, поново потврдисмо, оснажисмо, установисмо, штавише, и још боље учинисмо овим нашим листом са нашим висећим печатом све и сваке повеље, листине, записе, добре законе и повластице, које су имали и које имају од постања с господом српском, рашком и босанском, који су владали до данашњега дана, и Русагом краљевства босанскога њима потврђене, да су им тврде, оснажене и ничим непрекорне до дана и до века, ни нама ни нашим последњима, штавише да су им у свему тврде и стамене.

¹⁸ Вѣкашинъ Млатьковиѣ, Codex Ragusinus, Јб. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 439, бр. 445.

¹⁹ Исправа краља Остоје писана је икавицом, али владарско име, односно владарски придевак краљев, у овој исправи писан је и као Стипан и као Стефан.

Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима

И по реченом Руску, кнез, властела и сва Општина града Дубровника потврђују краљевству ми све и сваке повеље, које је учинио и записао град Дубровник краљевству ми, да су краљевству ми тврде и непрекорне до дана и до века, заклињући се на светом јеванђељу да су непоколебиве.

И када краљевство ми више писано потврди, ту беху властела и велможе краљевства ми, који се заклесмо у свето јеванђеље, часни животворни крст Христов, у четворицу јеванђелиста, дванаест врховних апостола, 318 светих отаца који су у Никеји, у све свете од века Божије угоднике и у душе наше, како све више писано хоћемо сачувати и да не буде оповргнуто од нас и наших последњих до века.

Ево који се заклеше: најпре ја пресветли господин краљ Стефан Остоја, пресветла госпођа краљица кира Кујава, вољени син краљевства ми господин Стипан и кнез Стипан Остојић, наш дворски, кнез Твртко, син Владислава Црнчића, кнез Стипан и кнез Остоја Тепчићи, кнез Вукашин Милатковић нећаци краљевства ми кнез Гргур Галешиић, кнез Драгић Голозловић и кнез Влатко Оцтовић.

Писан Под Високим у лето рођења Христова хиљаду и четиристо девето лето, месеца децембра четврти дан. А уписа вољени логотет краљевства ми Томаш Бућанинин.

Пресветли господин Стефан Остоја краљ Босне и к томе.

Околности настанка исправе

На почетку друге владавине краљ Стефан Остоја мучно је успостављао власт. Противника је имао у земљи, а због рата Дубровчани су га гледали са подозрењем. У сенци ових збивања настала је краљева повеља Дубровчанима од 4. децембра 1409. Одужило се време између одлуке о правном чину и записивања правног чина. Записивању правног чина претходила је дипломатска активност око *Српског дохотка*. Иако се краљу журило, Дубровчани су одуговлачили са исплатом дохотка, који је Остоја тражио октобра 1409. Исплата дохотка у овом случају значила би легализацију претендента, признање краља. Веће умољених је 10. октобра одлучило *de excusando nos regi Hostoie super tributo quod petit*.²⁰ Истог дана написано је писмо краљу Остоји у ком се образлаже да је исплата дохотка обустављена због метежа у Босни (кџде сѧ биле смекк ѧ Боснѧ за таи дохоткѧ ѧздрџали смо), а доходак ће

²⁰ Државни архив у Дубровнику, *Reformationes* 33, f. 261'.

дати када се стање среди **како се пристон**.²¹ Посланици краља Остоје стигли су у Дубровник, али у записницима већа прецртан је предлог *de dando tributum istis ambassiatoribus regis Hostoie*. Општина је 9. новембра исплату трибута условила потврдом повластица које су Дубровчани раније добили од краља Босне: *ecce mittimus ad vestram gratiam ad confirmanda privilegia nostra facta per reges et Bossinam nobis, usque ad presens tempus secundum nostram consuetudinem, e converso, nos facere sacramenta consueta eidem, et hoc peracto tributum est ad vestrum mandatum*.²² Стефан Остоја је до краја друге владавине примао *Српски доходак*, јер је повељом од 4. децембра 1409. Дубровчанима поново потврдио повластице.²³ Крајем децембра исте године Општина је краља Остоју и његовог сина примила за властелу и већнике. Краљу је враћена кућа у граду и земља у приморју.²⁴

Дипломатичке особености

Дубровачкој општини владари су, по правилу, потврђивали повластице током прве године владавине. Стефан Остоја је два пута преузимао престо, те је Општини два пута потврђивао повластице. Очекивало би се да су обе исправе садржински и формално истоветне, међутим, оне нису писане на подлози истог формулара. Прва краљева повеља издата Дубровнику фебруара 1399. делује свечаније са богатом, дугом аренгом и пуном интитулацијом.²⁵ Повеља написана 4. децембра 1409. нема аренгу, а њена скромна интитулација (*милошћу Божијом краљ Босне и к томе*) почиње одмах после вербалне инвокације. Мање или веће разлике видне су и у осталим деловима Остојиних даровница Дубровачкој општини. Намеће се утисак да је млађа даровница, коју је Остоја потврдио на почетку друге владавине, израз краљевих скромнијих претензија, да не кажемо немоћи. Додуше, он се позива на Русаг босански, али уз њега не стоје феудални моћници већ властела са краљевог домена. С друге стране, Дубровачку општину нису заступала

²¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 437, бр. 444; М. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 737.

²² Државни архив у Дубровнику, Reformationes 33, f. 264', из необјављенихписа С. Ћирковића.

²³ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 737.

²⁴ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 439–441, бр. 446.

²⁵ Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику*, ССА 7 (2008) 166.

Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима

угледна властела, већ канцелар Руско Христифоровић, дубровачки *слуга* и *логотет*. У то време Општина краљу још није вратила кућу у граду и поседе у Сланском приморју.²⁶ Природно, ове чињенице не доводе у питање аутентичност даровнице оверене печатом.

Печат даровнице коју је Стефан Остоја потврдио 4. децембра 1409. доста је оштећен. Чремошник је упозорио да је изломљен печат изложен даљем пропадању, те би га требало конзервирати „и ovom oštećenom stanju u kakvom je danas, jer neobično jasno pokazuje sve faze izrade pečata“.²⁷ На горњој, очуваној половини печата налази се део натписа: STEPН... GI RASIE.²⁸ Срећом, део натписа могуће је допунити. Писмо краља Остоје од децембра 1416. оверено је печатом са неоштећеним натписом: STEPНI . OSTOIE D G. REGI RASIE.²⁹

Просопографски подаци

Руско Христифоровић (Рѣско Христоѳоровиѣ) **Ruschus filius magistri Christophori**, 126 (страна), 5 (ред у издању); 127, 27 – логотет, најзначајнији словенски канцелар у Дубровнику. Он је у посебној књизи регистровао око 300 докумената које је између 1395. и 1423. Општина слала у унутрашњост, а сачуване су још 342 исправе које је логотет Руско писао ћирилицом. Општина му је, према овој исправи, поверила дужност поклицара.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, XIV. Дијак, граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет, Глас СКА CVI (1923) 59–60.

Стипан Остојић (кнезь Стипанъ Остоиѣъ, нашъ дворъски), 127, 43 – кнез дворски. Кнез Стипан Остојић (Стипанъ Ёстоиѣъ) био је трећи сведок у повељи коју је краљ Стјепан Остојић почетком децембра 1419. издао Дубровачкој општини. Уочљиво је да Стипан Остојић у овој повељи није записан као дворски. Стипое Остојић, *пристав дворски*, princeps Stephanus Ostoicius и кнез **Стѣпаць Ёстоиѣъ** забележени су

²⁶ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 275–277; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 439–441.

²⁷ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 162.

²⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 162–163.

²⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 166; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, ANU BiH, Djela XXXVIII–23, Sarajevo 1970, 36.

у исправама краља Дабише, а у повељи краља Твртка II Твртковића као *пристав од двора* записан је *conte Stephano Ostoich*.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 224, 225, 294; Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I (1100–1499)*, Zagreb 1898, 97; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 439, 561.

Литература: Ђ. Тошић, *Двије босанске повеље из XV вијека*, ИЧ XL–XLI (1993–1994) 41; Ј. Мргић, *Северна Босна, 13–16 век*, Београд 2008, 102; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације која је марта 2005. одбрањена на Филозофском факултету у Београду, 102.

Твртко (Твртко, синь Владисава Ћрнчића), 127, 43 – кнез. Као сведок записан је у исправама краља Остоје (децембра 1409) и краља Стефана Остојића (децембра 1419).

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 273, 294; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 439, 561.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 102.

Стипан Тепчић (Стипанъ Тепчићъ), 127, 44 – кнез, син тепчије Батала и госпође Ресе, ћерке војводе Вукца Хрватинића. У овом браку рођени су Вук Тепчић, Стипан Тепчић и Остоја Тепчић. Њихово презиме изведено је од титуле оца. Фебруара 1399. краљ Стефан Остоја потврдио је Дубровачкој општини раније даровнице. Међу осталим угледницима који су се заклели, записани су тепчија Батало и Вук Тепчић. По Стјепану (Стѣпанъ Тепчику) Тепчићу Дубровачка општина је марта 1407. одговорила *краљу* Остоји. Кнез Стипан Тепчић и кнез Остоја Тепчић записани су као сведоци у повељи коју је краљ Остоја децембра 1409. издао Дубровчанима.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 237, 273; Љ. Стојановић, *Записи и натписи I*, 57, бр. 179, поговор, 24, бр. 178–179; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–I*, 426, 436–437, 439;.

Литература: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 32; Р. Михаљчић, *Презимена изведена од титула*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 369–370; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 77; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 106–107; Р. Михаљчић, *Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику*, ССА 7 (2008) 163–173.

Остоја Тепчић (Остоѣ Тепчићъ), 127, 44 – кнез, син тепчије Батала. Видети претходно објашњење.

Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима

Вукашин Милатковић (**Вѣкашинъ Милатьковиѣ** у оригиналу, **Вѣокашинъ Милатьковиѣ** у препису), 128, 45, – кнез. Томаш Бућанин, логотет краља Остоје, погрешно је записао презиме кнеза, као што је, уосталом, погрешно записао и своје презиме. Вукашин Милатковић и Вукашин Милатовић су савременици, али мало је вероватно да су истоветне личности. Под претпоставком да се Вукашин Милатковић заиста презивао Милатовић, још једна чињеница говори против поистовећивања двају Вукашина. Вукашин Милатковић се 1409. године заклињао као кнез, а Вукашин Милатовић је од почетка прве владавине Стефана Остоје носио титулу војводе.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 273; Ј. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 439.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 67.

Гргур Галешкић (**Гръгѣръ Галѣшиѣ**), 128, 45 – кнез. Претпоставља се да је био потомак великог војводе Владисава Галешкића, поданика бана Стјепана II Котроманића. Роду Галешкића припадао је властелин Gregorius filius Gales de Hlevna.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 102; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik XII*, 376–377; Ј. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 44.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 63; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 46–47.

Драгић Голозловић (**Драгиѣ Голозловиѣ**), 128, 46 – кнез. Записан је само у овој исправи. Иначе, презиме Голозловић јавља се у околним земљама.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; *Rječnik JAZU*; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 47–48.

Влатко Оцтовић (**Влатѣко Оцѣтовиѣ**), 128, 46, кнез. Записан је само у овој исправи.

Литература: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, рукопис докторске дисертације, 80.

Томаш Бућанин (**Томашъ Бѣкаѣанининъ**), 128, 50 – логотет и кнез. Логотет Томаш јавља се са још једним обликом презимена које је исписано руком дубровачког канцелара Руска Христифоровића. Краљ Стефан Остоја послао је у Дубровник као поклисаре кнеза Хрвоја Вигњевића и кнеза Томаша Бућанића (**кнеза Томаша Бѣканика**). Три облика презимена (Бућанин, Бућанинин и Бућанић) збуњују, али свакако је реч о истој личности. Властелин Томаш био је кнез, који је обав-

љао дужност логотета, а краљ му је поверио дипломатску мисију. Нема основе да се логотет краља Остоје поистовети са логотетом Томашом који је служио краља Стефана Дабишу. Дабишин канцелар три пута се спомиње као *Томаш логофет*, док је Дабишина испава од 26. априла 1395. писана *руком краљевства ми логофета Томаша Луица*. Логотет краља Дабише презивао се Лужац.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 222, 225, 273, 275; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 175, 178, 439, 440;

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, XIV. Дијак, граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет, Глас СКА CVI (1923) 69. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 138, 161; T. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, *Tribunia* 7 (1983) 87.

Установе и важнији појмови

Кнез, 126, 4, 16; 127, 42, 43, 44; 128, 45, 46 – веома раширена титула са различитим друштвеним рангом.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 88–103; *Грађа о прошлости Босне* 2 (2009) 20 (Д. Јечменица).

Русаг босански, 126, 8, 15; 127, 23 – један од назива државног сабора у средњовековној Босни.

Литература: М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1955; С. Ћирковић, *Русашка господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17 (= *Работници, војници, духовници*, 306–317); *ЛССВ*, 634–635 (С. Ћирковић).

Слуга (сѡ҃҃҃҃҃҃҃), 126, 5 – дворска титула коју су, неретко, носила угледна властела. Познато је и звање *великог слуге*. Израз слуга означавао је *верну службу* у вазалном смислу. Као слуге дипломатичка грађа бележи посланике, логотете, дијаке и царинике. У преписци се реч слуга јавља као израз поштовања.

Литература: *ЛССВ*, 674–675 (Р. Михаљчић, са пописом извора и старијом литературом).

Логотет (лѡ҃҃҃҃҃҃҃ѣѣѣ), 126, 5; 128, 50 – старешина владареве канцеларије. Према Душановом законику црквама је управљао *господин цар, патријарх и логотет*. Логотети су се старали око поштовања законских одредаба, а често су обављали дипломатске мисије. Од времена краља Твртка I, ову титулу византијског порекла налазимо у исправама босанских владара.

Повеља краља Остоје којом поново потврђује повластице Дубровчанима

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, XIV. Дијак, граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет, 82–93; М. Благојевић, *Државна управа*, 167–185; *ЛССВ*, 369–371 (М. Благојевић).

Кира (ѣира, ѣеръ, кугѣ), 126, 6, 14; 127, 41 – византијска титула коју су носиле жене угледника. Додаје се осталим владарским атрибутима, али увек у првом падежу (*с госпођом краљицом кира Доротеом, с госпођом краљицом, кира Кујавом*).

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; *ЛССВ*, 296 (Р. Михаљчић).

Повеље, записаније, листине, записи (*повеле, записаниѣ, листе, записи*), 126, 9, 19, 20; 127, 28 – различити називи за исправе.

Литература: F. Miklosich, *Lexicon*; Ђ. Даничић, *Рјечник*.

Добри закони (*добри закони*), 126, 9; 127, 21 – термин закон у неким исправама означавао је уговор који је обавезивао Босну и Дубровник, а *добри закони* су одредбе о повластицама Дубровчана у средњовековној Босни и Србији. Краљ Остоја потврдио је Општини *добре законе и слобоштине*.

Литература: Р. Поповић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника*, ССА 6 (2007) 35–54.

Слобоштина (*слободѣщина*), 126, 9 – слобода, али у овој исправи реч је о слободи пословања Дубровчана у унутрашњости.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; *Rječnik JAZU*.

Милост, 126, 15 – као правни чин милост се остваривала исправама које су владари давали верној властели, црквеним установама и странцима. Означавала је и повластице које су у средњовековној Србији и Босни уживали дубровачки пословни људи.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 59–97; *ЛССВ*, 407 (М. Благојевић).

Дворски, 127, 43 – дворска титула са особеним, самобитним обележјем у средњовековној Босни. Увео ју је краљ Твртко I Котроманић. Властела са овом титулом служила су владаре, а касније и осамосталене феудалне моћнике.

Литература: *ЛССВ*, 143–144 (Р. Михаљчић, са пописом извора и старијом литературом).

Аранђел Смиљанић

**ДУБРОВАЧКО ПИСМО КНЕЗУ ПЕТРУ ПАВЛОВИЋУ И
ПИСМО ЖУПАНА ЂУРЂА КНЕЗУ СТОНСКОМ
И ВЛАСТЕЛИ СТОНСКОЈ**

(I) 1416, март 23,

(II) 1416, март

У првом дијелу писма упућеног кнезу Петру Павловићу Дубровчани похвално говоре о поступцима и држању његовог брата кнеза Радосава, који, предводећи своју војску, није учинио никакву штету дубровачком земљишту у Приморју. У другом дијелу писма Дубровчани изражавају забринутост због Петрове војске, у којој је било и турских војника, а коју су предводили жупан Ђурађ и Стјепан Милорадовић. Писмо завршава молбом Дубровчана да кнез Петар спријечи жупана Ђурђа у намјери да пљачка дубровачку територију. Да би показали сву озбиљност ситуације и убрзали Петрову реакцију, послали су му Ђурђево писмо у коме је пријетио стонском кнезу оружаном акцијом и пустошењем Стона ако не пусти неке његове људе.

Dans la première partie de cette lettre adressée au knez Petar Pavlović, les Ragusains louent les actes et l'attitude de son frère, le knez Radosav, qui, conduisant son armée, n'a commis aucun dommage sur le territoire de Dubrovnik situé sur le Littoral. Dans la seconde partie les Ragusains expriment leur inquiétude en raison de l'armée de Petar, qui comptent, entre autres, des soldats turcs, et que conduisent le joupan Đurađ et Stjepan Miloradović. Cette lettre s'achève par une sollicitation des Ragusains demandant au knez Petar d'empêcher le joupan Đurađ passer à l'acte s'agissant de ses intentions de piller le territoire ragusain. Afin de montrer tout le sérieux de la situation et d'accélérer la réaction de Petar, ils lui ont fait parvenir une lettre de Đurađ dans laquelle ce dernier menace le knez de Ston de mener une action armée et de dévaster Ston s'ils ne libèrent pas certains de ses gens.

Опис писама и ранија издања

Ова писма нису сачувана у оригиналу. Остали су преписи, које је забиљежио Руско Христифоровић. Она се налазе на 105. листу његове

књиге и обухватају цијелу страницу.¹ Писмо жупана Ђурђа у оригиналу вјероватно би остало сачувано да га нису Дубровчани одлучили послати његовом господару кнезу Петру Павловићу с циљем спречавања његове војске да пустоши дубровачку територију.

Писма су до данас објављивана заједно, и то два пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134–135; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 530–531.

(I) Текст дубровачког писма*

+ Главном⁸ и велможном⁸² г(оспо)д(и)н⁸³ кнез⁸ Петр⁸ в⁸дъ влад⁸цаг⁸ град[а] Д⁸бровъ|2|ника кнеза⁴, властель и в⁸дъ в⁸се в⁸п-
кине многолюбимо⁵ поздравленъ⁶ |3|. Кнеже Петре, вашъ братъ
кнезъ Радославъ билъ е с воискѡм в⁸в⁸дѣ на мѣги |4| нашега При-
м⁸в⁸р⁸а и н⁸говѡмъ добрѡмъ любѡмъ наамъ не ⁸чини⁷ се ⁸земли |5|
ни ⁸людѣхъ нѣдна кваръ в⁸свѣнъ ⁸н⁸г⁸в⁸н⁸ невѣсть нѣколици
8крадъ|6|ши се тер(е)⁸ нѣколико⁹ нашѣхъ люди ⁸Прим⁸в⁸р⁸ю
сметѣше¹⁰ и вѣтетише. |7| И в⁸нъ тои ч⁸вѣше по н⁸г⁸в⁸нѣ м(и)л(о)сти
изънаш(ъ)дъ¹¹ цо се море в⁸правит(и) в⁸пра|8|ви и врати, а др⁸г⁸в⁸
10 вѣтѣтова в⁸правити, и такои ⁸фамѡ да б⁸дѣ. Яво¹² |9| с⁸ди кнеже до-
идоше изъ долѣ др⁸ге ваше воиске кои¹³ потрѣше долѣ Гливно |10|

¹ Опис писама, те њихова транскрипција и превод приређени су на основу снимака од јула 2008. из Државног архива у Дубровнику.

* Редакција издања и превода оба писма: Т. Суботин-Голубовић.

² велможном⁸. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

³ Изостављена ријеч. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

⁴ Изостављена ријеч. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 530.

⁵ много любимо. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

⁶ поздравленъ. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 530.

⁷ нечини. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

⁸ теръ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134; тер. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 530.

⁹ неколико в⁸дъ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹⁰ сметеше. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 530.

¹¹ изънашадъ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹² Яво. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹³ коѡ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

И сташе на мегѣ нашоѣ ѿ Примѡрк¹⁴, а ксѡ прѣдѣ ними жѡпанѣ
Гюрагѣ и |11| Стѣпанѣ Милорадовику и ш ними¹⁵ Тѡрци. Молимо
ти¹⁶ г(ос)п(од)ство бѡди ти¹⁷ |12| м(и)л(о)стѣ послат(!)¹⁸ имѣ¹⁹ за-
15 повѣдаѣ да намѣ ѿ нашеѣмѣ нѣкоѣ квари не |13| ѡчине²⁰ и да се ѡнѡ-
деи не тираю²¹. Многѡ те молимо на ѡфанѣ крѣ |14| г(ос)п(од)ство
ти²² добро зна крѣ к Дѡбровнику билѣ кѡкѣ покоинногѡ родите|15|ла
ви г(оспо)д(и)на кнеза Павла ѿ всако врѣме, и да к насѣ възда
сѣблюдалѣ |16| И великѡ пригазѣнѣ с нами ималѣ. Такожде дрѣжимѡ
20 ѿ нашеѣмѣ срѣдци |17| плѣно И ничимѣ неѡкрѣпѣно да бѡде и²³ сѣ
г(ос)п(од)ствомѣ ви.

|18| И ето г[оспо]д[и]не кнеже да види г(ос)п(од)ство ти²⁴ каковѣ
листвѣ примисмо ѡдѣ |19| вашегѡ слѡге Гюрга кои к прѣдѣ вашѡм
реч(е)нѡмѣ воискѡм²⁵, крѣ ѿ наше |20| дни ѡдѣ нѣдногѡ г[оспо]д[и]на
25 рѡсаяжѣкогѡ таковѣ грѡбѣ листвѣ не примисмо²⁶ |21|, ѡфамѡ да ѿ вашѡ
вѣствѣ нѣ и да кѣте томѡи²⁷ добри промисалѣ²⁸ ѡчинит[и] |22|. И тѣи
ви²⁹ листвѣ ѡнѡт(ь)рь³⁰ сега посиламѡ г(ос)п(од)ствѡ да га видишѣ.

+ · КГ · марта

Испод овога се налази текст сљедећег садржаја: Copia de la
30 litera de Giurag mandata la dita a conte Petar introcluxa in quella de
ZUXO.

¹⁴ Примѡрк. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 530.

¹⁵ шними. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹⁶ ви. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 530.

¹⁷ бѡдити. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹⁸ послатѣ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

¹⁹ послѡхти-мѣ. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 530.

²⁰ неѡчине. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

²¹ нетираю. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

²² гѡспѡдѣствѡти. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 134.

²³ Слово и испуштено. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁴ гѡспѡдѣствѡти. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁵ вашѡмѣ речѡнѡмѣ воискѡмѣ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁶ неprimисмо. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁷ томѡи. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁸ промисалѣ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

²⁹ Испуштена ријач. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 531.

³⁰ ѡнѡтѣрь. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

Превод

Славном и велможном господину кнезу Петру од владајућег градом Дубровником кнеза, властеле и све општине многољубљени поздрав. Кнеже Петре, ваш брат кнез Радосав био је с војском овдје, на међи нашег Приморја и својом добром љубављу не учини нама, ни у земљи ни у људима ниједну штету, осим што неколицина, у његову незнању искравши се, неколико наших људи у Приморју нападоше и оштетише. И он чувши за то, својом милошћу пронађе што се могло пронаћи и врати, а друго обећа пронаћи, те се надамо да ће тако и бити. Ево сада, кнеже, дођоше одоздо друге ваше војске, које су опустошиле доље Сливно и стадоше на нашу међу у Приморју, а предводе их жупан Ђурађ и Стјепан Милорадовић, а са њима и Турци. Молимо те да будеш милостив послати им наређење да нам у нашем не учине некакву штету и да не пролазе онуда. Много те молимо у нади, јер добро знаш да је Дубровник у свако вријеме био кућа вашег покојног родитеља, кнеза Петра, и да нас је увијек штитио, и да смо имали велико пријатељство с њим. Такође се надамо у нашим срцима да ће оно бити пуно и ничим окрњено и с твојим господством.

И ето, господине кнеже, да видиш какав смо лист примили од вашег слуге Ђурђа, који је пред вашом реченом војском, јер у наше вријеме нисмо примили тако груб лист ни од једног русашког господина, надамо се да је то у вашем незнању и да ћете у томе учинити добру одлуку. И тај вам лист унутар свега шаљемо да га видиш.

(II) Текст писма жупана Ђурђа

+ КнезѸ стонѸскомѸ и всѸмѸ властелем(Ѹ) стонѸсцѸмѸ ѡдѸ слѸге
Петрова ЮрѸа |2|. Ви знате коѸ сѸда³¹ длѸгованѸк по сиѸизи³² зем-
ли ходи, а га ксѸмѸ с тѸми |3| люѸдѸми ке ви вѸсте сѸди мнѸхѸ да ме
ккте видѸти ѡвѸдѸ. И к вамѸ |4| длѸгованѸк понесѸх(Ѹ) коѸ
5 ѸмѸхѸ а надахѸ се да ккте ви кѸ мнѸ болѸ |5|. И вихѸ могалѸ мно-
гѸ люди вашѸхѸ поровити и свезати кѸди вихѸ(Ѹ) на тои |6| сталѸ, га
не вихѸ(Ѹ)³³ ТѸрѸчинѸ³⁴ с ТѸрци, а ѡто сте ви ТѸрци тере вежете |7|

³¹ сѸди. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

³² сиѸизи. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

³³ невиѸхѸ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

³⁴ ТѸрѸчинѸ. М. Пуцић, *Споменици српски* I, 135.

Дубровчко писмо кнезу Петру и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском

моѣ люди ки гредѣ 8 Стонь Кѣтловиѣ. Да ето вама послах(ѣ) та-
мо 8| люди и Тѣрчина. Ѣдредите ми боле дългованѣ волѣ ко ви
10 8мѣте 9| доколѣ смѣ на Храснѣ.

Превод

+ Кнезу стонском и свој властели стонској од слуге Петрова Ђурђа. Ви знате како иде откуп сада по овој земљи, а ја јесам био с тим људи-ма што сте ухватили, па ћете ме и сада видјети овдје. Откуп сам вам понио колико сам могао, и надао сам се да ћете ви мени (донијети) ви-ше. Ја бих могао много ваших људи заробити и свезати када бих тако хтио. Иако сам с Турцима, ја нисам Турчин, али зато сте ви Турци те хватате моје људе, који иду у Стон Кутловића. И зато послах вама тамо људе и Турчина. Одредите ми већи откуп као што ви и можете, док сам ја на Храсну.

Околности настанка писама

Овим писмима су претходила драматична дешавања, која су из темеља потресла Босанску државу доводећи је до руба пропасти и катастрофе грађанског рата. Наиме, један од обласних господара, кнез Павле Раденовић, убијен је у међусобном обрачуну великаша 24. авгу-ста 1415. у мјесту Парена пољана код Краљеве Сутјеске.³⁵ Иза његовог убиства стајали су краљ Стефан Остоја и војвода Сандаљ Хранић, који су га оптуживали за везе с Турцима, ранијим краљем Твртком II, а све у циљу ослобађања од опасног противника и вјероватне подјеле његове земље између себе.

Том приликом је заробљен и Павлов старији син, кнез Петар, коме су завјереници намијенили осљељење, али се он спасио бјекством из тамнице. План краља Остоје и војводе Сандаља је пропао, јер су Павловићи добили помоћ од Турака, тако да су већ у јесен те године напали своје противнике, који су се спасили бјекством у приморје. Непријатељства су настављена и у прољеће 1416, када је Павловићева војска у којој је било и турских чета пустошила крајеве око Сливна у Доњој Неретви.

³⁵ О овом догађају остао је сачуван извјештај дубровачког посланика Ивана Гундулића. О томе више видјети у раду Ђ. Тошића, *Писмо дубровачког посланика Ивана Гундулића о смрти кнеза Павла Раденовића*, Зборник радова са научног скупа Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, 357–366.

Из дубровачког писма сазнајемо да су у том походу на Сандаљеве земље учествовале двије војске Павловића. Једну је предводио млађи син покојног кнеза Павла, кнез Радосав, док су вође друге војске били жупан Ђурађ и Стјепан Милорадовић. Са војском кнеза Радосава Дубровчани нису имали невоља осим неколико изолованих инцидента, који су, уосталом, врло брзо ријешени. Сасвим је другачији био случај са војском жупана Ђурђа. У осветничком бијесу, упереном против земаља војводе Сандаља, жупан Ђурађ и његови ратници нису штедјели ни дубровачко земљиште у Приморју.

Том приликом заробио је неке Дубровчане и тражио откуп за њих, али је био незадовољан износом који су Дубровчани били спремни уплатити за њихово ослобађање. Како сâм у писму истиче: *надао сам се да ћете ви мени донијети више, а ја сам понио колико сам могао да платим* за ослобођење својих ухваћених људи. Незадовољан тиме, Ђурађ је запријетио нападом на дубровачку територију. Да би избјегао даљу конфронтацију, упутио је стонском кнезу посланство, у коме је био и један Турчин, ради постизања договора око плаћања и пуштања на слободу заточених на обје стране. Очекивао је да му Дубровчани одреде већи откуп, те да га исплате док је он у близини, тачније у Храсну.

Дубровчани нису прихватили понуду жупана Ђурђа, већ су одлучили да пишу његовом господару, кнезу Петру Павловићу, тражећи да он обузда свог немирног вазала. Да би га приморали на што бржу реакцију, уз своје послали су му и Ђурђево писмо стонском кнезу.

Литература: Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу. Приложак историји Босне крајем XIV и почетком XV века*, ЛМС 211–212 (1902) 39–63, 34–61; А. Ивић, *Радослав Павловић, велики војвода босански*, ЛМС 245–246 (1907) 1–32, 24–48; С. Ћирковић, *Историја Босне*, Београд 1964; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, ИС 1–2 (2001) 35–47.

Установе и важнији термини

Међа, 138 (страна), 4 (ред у издању) – граница држава, градова, села, заселака, селишта, властелинстава, планина и пашњака. У овом случају означава државну границу између Босанске државе и Дубровачке републике, и то у области Приморја, односно оних територија које су Дубровчани купили од краља Стефана Остоје 1399. године.

Литература: *ЛССВ*, 390–391 (Р. Михаљчић).

Дубровчко писмо кнезу Петру и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском

Кварь, 138, 6; 139, 15 – ријеч која се сразмјерно ријетко помиње у сачуваној грађи из средњег вијека. Обично је означавала штету која се почини. У овој ситуацији очигледно се радило о пљачки дубровачких поданика.

Милост, 138, 8; 139, 14 – у овом случају представља спремност Радослава да врати опљачкано, као и вољу Петра да изда наређење да њихова војска не напада дубровачко земљиште.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 59–79; *ЛССВ*, 407 (М. Благојевић); *ССА* 4 (2005) 146 (С. Мишић), 189 (С. Рудић); *ССА* 5 (2006) 153 (Р. Поповић); *ГПБ* 1 (2008) 17 (Ј. Мргић).

Турци, 139, 13; 140, 7; 141, 9 – овдје се ради о турским војницима који су у овом осветничком рату чинили знатан дио војске Петра Павловића.

Господство, 139, 14, 16, 21, 22, 27 – Формула *господство ми* налази се у повељама Радослава Павловића и Стјепана Вукчића Косаче. Зато не изненађује зашто се Дубровчани обраћају кнезу Петру са изразом *господство ти*.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарска титула господин*, ИГ 1–2 (1994) 29–36.

Лист, 139, 23, 25, 27 – један од бројних назива за средњовјековни документ. Посебно често био је употребљаван у преписци између Дубровника и босанских владара и великаша.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА CLXI (1934) 12–15; *ЛССВ*, 530 (Р. Михаљчић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков); *ГПБ* 2 (2009) 42 (А. Смиљанић).

Слуга, 139, 23 – овај термин је имао више значења у средњем вијеку. У овом случају не ради се о титули, већ о *вјерној служби* властелина.

Литература: С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, *Зборник ФФБ* 6–1 (1962) 95–122; *ЛССВ*, 674–675 (Р. Михаљчић); *ГПБ* 2 (2009) 49 (А. Смиљанић).

Господин русашки, 139, 24–25 – назив за осамостаљене господаре територија који су само формално признавали врховну краљеву власт.

Литература: М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1955; С. Ћирковић, *Русашка господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17; П. Анђелић, *Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне*, Прилози 11–12 (1975–1976).

Аранђел Смиљанић

Стоњски кнез, 140, 1 – представник дубровачке власти над Стоњским ратом. Њега је бирало Велико вијеће са мандатом од годину дана.

Литература: П. Глунчић, *Из прошлости града Стона XIV–XIX вијека*, САНУ, Споменик СХИ, Одељење друштвених наука, нова серија 13, Београд 1961; ГПБ 1 (2008) 120 (П. Драгичевић).

Дљгованџ, 140, 2, 4, 9 – у Ђурђевом писму ова ријеч се односи на плаћање одштете, коју су дужне обавити обје стрне ради откупа ухваћених људи.

Литература: *ЛССВ*, 171–172 (Б. Марковић).

Просопографски подаци

Петар Павловић, 138, 1, 3; 139, 30; 140, 2 – добро позната историјска личност. Након погибије Павла Раденовића, 1415. године, успио је да се ослободи из тамнице. Добивши турску помоћ, напао је територије краља Стефана Остоје и војводе Сандаља Хранића, главних криваца за убиство његовог оца. Имао је титуле кнеза и војводе. Убијен је у сукобу са Турцима 1420, који су тада заступали страну његовог главног противника, Сандаља Хранића.

Литература: С. Ћирковић, *Историја Босне*; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, ЈИЧ 1–2 (2001) 35–47.

Радосав Павловић, 138, 4 – млађи син кнеза Павла Раденовића. Преузео руковођење породичном политиком након погибије брата Петра. Наставио сукобе са Сандаљем. Након дугих преговора продао свој дио Конавала Дубровчанима поткрај 1426. У жељи да их врати под своју власт неуспјешно је ратовао против Републике 1430–1432. Од 1435. године велики противник војводе Стјепана Вукчића Косаче. У том сукобу остао је без Требиња са жупом Врм и града Клобука, тако да је при крају живота доспио у готово полувазални положај према Косачама.

Литература: А. Ивић, *Радослав Павловић*, 1–32; 24–48; В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавале*, 73–109; С. Ћирковић, *Историја Босне*, Београд 1964.

Ђурађ, 139, 13, 23, 30; 140, 2 – један од ријетких жупана потеклих из влашке средине. Предводио је војску Петра Павловића, која је у прољеће 1416. пустошила области око Сливна у рату против краља Стефана Остоје и војводе Сандаља Хранића. Том приликом жупан Ђурађ није штедио ни дубровачку територију, чак је пријетио и стоњском кнезу оружаном акцијом и пустошењем Стона ако не пусти неке

Дубровчко писмо кнезу Петру и писмо жупана Ђурђа кнезу стонском његове људе. Погинуо је између 1416. и 1420, а сахрањен је у Крушеву код Стоца. Сачуван је његов надгробни натпис који гласи: **а се лежи жупанъ Юроѣ, коино погине на почтено слѣзби за свога господина, а поближи га кнезь.**

Литература: Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović*, 35–47; Ђ. Тошић, *Прилог проучавању Доњих Влаха у источној Херцеговини*, Зборник за историју БиХ 4 (2004) 81–132.

Стјепан Милорадовић, 139, 13 – као и жупан Ђурађ, и он је потекао из влашке средине. Предводио је дио војске Павловића у нападу на земље Сандаља Хранића у првим мјесецима 1416. Поново се помиње средином јануара 1439, када је затражио уточиште од Дубровчана бојећи се Турака. У службу војводе Стјепана Вукчића Косаче прешао је након смрти војводе Иваниша Павловића, децембра 1450. Имао је своју област у околини Стоца, а наслиједио га је син Петар. Његови потомци подигли су манастир Житомислић, а неки су отишли и у Русију, гдје су се истакли на високим положајима у царској војсци.

Литература: В. Богичевић, *Властеоска породица Милорадовића-Храбрених у Херцеговини*, ГЗМ 7 (1952) 139–160; С. Ђирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964.

Павле Раденовић, 139, 18 – Литература: Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, ЛМС 211–212 (1902) 39–63, и 34–61.

Топографски подаци

Приморје, 138, 4, 7; 139, 12 – назив који је представљао два различита топонима. У овом случају употребљен је да означи ону територију, која је крајем XIV вијека ушла у састав Дубровачке републике.

Литература: Р. Анђелић, *Srednjovjekovna župa Primorje u Humskoj zemlji*, Tribunia 6 (1982) 27–40; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996; ГПБ 1 (2008) 109 (А. Смиљанић).

Сливно, 138, 11 – полуострво на крајњем југу жупе Луке. Налазило се између ушћа Брегаве у море западно и насеља Клек на обали мора источно. У области Сливна почетком XV вијека помињу се људи подложни властеоској породици Николића.

Литература: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996.

Стон Кутловића, 141, 8 – средњовјековни град на улазу на полуострво Пељешац. Био је престоница хумских кнезова. Дубровчани су га купили 1333. од краља Стефана Душана, за шта су плаћали влада-

Аранђел Смиљанић

рима Србије и Босне стонски доходак. Након тога, Општина дубровачка је у њему постављала свог кнеза, имала је своју посаду, а овдје се налазио и трг. Економском значају Стона знатно су доприносиле солане, као и велико бродоградилиште.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 110–111; V. Trpković, *Oko „ustupanja“ Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326–1333)*, IG 1 (1963) 39–60; В. Трпковић, *Хумска земља*, Зборник ФФБ 8–1 (1964) 225–260; ГПБ 1 (2008) 51 (Д. Јечменица), 120 (П. Драгичевић).

Храсно, 141, 10 – област која је представљала сјеверни дио жупе Жабе. Најчешће је улазила у састав територије којом су господарили Николићи.

Литература: Р. Anđelić, *Srednjovjekovna humska župa Žaba*, Hercegovina 3 (1983) 35–56; С. Мишић, *Хумска земља*.

Аранђел Смиљанић

**ДУБРОВАЧКО ПИСМО ЖУПАНАУ РАДОСАВУ ГЛАВИЋУ
И РАДОВЦУ КРСТЈАНИНУ**

[1422],¹ јун 21.

У писму упућеном жупану Радосаву Главићу и Радовцу крстјанину, који су управљали Конавлима у име војводе Радосава Павловића, Дубровчани саопштавају да ће њихови људи који су сијали по војводиној земљи дати њему колико је право. Они том приликом истичу да исто очекују и од војводиних људи који су сијали по дубровачкој земљи.

Dans cette lettre adressée au joupán Radosav Glavić et Radovac le krstjanin, qui administrent Konavli au nom du voïvode Radosav Pavlović, les Ragusains informent que leurs gens qui ont semé sur les terres du voïvode lui verseront ce que de droit. Ils soulignent à cette occasion qu'ils en attendent de même en retour de la part des gens du voïvode qui sèment sur les terres de Dubrovnik.

Опис писма и ранија издања

Писмо није сачувано у оригиналу, као што је уосталом случај и са другим дубровачким писмима упућеним владарима, обласним господарима и локалној власти у залеђу. Забиљежен је само његов препис захваљујући словенском канцелару Дубровачке републике, Руску Христифоровићу. У његовој књизи на 127. листу налази се записано ово писмо. Добро је очувано, обухвата само горњи дио те странице, прецизније – око једне трећине, а преостали дио те странице је празан.²

Дубровачко писмо жупану Радосаву Главићу и Радовцу крстјанину досад је објављено два пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, Београд, 1858, 169–170; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 3.

¹ Писмо је датирано само даном и мјесецом, али не и годином, међутим, нема никакве сумње да се ради о 1422, будући да се сва писма која су у Русковој књизи уписана непосредно прије или после овог писма односе на поменућу годину.

² Опис, текст и превод писма су приређени на основу снимка од јула 2008. из Државног архива у Дубровнику.

*Текст писма**

+ ѿдъ владѣщагѡ град[а] Дѣбровника кнеза властель и ѿдъ вѣсе
ѡпкине |2| почтеномѣ жѣпанѣ Радосавѣ Главикю и Радовцѣ
крѣстьга|3|нинѣ поздравленѣ. Разѣмѣсмо ѡ намѣ писасте за лю-
ди на|4|ше кои сѣ сѣпали на землѣхъ воѡводе Радосава ѣ Конавлѣхъ
5 |5| и такогѣ за люди воѡводе Радосава кои сѣ сѣпали по³ нашои
зе|6|мли. Наши пригательѣ, Б(о)гѣ зна вѣсакои користи г(оспо)д(и)на
|7| воѡводе Радосава ксѡ хѡтни колико нашои крѣ га има|8|мо
пригательѣ многѡлюбима⁴. Я намѣ к видѣть крѣ к |9| достоинѡ да
даю наши ѡ к право ки вѣдѣ сѣпали на воѡ|10|водини земли. И та-
10 когѣ воѡводини людѣ кои вѣдѣ |11| сѣпали на нашои земли. И
Б(о)гѣ с вама.
+ 'ка' июна

Превод писма

+ Од владајућег градом Дубровником кнеза, властеле и од све опш-
тине поштованом жупану Радосаву Главићу и Радовцу крстјанину поз-
драв. Разумјели смо што сте нам писали за наше људе који су сијали на
земљи војводе Радосава у Конавлима, као и за људе војводе Радосава
који су сијали по нашој земљи. Пријатељи наши, Бог зна да желимо
сваку корист господина војводе Радосава као да је наша, јер га држимо
за много вољеног пријатеља. А нама је познато, јер тако треба, да наши
који буду сијали на војводиној земљи, дају шта је право. Исто као и
војводини људи који буду сијали на нашој земљи. И Бог с вама.
+ 21. јуна.

Околности настанка писма

Жупан Радосав Главић први пут се помиње у дубровачком писму
војводи Радосаву Павловићу упућеном 22. априла 1422. Том приликом
Дубровчани су се жалили на његовог кнеза Бранка да неће да врати
опљачкано,⁵ пријетећи да ће се убудуће понашати још горе. Изгледа да

* Редакција издања и превода: Т. Суботин-Голубовић.

³ на. М. Пуцић, *Споменици српски*, 169; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 3.

⁴ многѡ любима. М. Пуцић, *Споменици српски*, 170.

⁵ Кнез Бранко, кастелан тврђаве Сокола у Конавлима напао је у рано прољеће 1422. дубровачког кнеза у Конавлима и опљачкао му кућу. Р. Živković, *Diplomataska aktivnost Braila Tezalovića*, 38.

је у томе одређену улогу имао и жупан Радосав, јер на једном мјесту у том писму Дубровчани помињу претходна два војводина писма, од којих су једно носили кнезу Бранку, а друго жупану Радосаву. На ова два писма они су потпуно различито реаговали. Док се кнез Бранко још више разбјеснио, пријетећи Дубровчанима новим пљачкама, жупан Радосав је мирно примио писмо и обећао да ће све невоље регулисати у договору са војводом Радосавом Павловићем и Дубровником.⁶

Непуна два мјесеца касније изгледа да је дошло до нових неспоразума између Павловићевог жупана у Конавлима и Дубровчана. На то очигледно упућује писмо жупана Радосава, вјероватно настало средином јуна 1422, које нажалост није сачувано.⁷ На основу дубровачког писма претпостављамо да се он у писму жалио дубровачкој влади на њихове људе који су сијали у оном дијелу Конавала, који је и даље припадао војводи Радосаву Павловићу.

У том смислу не смијемо занемарити шири контекст ових догађаја, односно, готово свакодневне дубровачке покушаје да након куповине Сандаљевог дијела Конавала 1419. године, купе и Павловићев дио. Због тога им је и те како било стало да одрже што боље односе, како са самом локалном властелом, вазалима Павловића, тако и са тада моћним војводом Краљевства босанског. Зато га у писму и означавају као *господина војводу*, и истичу своје *многољубљено* пријатељство с њим.

Тим више кад се имају у виду неуспјешни преговори између Дубровчана и војводе Радосава, који су обиљежили претходну, 1421. годину. Како су Дубровчани у њима остали кратких рукава, покушавали су у току 1422. године да покрену преговоре с мртве тачке. Због тога им свакако није ишло у прилог даље затезање односа, изазвано пљачкама кнеза Бранка и нерегулисаним питањима сјетве и жетве у Конавлима. На крају је сукоб ријешен, између осталог, захваљујући и посредовању војводе Сандаља Хранића.⁸

⁶ М. Пуцић, *Споменици српски*, 167–168; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, 581–582.

⁷ Нема сумње да је жупан Радосав располагао канцеларијом, коју је вјероватно водио Радовац крстјанин. Поред дужности дијака или секретара жупанова, према претпоставци Р. Грујића, Радовац је помагао Радосаву у вршењу судских послова. Р. Грујић, *Конавли*, 14.

⁸ В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље*, 75–76; Р. Živković, *Diplomska aktivnost Braila Tezalovića*, 38–39.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици српски I*, Београд, 1858, 167–168, 169–170; Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–1; I–2*, Београд – Сремски Карловци, 581–582, 3; А. Ивић, *Радослав Павловић, велики војвода босански*, ЛМС 245–246 (1907) 1–32, 24–48; Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА LXVI (Земун 1926) 3–121; В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље*, Годишњица НЧ 36 (1927) 73–109; Р. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu 10–2 (1974) 31–53.

Установе и важнији термини

Крстјанин, 148 (страна), 3 (ред у издању) – назив за припадника Цркве босанске. Сами босански дуалисти су назив крстјани користили само за онај дио који је примио духовно крштење и тиме постао обавезан да живи без гријеха у највећем уздржавању у складу са захтјевима Цркве. Улога у политичком животу одвела је поједине крстјане међу дворане и савјетнике обласних господара и локалне властеле. Такав је случај био и са Радовцем крстјанином, који је помагао жупану Радосаву Главићу у управљању Павловићевим дијелом Конавала.

Литература: *ЛССВ*, 333–334 (С. Ћирковић).

Проспографски подаци

Радосав Главић, 148, 2 – жупан војводе Радосава Павловића у Конавлима. Помиње се само двапут у сачуваној грађи, и то 1421. године. Међутим, према мишљењу Срђана Рудића, он се и раније јавља у сачуваној грађи, и то 1398. године као жупан Радосав, човјек кнеза Павла Раденовића у Требињској области, затим 1399. у служби војводе Радича Санковића. Он је забиљежен и 1410. поново као човјек кнеза Павла. Да ли је ријеч о особи која се може идентификовати са Радосавом Главићем, тешко је рећи. На то упућује исто име и титула, као и блискост области у којој се јавља, али контрааргумент пружа навођење његовог презимена у два посљедња случаја биљежења. У регистру издања *Старе српске повеље и писма* наводе се чак три жупана Радосава, које је Срђан Рудић ујединио у једну особу. И код других аутора помињу се два или чак три жупана Радосава.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици српски I*, 13, 18, 100–101, 167–168, 169–170; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1, I–2*, 128, 407–408, 581–582, 3 и регистар; Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*.

Приложак историји Босне крајем 14. и почетком 15. века, ЛМС 211–212 (1902) 39–63, 34–61; А. Ивић, *Радослав Павловић, велики војвода босански*, ЛМС 245–246 (1907) 1–32, 24–48; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998; С. Рудић, *Властела илирског грбовника*, Београд 2006, 124–125.

Радовац крстјанин, 148, 2 – припадник Цркве босанске. Помиње се само у овом писму. Према Р. Грујићу он је водио канцеларију жупана Радосава, а могуће је и да је помагао у обављању судских послова.

Извори и литература: М. Пуцић, *Споменици српски*, 169–170; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 3; Р. Грујић, *Конавли*, 3–121.

Радосав Павловић, 148, 4, 5, 7 – син кнеза Павла Раденовића. Након погибије брата Петра, 1420. године, преузео је руковођење породичном политиком. Наставио је рат против војводе Сандаља окончавши га у октобру 1420.⁹ Њихов мир ојачан је женидбом војводе Радосава 1421. Теодором, ћерком Сандаљевог брата Вукца. Послије дужих преговора продао је Дубровчанима свој дио Конавала крајем 1426. Само неколико година касније – прецизније 1430, повео је рат против њих с циљем заузимања Конавала, тврдећи да су они само заложени, а не и продани. Рат је трајао до новембра 1432, када је успостављен мир на бази стања прије рата. Након смрти војводе Сандаља иступио је као љути непријатељ његовог насљедника, Стјепана Вукчића. У томе није имао превише успјеха, изгубивши Требиње и Врм, прво привремено, а затим и трајно у марту 1440. Радосав је умро крајем 1441, а наслиједио га је син Иваниш.

Литература: А. Ивић, *Радослав Павловић*, 1–32, 24–48; В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље*, Годишњица НЧ 36 (1927) 73–109; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука–Београд 1999; С. Ћирковић, *Историја Босне*, Београд 1964; Р. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu 10–2 (1974) 31–53; Ђ. Тошић, *Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka*, ЈИЧ 1–2 (2001) 35–47.

Топографски подаци

Конавли, 148, 4 – плодна приморска жупа између Цавтата и Жрновице на западу, Драчевице на истоку, те Површи, Требиња и Врсиња

⁹ Тада је као један од посљедњих властелина прешао на страну Твртка II, напустивши Стефана Остојића. С. Ћирковић, *Историја Босне*, 249.

Аранђел Смиљанић

на сјеверу. Од 1377. у саставу Босанске државе. Дубровчани су после дугогодишњих покушаја успјели да купе Конавле, и то први дио 1419. од Сандаља Хранића, а други дио са градом Соколом 1426. од Радосава Павловића.

Литература: Р. Грујић, *Конавли*, 3–121; ГПБ 1, 109–110 (А. Смиљанић).

Наша земља, 148, 5–6, 10 – земља у Конавлима коју су Дубровчани 1419. године купили од великог војводе Русага босанског, Сандаља Хранића.

Литература: Р. Грујић, *Конавли*, 3–121; Р. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Težalovića*, 31–53; П. Живковић, *Учешиће босанске властеле у диоби Конавала*, Прилози Института за историју у Сарајеву 16 (1979) 181–188.

Војводина земља, 148, 4, 9 – дио Конавала који је у вријеме писања овог писма, дакле 1422, био у власништву војводе Радосава Павловића, а који су Дубровчани купили од њега крајем 1426. године.

Литература: А. Ивић, *Радослав Павловић*, 1–32, 24–48; В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље*, 73–109; П. Живковић, *Учешиће босанске властеле у диоби Конавала*, 181–188.

Срђан Рудић

**ТРИ ПОТВРДЕ КНЕЗА ВЛАТКА ПОПОВИЋА О ПРИМАЊУ
ДОХОТКА ОД ЗАОСТАВШТИНЕ КНЕЗА БРАИЛА
ТЕЗАЛОВИЋА У ДУБРОВНИКУ**

(I) Дубровник, 1466, јануар 1. – април 25,

(II) Дубровник, 1466, април 25,

(III) [Дубровник], 1468, фебруар 5.

I. Кнез Влатко Поповић потврђује да је примио 20 дуката за 1465. годину од заоставштине кнеза Браила Тезаловића као наследник његове кћерке госпође Јелаче.

II. Кнез Влатко Поповић потврђује да је примио 20 дуката за 1466. годину од заоставштине кнеза Браила Тезаловића као наследник његове кћерке госпође Јелаче.

III. Кнез Влатко Поповић потврђује да је примио 20 дуката за 1467. годину од заоставштине кнеза Браила Тезаловића као наследник његове кћерке госпође Јелаче.

I. Le knez Vlatko Popović confirme avoir reçu 20 ducats en 1465 provenant du patrimoine de Brailo Tezalović en tant qu'héritier de sa fille dame Jelača.

II. Le knez Vlatko Popović confirme avoir reçu 20 ducats en 1466 provenant du patrimoine de Brailo Tezalović en tant qu'héritier de sa fille dame Jelača.

III. Le knez Vlatko Popović confirme avoir reçu 20 ducats en 1467 provenant du patrimoine de Brailo Tezalović en tant qu'héritier de sa fille dame Jelača.

Три потврде које овде објављујемо односе се на исту ствар – подизањедохотка од заоставштине Браила Тезаловића у Дубровнику. Потврде су издате 1466. и 1468. године и односе се на време када је кнез Влатко Поповић, као наследник госпође Јелаче, кћерке кнеза Браила Тезаловића, био једини уживалац овогдохотка. Писма су ради прегледности посебно описана, а да не би дошло до одређених понављања дипломатичке особености, просопографски подаци и важнији појмови су дати на крају.

(I) Прва потврда

Дубровник, 1466, 1. јануар – 25. април

Опис и ранија издања

Потврда је сачувана у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Исписана је курзивом у осам редова, на листу хартије која је пресавијена на два једнака дела димензија по око 22,5 x 29,8 цм. На хартији се види водени знак. На полеђини се налазе новији записи *N 11 del Pacch XIV* и бечки №. 299. an. 1466.

Раније издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии Споменници*, 289; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 495; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 169–170.

Текст*

+ Ва име О[т]ца и Сина и Светога Духа аминь. И кнезь Влатко Поповик(ь) ближика и родикаъ покойно[2]га кнеза Браила Тезаловика и неговѣ кѣре госпоге¹ Елаче по речене Елаче по теста[3]ментѸ и са порѸчениемъ г[оспо]д[и]на воеводе Есе бега
5 примихъ ѿ много почтенѡга кнеза и все [4] ѡпѣкине властель дубровачцехъ за доходакъ цю сѸ давали госпоѣи Елачи за живота како [5] всенаследникѸ кнеза Браила а ѡна по себи е мене ѡставила кнезѸ ВлаткѸ ПоповикѸ [6] и примихъ ·к· дѸкаты златехъ за годище кое се свришило рожаства Христова [7] 4885 лето ·а· д(ь)нь ченара (!)
10 месеца на Василевъ д(ь)нь а за верование ѡвогаи листа [8] писахъ га кнезь Влатко мѡшмъ рѸкѡм(ь) Ѹ славномъ градѸ ДубровникѸ.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светог Духа амин. Ја, кнез Влатко Поповић, ближњи и рођак покојног кнеза Браила Тезаловића и његове кћерке госпође Јелаче, примих по тестаменту речене Јелаче и са препоруком господина војводе Есе бега од много поштованог кнеза и све општине и властеле дубровачке доходак који су давали за живота госпођи Јелачи као наследнику кнеза Браила, а који је она оставила мени, кнезу Влатку

* Редакција издања и превода сва три документа: Т. Суботин-Голубовић.

¹ Реч *госпоге* недостаје у издању П. Карано-Твртковића

Поповићу. И примих 20 златних дуката за годину која се свршила на Василев дан 1. јануара 1466. године од рођења Христовог. За веровање овог листа писах ја, кнез Влатко, мојом руком у славном граду Дубровнику.

(II) Друга потврда

Дубровник, 1466, април 25.

Опис и ранија издања

Потврда је сачувана у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Исписана је курзивом у десет редова на листу хартије која је пресавијена на два једнака дела димензија по око 22,5 x 29,8 цм. На хартији се види водени знак. На позадини се налази савремени запис: *1467 adi. Espeditoria per li page – de li sucesori de Braillo Tesalovich et sui sucesori pro duchatis 20 al anno. Enota choloqui una procura de Vlatcho Povich con la qual tolse ser Anitica Franico de Sorgo,*² као и новији записи *N 12 del Pacch XIV* и бечки №. 310. ап. 1467.

Ранија издања: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 170.

Текст

+ Ва име ѿ[тъ]ца и Сина и Светога Духа аминь. И кнезь Влатко Поповићъ ближика и родикаъ покойнога [2] кнеза Браила Тезаловића и неговѣ кѣе Блаци по речене Блаци по тестаментѸ и са порѸчениемъ [3] г[оспо]д[и]на воеводе Ђсе в(е)га примихъ ѡдъ много
5 почтенога кнеза и все ѡпѣкине властель дѸбровачцехъ [4] за дохо-
дакъ цо сѸ давали госпоѣки Блаци за живота неи како всенаследникѸ
кнеза Браила Тезаловића [5] и ѡна по себи е мене ѡставила ВлаткѸ
ПоповићѸ свомѸ братѸчедѸ и ближици и примихъ ѡдъ мно[б]го
почтенога кнеза и властѣѡ дѸбровачцехъ за речени доходакъ ·к̃·
10 дѸката златехъ за кое сам [7] плаћенъ за времена минѸта и за

² Андреја, Андруша (Andreas) Соркочевић (1414–1499), син Франка, унук Влахуше. Био је ожењен Аном, кћерком Николе Степе Лукаревића са којом је имао петоро деце. Наведен је као један од сведока на тестаменту херцега Стефана Вукчића, а боравио је и као посланик код његовог сина херцега Влатка. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 84, 86, 87, 89–92; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 421, таб. LXVII/3, Београд 1960.

годище кое ќе се свршити рожаства Христова 4833 лето |8| приви
д(ь)нь женара месеца на Василевъ данъ и за верованне шбогаи листа
писахъ ꙗ кнезь Влатко |9| своимъ р8кwmъ 8 славнwm[ь] град8
Д8бровник8 ва лето роштва Христова 4833 лето ꙗ д[ь]нь м[есе]ца
15 |10| априла.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светог Духа амин. Ја, кнез Влатко Поповић, ближњи и рођак покојног кнеза Браила Тезаловића и његове кћерке Јелаче, примих по тестаменту речене Јелаче и са препоруком господина војводе Есе бега од много поштованог кнеза и све општине и властеле дубровачке доходак који су давали госпођи Јелачи за њеног живота као јединој наследници кнеза Браила, а који је она оставила мени, кнезу Влатку Поповићу, свом братучеду и ближњем. И примих од много поштованог кнеза и властеле дубровачке на име поменутог дохотка 20 златних дуката за протекло време и за годину која ће се свршити на Василев дан 1. јануара 1467. године од рођења Христовог. И за веровање овог листа писах ја, кнез Влатко, својом руком у славном граду Дубровнику 25. априла 1466. године од рођења Христова.

(III) Трећа потврда

Дубровник ?, 1468, фебруар 5.

Опис и ранија издања

Потврда је сачувана у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Исписана је курзивом у девет редова на половини хартије која је пресавијена на два једнака дела димензија по око 22,5 x 29,5 cm. На хартији се види водени знак. На позадини се налази савремени запис: *1468 adi 5 fener. Espeditoria de Vlatcho Popovich per laqual defessa haver havuto proprio 20 de duchati 400 duchatos 20*, као и новији записи *N 13 del Pacch XIV* и бечки №. 315. an. 1468.

Ранија издања: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 170–171.

Текст

+ Ђа име Ѣ[тъ]ца и Сина и Светога Д8ха аминь. И кнезь Влатко Поповићъ близика и родикаъ |2| покойнога кнеза Браила Тезаловика и неговѣ кћере Ђлаче по речене Ђлаче по тестамент8 (!) |3| и

- са порџчениемъ г[оспо]д[и]на воеводе³ Ёсе бега примихъ ѿ много
 5 почтенога кнеза и све ѿпѣине |4| властель дѣбровачцехъ за дохо-
 дакъ що сѣ давали госпоѣи Елаци за живота неи како
 све|5|наследникѣ кнеза Браила Тезаловика и ѿна по себе ѿставила
 мене Влаткѣ Поповиѣ |6| свомѣ братѣчедѣ и ближици и примихъ
 10 ѿ много почтенога кнеза и властель дѣбро|7|вачцехъ за речени до-
 ходакъ ·к· дѣкаты златехъ за кое сам(ѣ) плаћенъ за времена минѣта
 и за го|8|дище кое ·ѣ· се свршило⁴ рожаства Христова чѣѣ лето ѣ
 д(ѣ)нь фривара м(ѣ)ца |9| и за верование ѿвоган листа писахъ га га
 Влатко мѡѡмъ рѣкомъ.

Превод

+ У име Оца и Сина и Светог Духа амин. Ја, кнез Влатко Поповић, ближњи и рођак покојнога кнеза Браила Тезаловића и његове кћерке Јелаче, примих по тестаменту поменуто Јелаче и са препоруком господина војводе Ёсе бега од много поштованог кнеза и све општине и властеле дубровачке доходак који су давали госпођи Јелачи за њеног живота као наследнику кнеза Браила Тезаловића, а који је она оставила мени, Влатку Поповићу, свом братучеду и ближици. И примих од много поштованог кнеза и властеле на име поменутог дохотка 20 златних дуката за које сам плаћен за протекло време и за годину која се свршила 1468. године од рођења Христова. И за веровање овог листа писах га ја Влатко својом руком 5. фебруара.

Дипломатичке особености

Анализирани документи су потврде о подизању новца, те садрже углавном једноставније дипломатичке формуле, својствене том типу грађе. Како говоре о истој ствари и писани су истом руком њихови текстови су у великој мери слични. Тако је првих пет редова I потврде скоро у потпуности пренето у текст II потврде, док је првих седам редова II потврде такође скоро у потпуности пренето у текст III потврде. Сва три документа почињу на исти начин – крстом, односно симбо-

³ Реч **воеводе** недостаје у издању Јб. Стојановића.

⁴ Реч **свршити** преправљена је у **свршило** тако што је прецртано **ти** и изнад написано **ло**. Приликом ове исправке је, вероватно непажњом, остављено **ѣ**. До грешке је вероватно дошло јер је текст ове потврде писан по угледу на претходну.

личком инвокацијом, након које следи кратка вербална инвокација – *У име Оца и Сина и Светог Духа амен*. Потом се објашњава начин на који је Влатко Поповић постао корисник наследства Браила Тезаловића и сведочи о извршеној радњи, односно исплати годишњег дохотка у износу од 20 златних дуката. Све потврде је писао кнез Влатко Поповић.

Браило Тезаловић је тестаментом сачињеним новембра 1436. оставио у Дубровнику 400 дуката уз добит од 5%. Тестаментом је одређено да уложен новац користи његова супруга Витосава, а након њене смрти кћерка Јелача. Наслеђе би даље припало Јелачиним синовима, а ако их она не би имала, наследницима његове браће Хвала и Богише.⁵ Након Јелачине смрти, у Дубровнику се новембра 1465. појавио Влатко Поповић који је захтевао да му се, на основу њеног тестамена, исплаћује доходак од заоставштине Браила Тезаловића. Дубровчани су закључили да ће тако поступити уколико докаже да је Јелача била овлашћена тестаментом да располаже средствима.⁶ Како је Влатко успео да докаже да га је Јелача тестаментом прогласила за свог наследника, Дубровчани су почели да му исплаћују доходак од Браилове заоставштине. Посматране три потврде сведоче да је он био једини корисник дохотка од 20 дуката за 1465, 1466. и 1467. годину. Касније се уз Влатка Поповића као корисник наслеђа Браила Тезаловића јавља и Јурај Богишић, син Браиловог брата Богише.⁷ Према потврди издатој јануара 1469. добит су подигли Влатко Поповић и Јурај Хваловић, а према потврди издатој фебруара 1475. добит су подигли Влатко, син Радича Озрисалића, и Ђурађ, син Радашина Богишића.⁸

Из извора није могуће утврдити степен сродства између Влатка Поповића и Браила Тезаловића, односно Јелаче. У тексту потврда Вла-

⁵ Р. Živković, *Baštinici zaostavštine Braila Tezalovića*, Prilozi IX/1 (1973), 320–321. Браило је имао четири брата: Вукосава, Богишу, Хвала и Будислава. Р. Živković, *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, Tuzla 1986, 44.

⁶ Ћ. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, Sarajevo 1911, 199. Јелача се последњи пут спомиње 1465. године, када је подигла камате од Браилове оставе. *Genealogija porodice Tezalovića iz Prače*, Pregled, časopis za društvena pitanja 6 (1975) Sarajevo, 758.

⁷ Р. Živković, *Baštinici zaostavštine Braila Tezalovića*, 321–322. Анто Бабић је, и поред грађе која му је била приступачна, сматрао да је Јурај Богишић после 1466. године био једини потомак и наследник Браила Тезаловића. А. Babić, *Diplomatska služba u srednjevjekovnoj Bosni*, Radovi ND BiH XIII (1960), 65, нап. 313.

⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 172–173, 199–200. Интересантно је да се Влатко Поповић не помиње као корисник заоставштине свог оца. *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, 52, нап. 69.

тко тврди да је Браилов рођак и да му је Јелача оставила доходак као братучеду и рођаку. Влатков отац Радич Озрисалић се јануара 1427. помиње као перос Браила Тезаловића (Radic nepote Brailli). У исто време се помиње и као Радич Озрисалић Тезаловић (Radic Osrisaglich Tesalovich).⁹ Питање родбинских веза између Браила и Јелаче са једне и Радича и Влатка у литератури није разрешено. За Владимира Ћоровића Радич је био Браилов нећак.¹⁰ Павао Живковић је покушао да разреши то питање тако што је изнео претпоставку да је Радич био Браилов синовац, односно син једног од његове браће – Вукосава или Хвала.¹¹ Међутим, из извора је познато да је Вукосав умро млад и да се није женио, те није могао ни имати законитог сина.¹² Ствар је јасна и у другом случају – да је Радич био Хвалов син, Влатко не би морао Дубровчанима да доказује да га је Јелача одредила тестаментом за свог наследника. Једноставно би се позвао на Браилов тестамент и иступио као Хвалов наследник. Уосталом, тако је неколико година касније поступио Богишин син Јурај, који је помоћу сведока доказао да је синовац Браила Тезаловића.¹³

Термини који се користе за описивање родбинских односа између Браила и Радича као и Јелаче и Влатка омогућавају нам да изнесемо неколико претпоставки. Раније смо истакли да се Радич помиње као перос Браила Тезаловића. Павао Живковић је термин перос користио у значењу синовац, односно братов син, при чему је занемарио могућност да он може означавати и сестрића. У том случају Радич је могао бити син Браилове сестре. Треба нагласити да ова претпоставка нема упориште у изворима.¹⁴ Скрећемо пажњу и да термин братучед, којим

⁹ Р. Živković, *Trgovac i diplomata Radič Ozrisaljić*, Iz srednjovjekovne povijesti Bosne i Huma, Osijek 2002, 234, нап. 581 и 582. Није јасно по коме је Влатко добио презиме Поповић. Р. Živković, *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, 50; Р. Михаљчић, *Презимена изведена из титула*, Владарске титуле обласних господара, Сабрана дела VI, Београд 2001, 266.

¹⁰ В. Ћоровић, *Како је војвода Радослав Павловић продавао Дубровчанима Конавље (1423–1427.)*, Годишњица Николе Чупића 36 (1927) 106.

¹¹ Р. Živković, *Genealogija porodice Tezalovića iz Prače*, 759; Другом приликом Павао Живковић назива Влатка Поповића унуком Михоја Тезаловића. Р. Živković, *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, 42.

¹² Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 171.

¹³ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 171–172.

¹⁴ Ђоко Мазалић и Ј. Вуковић су сматрали да је Радич можда био син Озрисава Коњевића. Ђ. Mazalić, *Borač, bosanski dvor srednjeg vieka*, GZM 53 (1941), 81; Ј. Вуко-

је описан однос између Јелаче и Влатка може означавати не само брата од стрица, него и брата од тетке.¹⁵

На крају, може се само рећи да није јасно у каквом сродству су били Браило и Јелача са једне и Радич и Влатко са друге стране. Сигурно је једино да су били рођаци.¹⁶

Када је реч о утврђивању времена настанка потврда, проблем се јавља само код прве. У збиркама извора у којима је објављена као датум њеног настанка наводи се 1. јануар 1466.¹⁷ Међутим, у тексту овог документа нигде не пише када је настао, већ је овај датум изведен из дела текста у којем се каже да је Влатко Поповић примио доходак за „годину која се свршила на Василев дан 1. јануара 1466. године од рођења Христова“. Документ је свакако настао пре 25. априла када је Влатко издао потврду о примању дохотка „за годину која ће се свршити на Василев дан 1. јануара 1467. године од рођења Христова“. Дакле, јасно је да је прва потврда настала између 1. јануара и 25. априла 1466. Не би било немогуће ни да је написана истог дана када и друга потврда, односно 25. априла.

Одређена непрецизност и нелогичност се уочавају и у тексту треће потврде која је написана 5. фебруара 1468, сасвим сигурно у Дубровнику, иако се место њеног настанка, за разлику од претходне две потврде, не наводи. На крају ове потврде каже се да је реч о дохотку за годину која се „свршила 1468. године од рођења Христова“, након чега следи датум када је настала. Читајући текст потврде у издању Љубомира Стојановића делује као да се та година завршила 5. фебруара. Писар се овде није држао формулације као у прве две потврде у којима је овај део текста одређенији – ту се говори да се године за које се узима доходак свршавају „на Василев дан 1. јануара“. Ако се погледа фотографија треће потврде, уочљиво је и да је датум њеног настанка (Ѣ Д(Ь)НЬ

вић, *Ново читање и тумачење неких старих босанских надгробних натписа*, Годишњица ИД БиХ 1 (1949), 98–100

¹⁵ Погледати речнике ЈАЗУ и САНУ. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I, Zagreb 1880–1882, 39; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* II, Београд 1962, 122–123.

¹⁶ P. Živković, *Trgovac i diplomata Radič Ozrisaljić*, 235.

¹⁷ П. Карано-Твртковић, *Србскии Споменици*, 289; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 495; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 169–170. Исто и у: E. Fermentžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752.*, Zagrabiae 1892, 267.

Фривара м(еџ)ца) одвојен већим размаком од остатка осмог реда, те га стога ваља посматрати засебно, а не у склопу претходне реченице.

Просопографски подаци

Влатко Поповић, 154 (страна), 1, 8, 11 (ред у издању); 155, 1, 7; 156, 13 (II), 1 (III); 157, 8, 13 – син Радича Озрисаљића. У изворима се помиње само у вези са подизањем дохотка од заоставштине Браила Тезаловића чији је наследник био на основу тестаментa Браилове кћерке Јелаче.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 169–173, 199–200; Р. Živković, *Baštinici zaostavštine Braila Tezalovića*, 319–325; Р. Živković, *Genealogija porodice Tezalovića iz Prače*, 759; Р. Živković, *Trgovac i diplomata Radič Ozrisaljić*, 235–236.

Браило Тезаловић, 154, 2, 7; 155, 2, 7; 156, 2; 157, 7 – потицао је из угледне трговачке породице која је живела у Прачи. Захваљујући својим способностима успео је да се уздигне у ред властеле. У изворима се помиње од јуна 1392. године. Био је ожењен Витосавом са којом је имао четворо деце: синове Радоњу и Радосава и кћерке Јелачу и Владисаву. Наведен је као сведок на повељама породице Павловића из 1427, 1432, и 1433. Умро је 1437. године.

Литература: А. Babić, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, Iz istorije srednjovjekovne Bosne, Sarajevo 1972, 159–162; Р. Živković, *Baštinici zaostavštine Braila Tezalovića*, 319–325; Р. Živković, *Diplomatska aktivnost Braila Tezalovića*, Prilozi X/II (1974), 31–53; Р. Živković, *Genealogija porodice Tezalovića iz Prače*, 755–759; Р. Živković, *Kreditno trgovačke veze Braila Tezalovića sa Dubrovčanima*, Zgodovinski časopis 34/3 (1980), 299–311; Р. Živković, *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, 44–50; Р. Živković, *Brailo Tezalović: komornik, protovestijar i diplomata na dvoru Pavlovića*, 216–233.

Јелача, 154, 3, 6; 155, 3, 6; 156, 3; 157, 6 – кћерка Браила Тезаловића и Витосаве. Била је удата за Михоча Утвичића, сина Радича Утвичића. Утвичићи су били позната трговачка породица из Фоче. Последњи пут се помиње 1465. године, кад је подигла доходак од очеве заоставштине у Дубровнику.

Литература: Р. Živković, *Baštinici zaostavštine Braila Tezalovića*, 320–321; Р. Živković, *Genealogija porodice Tezalovića iz Prače*, 757–758.

Есе бег, 154, 4; 155, 4; 157, 4 – Иса-бег Исхаковић, син Исхак-бега крајишника скопског крајишта у периоду 1414–1439. године. Имао је

Срђан Рудић

два брата – Барака и Есеб Алију. Иса-бег је од 1439, са мањим прекидом 1443–1444, био скопски санџакбег. На положају босанског санџакбега налазио се од 1464. до 1470. Имао је три сина: Мухамеда, Мехмед-бега и Али-бега. Последњи пут се помиње 1472. године.

Литература: Н. Šabanović, *Krajište Isa-bega Ishakovića, zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo 1964; В. Zlatar, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, Prilozi 14–15 (1978) 92–94; СБР 4, Нови Сад 2009, 185 (Д. Тубић).

Важнији појмови

Василев дан, 154, 10; 156, 12 – празник Светог Василија Великог (330–379) слави се 1. јануара, на дан његове сахране.

Литература: *The Oxford dictionary of the Christian church*, Oxford 1997, 166–168 (са литературом); *Енциклопедија православља I*, Београд 2002, 323–324 (са литературом).

РЕГИСТАР

- Азербејџан – 109
 Азија – 93, 95, 96, 105
 Албанија – 104
 Алексије III Комнин, трапезунтски цар – 108
 Али-бег – 162
 Ана, кћерка Николе Степе Лукарчевића – 155
 Ангора – 97, 106
 Андреја, Андруша (Andreas) Сорочевевић – 155
 Анђелић Паво – 74
 Архив породице Баћањи у Керменду – 11, 12

 Бајазид, турски султан – 87, 91, 93, 95
 Бакоче, село – 79
 Балшићи, властeosка породица – 65
 бан – 11, 17, 18, 19, 20, 21, 25
 Барак – 162
 Барлас, турско-татарско номадско племе – 93
 Батало, тепчија – 132
 баштина – 26, 29, 30, 38
 Бела IV, угарски краљ – 60, 61
 Бернабај Тома, јавни нотар – 50, 56
 Бисте Буних – 47, 51, 52, 53, 56
 Битка код Никопоља – 106
 Битка на Косову – 97, 101, 105, 106
 Бишће – 69, 74, 76, 79
 Благај – 79
 Бобовац – 109
 Богданићи, Рендићи, дубровачки грађани – 63, 64, 66
 Богиша – 158
 Богчин/Бокчин Станиславић – 63, 64, 65, 66
 Божидар, син Јурја II Шубића – 22

 Бориковац – 109
 Боровина Вукашинић – 105
 Босанска епископија – 47, 50, 55, 56, 57, 59, 60
 босански санџакбег – 162
 Босна – 11, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 34, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 65, 67, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 91, 93, 97, 99, 102, 103, 109, 111, 112, 113, 114, 123, 125, 128, 129, 130, 132, 134, 135, 137, 141, 142, 143, 144, 146, 152
 Браило Тезаловић – 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161
 Бранко, кнез – 148, 149
 Брегава, река – 145
 Брезна – 51, 57, 58, 60
 Брковић Милко – 12, 32
 брод – 91
 бродоградилиште – 146
 Бруса – 91, 96
 Будимпешта – 12
 Будислав – 158
 Буковина, главица – 78
 Буновиће, село – 78

 Василев дан – 155, 156, 160, 162
 велики војвода – 113
 Венеција – 22, 23, 106, 108
 верна служба – 19, 26
 Витан Тихорадић – 36, 39, 43
 Витосава – 158, 161
 вјера господска – 11, 19, 26, 27, 95
 Владисав Галешкић, велики војвода – 133
 Владисава – 161
 Владислав Црнчић – 129
 Владоје, логотет – 77

Влађ Златоносовић – 105
 властела – 64, 90, 97, 99, 100, 102, 103, 105, 107, 112, 115, 119, 121, 129, 130, 132, 133, 134, 137, 140, 141, 148, 150, 152, 154, 156, 157, 161
 властелинство – 142
 властеличић – 91, 95, 103
 Влатко Вуковић, војвода – 74, 77, 78, 83, 84, 105
 Влатко Оцтовић, кнез – 129, 133
 Влатко Поповић, кнез – 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161
 Влатко, херцег – 155
 Влахуша – 155
 вода – 34
 восак – 13, 14
 Врм, жупа – 83, 144, 151
 Врсиње – 65, 66, 151
 Вук Тепчић – 132
 Вукан, слуга – 117, 119, 120, 121
 Вукац – 151
 Вукац, кнез – 115
 Вукашин Милатковић, кнез – 129, 133
 Вукашин, кнез – 97, 99, 100, 102, 104, 107, 108, 110
 Вукмир, војвода – 97, 99, 100, 102, 104, 107, 108, 110
 Вуковска жупанија – 60
 Вукосав – 158, 159
 Вукослав Нахојевић, кнез – 51, 57
 гај – 34
 галија – 99, 101, 102, 106, 108, 110
 Галичак, острво – 45
 Ганг, река – 93
 Гарић-Петровић Гордана, – 14
 Гелчић Јосип – 31
 Геровац, острво – 45
 глоба – 34, 38
 Гојак, острво – 45
 Голубик – 109
 Гољак, острво – 45
 Госпин Шкољ, острво – 45
 господин – 11, 17, 18, 25, 95, 122, 128, 129, 134, 140, 143
 Гостивар – 109
 Гостињ – 109
 готица – 12
 грб – 13, 115, 116
 Гргур II Шубић, шибенски кнез – 11, 14, 23
 Гргур Бранковић – 107
 Гргур Галешкић – 129, 133
 Грчка, Грци – 106, 107, 109
 Губеш, острво – 45
 Гуча Гора – 44
 Дабиша, краљ Босне – 132, 134
 Далмација – 22, 23, 24, 25, 76
 дворски – 74, 129, 131, 135
 Дебар – 109
 Девесиља, планина – 79
 Дивна, острво – 45
 Дивош Тихорадић – 36, 39, 43, 44
 дијак – 134
 Дингачки Шкољ, острво – 45
 Дједоје Магјеровић – 109
 Дњепар, река – 93
 добри људи – 123
 Доброслав, син Дивоша Тихорадића – 44
 Доброштица, планина – 78
 Добрушко Куделиновић – 65
 Доњи Краји – 11, 12, 17, 21, 23, 25, 26, 44
 Доњи Краји – 44
 Доротеја – 135
 доходак – 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161
 Драгић Голозловић, кнез – 129, 133
 Драгић, слуга – 101, 102, 107, 110
 Драгоје Гучетић – 73, 75, 78

- Драчевица – 69, 79, 151
 Државни архив у Дубровнику – 32, 48, 111, 114, 118, 125, 138, 147, 154, 155, 156
 Дријева – 56, 60, 69, 77
 Дубовац, острво – 45
 дубрава – 34
 дубровачки динар, 121
 Дубровник, Дубровчани – 29, 30, 34, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 48, 53, 54, 55, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 73, 75, 77, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 99, 100, 102, 103, 104, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 138, 140, 142, 143, 145, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161
 дукат – 153, 155, 156, 157, 158
 Душанов законик – 134

 Ђаково – 47, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61
 Ђурађ, жупан – 137, 140, 142, 144, 145
 Ђурађ, син Радашина Богишића – 158
 Ђурђе Бранковић – 107
 Ђурђе, слуга – 140, 141

 Евдокија Комнин – 108
 Европа – 97, 104, 106
 Егејско море – 106
 Есе бег – 154, 156, 157, 161
 Есеб Алија – 162
 Еуфрат, река – 93

 Жаба, жупа – 146
 Жвињ – 78
 Живе Пармезан – 48, 52, 58
 Живковић Павао – 159

 Жлијеб – 78
 Жрновица – 151
 Жупа Драчевичка – 69, 78
 жупа, жупан – 94, 95

 заклетва – 25
 закон – 52, 60, 73, 83, 84, 115, 117, 119, 120, 121, 128, 135
 запис – 128, 135
 записаније – 135
 заселак – 142
 збор – 64
 Зеленика – 78, 79
 Зета – 107
 Зетски Градац – 109
 Златоносовићи, властеоска породица – 97, 99
 знамење – 111, 115
 Зрин – 23

 Ибар – 109
 Иван Гундулић, дубровачки посланик – 141
 Иваниш – 151
 Иваниш Павловић, војвода – 145
 Ивахн Прибиловић – 44
 Игало – 78
 Иса-бег Исхаковић – 161
 Исхак-бег крајишник – 161
 Италија – 76, 105
 јавни нотар – 50, 51, 55, 56, 58

 Јадранско море – 24
 Јарче Глава – 79
 Јелача, кћерка кнеза Браила Тезаловића – 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161
 Јелена Балшић – 107
 Јелена Гатилузи, ћерка Франческа – 104, 107
 Јелена Драгаш – 108
 Јелена, краљица Јелена Груба – 83

- Јелена, мајка краља Твртка I – 22
 Јиречек Константин – 84, 85
 Јован V, византијски цар – 110
 Јован VII, византијски цар – 107, 110
 Јован Гредић – 76
 Јован Кантакузин – 110
 Југославија – 74
 Јуније Држић – 51
 Јурај I Шубић – 13, 18, 22, 24
 Јурај II Шубић – 11, 14, 20, 22
 Јурај III Шубић – 22, 23
 Јурај Богишић – 158
 Јурај Хваловић – 158
- Калота, руски кнез – 109
 калуђер – 63, 64
 Камено – 78, 79
 Каптол – 50, 51, 55, 57, 59
 Карло II, напуљски краљ – 19
 Катарина Хрватинић – 115
 Катарина, кћер Јурја II Шубића – 22
 катедрала – 59
 квар – 143
 кира – 135
 Клаић Нада – 14, 19
 Клек, насеље – 145
 Клечин – 51, 55, 58
 Климе Гучетић – 29
 Климе Држић, 47, 51, 52, 53, 56, 58
 Климент VI, папа – 56
 Климент Гучетић – 76
 Клис – 22
 Клобук, град – 83, 144
 кнез – 11, 14, 50, 63, 64, 66, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 110, 112, 115, 117, 119, 121, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 137, 140, 141, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 156, 157
 кнез стонски – 141
 кнештво, кнежина – 26
- књига – 123
 Кобила, брдо – 78
 Козјак, – 78
 Кокошар, острво – 45
 Коломан, херцег – 61
 Конавле – 65, 66, 76, 83, 85, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152
 Константин Драгаш – 108
 коњ – 120
 Косаче, властеоска породица – 144
 Космач, острво – 45
 Котор – 69
 Котроманићи, владарска породица – 19, 23
 Краљева Сутјеска – 141
 кривоклетник – 27
 Крка – 24
 крст – 69
 крстјанин – 150
 Крушевац – 109
 Крушево, код Стоца – 145
 Кујава – 128, 135
 Кути, село – 78, 79
 кућа – 35
- Лајош I, угарски краљ – 77
 Лашва, жупа – 44
 Леденице – 81, 83, 84, 85
 Лезбос – 97, 103, 104, 107, 108, 110
 Ливно – 22
 Лимски Градац – 109
 Лирица, острво – 45
 лист – 90, 94, 99, 102, 107, 111, 112, 115, 117, 120, 122, 140, 143, в. и слободни лист
 листина – 128, 135
 листоноша – 123
 Ловиште, насеље – 46
 Ловориковац, острво – 45
 логотет – 125, 128, 129, 131, 133, 134, 135
 Лоиште, рт – 34, 38, 46

- Лоне Држић – 52, 53, 58
 Лука, жупа – 145
 Лучњак, острво – 45
- Љесковац – 109
 Љетопис попа Дукљанина – 78
 Љубибратићи, 65
 Љута – 81, 83, 84, 85
- Мађарски државни архив – 11, 12
 Мајсан, острво – 45
 манастир Житомислић – 145
 Манојло II Палеолог, византијски цар – 99, 101, 102, 106, 107, 108, 109
 Мара Бранковић – 107
 Марија, Которанка – 45
 Марија, сестра цара Јована V – 110
 Марин Бунић – 77
 Марин Кабужић – 109
 Мартин Шљемано – 109
 Мартол Цријевић – 76
 Маслиновац, острво – 45
 Масновић, породица из Високог – 57
 Мастан Бубанић – 51, 57
 међа – 142
 Мељине – 78
 Мехмед-бег – 162
 Милица, кнегиња – 107
 Милост – 84, 90, 94, 128, 135, 143
 Милош Вукасић – 36, 39, 43
 Милош Милишевић – 108
 Милош Радославић – 47, 48, 50, 52, 53, 54, 55
 Милош, син Дивоша Тихорадића – 44
 Милун Богданић – 65, 66
 Мира, кћерка Климе Држића – 56
 Мириште, острво – 45
 Мирко Радојевић, дворски – 74, 76, 77, 78
- Мирко, кнез – 97, 98, 99, 104, 105, 107
 Миросав Влашић – 67
 Михаило жупан Брезне – 51, 56, 58
 Михаило Менчетић – 29, 36, 39, 44
 Михоч Милошевић – 105
 Михоч Утвичића – 161
 Младен I Шубић – 13, 18, 19, 22, 23
 Младен II Шубић – 11, 13, 14, 19, 20, 21, 22
 Младен III Шубић – 22
 Млеци – 99, 101, 102
 Мојдеж – 78
 Мокрине – 78
 Мостар – 79
 Мухамед – 162
- невера – 17, 18, 20, 26
 Неретва – 51, 56, 58, 60, 77, 79, 141
 Никеја – 129
 Никола Барбадић – 50, 51, 52, 55
 Никола, препозит – 57
 Никола Богдановић – 63, 65, 66
 Никола Гундулић – 76, 77, 120
 Никола Перов Пуцић – 109
 Никола, магистар – 51, 55, 57
 Никола, старешина – 51, 55
 Николета – 66
 Николићи, властeosка породица – 145, 146
 Никулин – 119, 120
 Никша Звијездић – 30, 69, 75
 Ниноје Богдул – 109
 Новаковић Стојан – 31
 Нови, Св. Стефан, Херцег Нови – 69, 73, 75, 76, 78, 79
 Ново Брдо – 109
- Обалица – 79
 Олипа, острво – 45
 Омиш – 22
 Остоја Тепчић, кнез – 129, 132

- Остоја, краљ Босне – 81, 82, 84, 109, 111, 113, 115, 116, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 141, 142, 144
острво – 29, 30, 35, 38, 40, 41, 45
Островица – 22, 23
Остружница – 51, 60
- Павле I Шубић – 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Павле II Шубић – 11, 14
Павле Јабланић, кнез – 74, 78
Павле Раденовић, кнез – 65, 66, 81, 83, 85, 87, 88, 92, 141, 144, 145, 150, 151
Павловићи, властеоска породица – 161
палата – 111, 116
папир – 64
Парена пољана – 141
Париз – 106
пастир – 91, 92
пашњак – 34, 142
Пелопонез – 108
Пељешац – 29, 45, 46, 145
пенези – 121
пергамент – 12, 30, 31, 69, 125
Перегрин, епископ босански – 47, 50, 51, 55, 56, 57, 59
перпера – 29, 35, 39, 40, 42, 117, 119, 120, 121
Петар Гундулић – 77
Петар Павловић, кнез – 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144
Петар, читач – 51, 55, 57
печат – 12, 13, 14, 18, 20, 30, 36, 39, 42, 50, 52, 53, 54, 58, 69, 74, 77
писмо – 27, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 63, 90, 92, 94, 97, 98, 100, 102, 104, 106, 107, 108, 111, 113, 114, 137, 138, 139, 140, 142, 147, 148, 149, 150, 151, 152
- Плав – 109
планина – 34, 142
плика – 30
повеља – 11, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 43, 45, 48, 52, 53, 54, 59, 60, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 121, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135
Површи – 151
Под – 78
Подвисоки – 109, 125, 129
Подграђе – 78
поклад – 114
поклисар – 101
Полице – 66
Полог – 30
поље – 34
Понса, епископ босански – 61
поп – 63, 64, 66, 67
Попово – 90, 95
Поточине, острво – 45
Превлака – 29, 30, 34, 35, 38, 39, 41, 45
Прибат Поповић – 66
Прибислав Хлаповић – 43
Призрен – 109
Прилеп – 109
Приморје – 73, 87, 95, 112, 137, 140, 142, 145
пристав – 131, 39, 43
протовестијар – 104, 105
Пуцић Медо – 63
Пучењак, острво – 45
- Рагјен Беривојевић – 109
Радашин Богишић – 158
Радич Озрисалић – 158, 159, 161
Радич Санковић, војвода – 115, 150
Радич Утвичић – 161
Радич, кефалија – 65
Радовац крстјанин – 147, 148, 149, 150, 151

Радоња Куделиновић – 63, 64, 65, 67
 Радоња, син Браила Тезаловића – 161
 Радосав Главић, жупан – 147, 148, 149, 150
 Радосав Павловић – 122, 137, 140, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152
 Радосав, син Браила Тезаловића – 161
 Радослав Богданић – 65, 67
 Радослав Хлаповић – 36, 39, 43, 44
 Радоштак – 78
 Рајко Милатковић – 63, 64, 65, 66
 Ратишевина – 78
 Репаја – 79
 Реса, ћерка војводе Вукца – 132
 Рудић Срђан – 150
 Рудник – 44
 Румунија – 104
 русаг босански – 95, 112, 114, 115, 120, 121, 128, 130, 134, 140, 143, 152
 Русија – 145
 Руско Христифоровић – 81, 88, 97, 105, 111, 113, 114, 117, 119, 128, 129, 131, 133, 137, 147

 Савина – 78
 Самарканд – 93, 96, 109
 Сандаљ Хранић, војвода – 81, 83, 84, 85, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 141, 144, 149, 151, 152
 Санковићи, властеоска породица – 83
 сведок – 39, 43
 Свети Василије Велики – 162
 Свети Влахо – 29, 35, 39, 42
 Свети Иван, брдо – 79
 Свети Илија, црквица – 78
 Свети Јеремија, брдо – 79
 Свети Срђ – 69
 Свети Стефан – 64, 67
 Севастија – 91, 93, 95
 селиште – 142
 село – 34, 142
 Сестрица, острво – 45
 Скадар – 109
 Скопље – 109
 скопски санџакбег – 162
 скопско крајиште – 161
 Скрадин – 11, 18, 22, 24
 Славонија – 60
 Сладоје, син Дивоша Тихорадића – 44
 сланица – 73
 Сланско приморје – 131
 Слатина – 109
 Сливно – 141, 140, 144, 145
 слободни лист – 48, 52, 53, 54, 59
 слободштина – 84, 135
 Смичиклас Тадија – 32
 Смољан – 66
 Сокол, тврђава – 148, 152
 солана – 146
 Соли – 34, 38, 45
 Солила – 79
 Сплит – 11, 17, 20, 21
 Срби, Србија – 29, 44, 81, 82, 84, 85, 97, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 125, 135, 146
 Сребреник – 29, 30, 36, 39
 Сребреник крај Сребренице – 46
 Средњак, острво – 45
 Срједан Богданић – 65, 66, 67
 Српски доходак – 129, 130
 Станислав Богданић – 66
 Станоје Јелачић – 77
 Стара Селишта – 109
 Степоје Хрватинић – 51, 57
 Степша – 51, 57
 Стефан I, бан Босне – 21
 Стефан II, бан Босне – 23, 29, 30, 34, 38, 40, 44, 47, 51, 56, 59, 128, 133, 135

- Стефан Вукчић Косача, херцег – 122, 143, 144, 145, 151, 155
 Стефан Друшчић – 36, 39, 51, 57
 Стефан Душан, српски краљ и цар – 29, 91, 92, 93, 145
 Стефан Остојић, краљ Босне – 129, 131, 132, 151
 Стефан Томашевић, краљ Босне – 121
 Стефан, архиђакон и првомученик – 73
 Стефан, српски деспот – 104, 106, 107
 Стипан Златоносовић – 105
 Стипан Остојић, кнез – 129, 131
 Стипан Тепчић – 132
 Стипан, кнез – 129
 Стипоје Челничкић – 43
 Стјепан Милорадовић – 137, 140, 142, 145
 Стјепан поље – 67
 Столац – 145
 Стон – 29, 30, 35, 36, 38, 40, 41, 45, 92, 93, 137, 144, 146
 Стон Кутловића – 141, 145
 стонски доходак – 29, 146
 стонски кнез – 137, 142, 144
 Стонски рат – 144
 Стонски рат – 29, 30, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 45
 Студени, брдо – 78
 Ступе, острво – 45
 суд – 34, 38
 судија – 63, 64
 Сумина Куделиновић – 65
 Суторина – 76, 79
 Суторина, ријечица – 78
 Сушћепан – 78
 Тадеј Јакоб, трговац из Фиренце – 105
 Тајан, острво – 45
 Талоци Лајош – 12, 14, 15, 20
 Тамерлан, Тимур – 87, 93, 96, 106, 109
 Тврден/Тврдан Богдановић – 63, 65, 66
 Твртко I, бан и краљ Босне – 22, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 69, 70, 73, 74, 76, 77, 91, 93, 105, 125, 134, 135
 Твртко II Твртковић, краљ Босне – 132, 141, 151
 Твртко Ивахнић – 36, 39, 44
 Твртко, кнез – 125, 129, 132, 135
 Теодора, кћерка Вукца Хранића – 151
 Томаш Бућанин – 125, 129, 133
 Томаш Лужац, логотет – 134
 Топлица – 109
 Трансоксијана – 93
 трг – 51, 69, 73, 75, 146
 Требесина – 78
 Требиње – 22, 63, 64, 65, 66, 67, 76, 83, 144, 150, 151
 Трипе Бућа – 104, 105
 Трогир – 11, 17, 21, 24
 Тузла – 46
 Турска, Турци – 67, 79, 93, 96, 97, 103, 104, 106, 140, 141, 142, 143, 144
 Ћоровић Владимир – 159
 Угарска – 22, 23, 24, 104, 115
 умир крви – 34, 38
 Усора – 34, 38, 44, 45, 46
 Фиренца – 105
 Франко – 155
 Франко Вицијановић – 103, 108, 109, 110
 Франческо из Фиренце, викар босански – 51, 55, 57

Франческо (Francesco) II Гатилузи – 97, 98, 104, 107, 110
 Франческо I – 110

 Хвал – 158, 159
 Херцег Нови – в. Нови
 Хлап, челник – 43
 Храна Вуковић – 84
 Храсно – 141, 142, 146
 Хрвати – 11, 17, 18, 21
 Хрватин Стефанић – 36, 39, 43, 44
 Хрватин Стјепанић – 11, 12, 17, 18, 19, 20, 23, 25, 26
 Хрвоје Вигњевећ, кнез – 133
 Хрвоје Вукчић Хрватинић, војвода, херцег – 83, 84, 97, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 110, 113
 Хумска земља – 21, 22, 34, 38, 40, 42, 45

 Цавтат – 76, 151
 Цариград – 99, 101, 102, 105, 106, 107, 108

 царина – 81, 83, 84, 85
 цариник – 134
 Цетина – 22
 црква босанска – 150, 151
 Црква св. Марије у Скрадину – 17, 24
 Црква светог Стефана у Требињу – 63, 64, 65, 67

 Чичоје – 66, 67
 Чремошник Грегор – 69, 70, 74, 125, 131

 Шарл VI, француски краљ – 106
 Шибеник – 11, 17, 24
 Широка Страна – 79
 Шишић Фердо – 12, 14, 15, 20
 Шкољић, острво – 45
 Штитко Хлаповић – 36, 39, 43, 44
 Шубићи, Брибирски, властеоска породица – 11, 12, 13, 22, 23, 24
 шума – 34

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: вријеме и мјесто одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестина-тар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; мјесто чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не биљеже.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрјешавају се у округлим заградама – ().
8. Скраћенице написане без титли разрјешавају се у четвртастим заградама – [].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрјешавају се у стреластим заградама – < >.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напмени.
12. Оригинална интерпункција замјењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку цјелину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *e* (€), које се понекад појављује умјесто прејотованог *e* (ϵ), пошто је према позицији употријебљеног широког *e* јасно каква му је гласовна вриједност. Предлажемо да се умјесто њега употребљава обично *e* (e).

14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо гдје се појављује, задржати ћерв (ћ).

15. Уколико је ријеч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. пр^џрокъ – пр(о)рокъ, рѣ^чнноє – реч(е)нноє.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан снимак документа

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

<i>Acta Albaniae</i>	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, <i>Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia</i> , vol. I–II, Vindobonae 1913–1918.
E. Fermendžin, <i>Acta Bosnae</i>	E. Fermendžin, <i>Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752</i> , Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium vol. 23, Zagreb 1892.
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије/Српске академија наука/ Српске академија наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
Ђ. Даничић, <i>Рјечник</i>	Ђ. Даничић, <i>Рјечник из књижевних старина српских I–III</i> , Београд 1863–1864.
<i>ЕСИ</i>	<i>Енциклопедија српске историографије</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
<i>ИСН</i>	<i>Историја српског народа I–II</i> , Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник

ИЦГ	<i>Историја Црне Горе</i> II/2, Титоград 1970.
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, <i>Споменици српски</i>	К. Јиречек, <i>Споменици српски</i> , Споменик СКА 11 (1892).
П. Карано- Твртковић, <i>Србски споменици</i>	Павле Карано-Твртковић, <i>Србски споменици или старе рисовуљ, дипломе, повелъ, и сношения босански, сербски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина</i> , Београд 1840.
S. Ljubić, <i>Listine</i>	S. Ljubić, <i>Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike I–X</i> , Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	<i>Лексикон српског средњег века</i> (ур. С. Ћирковић – Р. Михалчић), Београд 1999.
F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica</i>	F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae</i> 1858.
<i>Monumenta Ragusina</i>	<i>Monumenta Ragusina. Libri reformationum I– V</i> , Zagreb 1879–1897.
С. Новаковић, <i>Законски споменици</i>	С. Новаковић, <i>Законски споменици српских држава средњег века</i> , Београд 1912.
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, <i>Споменици српски</i>	М. Пуцић, <i>Споменици српски I–II</i> , Београд 1858, 1862, 2007 ² .
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik</i>	T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije</i> , I– ; XV, Zagreb 1934; XVII, Zagreb 1981.

А. Соловјев, <i>Одабрани споменици</i>	А. Соловјев, <i>Одабрани споменици српског права</i> , Београд 1926.
Љ. Стојановић, <i>Записи и натписи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски записи и натписи</i> I– VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, <i>Родослови и летописи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски родослови и летописи</i> , Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, <i>Повеље и писма</i>	Љ. Стојановић, <i>Старе српске повеље и писма</i> I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934.
Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типници, поменици, записи и др.</i> , Споменик СКА III (1890)

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

3
2010

Академија наука и умјетности Републике Српске
Одјељење друштвених наука

Рецензенти

Сима Ћирковић
Раде Михаљчић

Секретари Редакције
Дејан Јечменица
Тамара Вуковић

Лектура и коректура
Милутин Вујић

Регистар
Дејан Јечменица

Компјутерска обрада, прелом и корице
Дејан Јечменица

Превод на француски
Паскал Донжон

ISSN
2233-1778

Штампа
ГрафоМарк, Лакташи

Тираж 400